

X226

LELTÁR

29946

045353

OMgKDK

K 911

Michailij Sap Szachmari
ab A. 1783.
Symb
Op Deus in factij.....

~~3588~~
15

226.

AZ
AUSTRIAI PARASZT

IFFJÚSÁGOT
A' JÓL RENDELTT
MEZEI GAZDASÁGRA
OKTATÓ
KÉZI KÖNYVETSKE,

Mellyet Német Nyelven irt
WIEGÁND JÁNOS,
az alsó Ausztriai Felsőcsézári és Királyi Gazdasági
Nemes Társaságnak egyik érdemes Tagja,

Most pedig
A' Magyar Paraszti Ifjúság hasznára
Magyar Nyelvre fordította

SZILÁGYI SAMUEL.

Pozsonyban, és Kassán,
LANDERER MIHÁLY'
költségével és betüivel,

1 7 7 6.

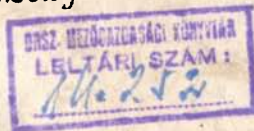
Virgilius Georgicorum Libr. II.

*O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas:*

az az:

*Melley sok drága javát közlötte Parasztal
az Isten!*

*Ezt ha valósággal tudná 's szívére vehetné
E' képen bizonyára Szerentsés lenne felette.*

Leil 1955

Leilár 1950

*A' Forditónak némelly szükséges
Fegyvései ezen Munka eránt.*

N^{em} intsen a' közönséges Tárfaságnak
egyegy nagyobb boldogtalansága,
mint ha abban a' Mezei Gadaság-
nak igazgatáfa, tsak egyedül a' keveset látott 's
hallott Paraszt-Emberek' eszére hagyattatik, és
sem vigyázás azoknak Gazdaságokban való gya-
rapodáfokra, sem Rendelések, mellyekhez mago-
kat abban alkalmaztathatnák, nem tétettetnek.
Ugyan-is, ha ezek a' közönséges Tárfaságban fel-
nem találtnak, 's egyszer 's mind jó példával, és
út-mutatáffal- is a' Paraszt-Gazda-Emberek a' Gaz-
daságnak okos, és hasznos folytatására nem oktat-
tatnak, és nem ösztönöztetnek; nem lehet tsudál-

ni, ha egyedül csak a magok még Eleikről reájok maradt, 's benne Gyermekegétől-fogva meg-rögött Bal-vélekedéseiket kéntelenek követni; és így csak ahoz ragafzkodván, a' mit Apjoktól, vagy szép Apjoktól látták 's tanultak, semmit a' Gazdaság' dolgában újítani nem tudnak, 's nem-is akarnak; söt Gazdaságoknak jobb rendbe való hozásáról még csak nem-is gondolkoznak. Mert a' mint a' Deákok mondják: *Ignoti nulla cupido*, az az: *A' miről az ember semmit nem tud avagy hall, nem-is kívánkozik arra.* Mellyből oştán a' következik, hogy az ember egyfzer el-restül, a' mi kitfnyit tud a' Gazdasághoz, azt-is immel-ámmal tselekefzi, 's gyakran fel-is hágy a' Gazdasággal egészlen; mellyet Gyermekei látván, azok is hozzá szoknak a' tunyasághoz, 's még Apjoknál-is rofszabb Gazdák lesznek.

És épen ebből a' kút-föböl származik az, hogy némelly Paraszt-Gazdák, ámbár már meglett emberek, még-is a' Földeket, 's azoknak termézfeti Minémüsegéket, és egy mástól való külömbözéseket, annyival inkább a' Földnek rendes mivélésének módját és idejét sem nem tudják, sem nem igyekeznek tudni; és sok Helyeken holmi haszontalan és képzelte, 's néha nevettséges és költött okokból, egész nagy darab Földeket-is mivelet-

veletlen hagynak, 's Parlagba vesztenek; holott ha szorofan kérdöre venné őket az ember, utólyára-is csak a' sülné-ki, hogy a' munkát, mellyet Földjeik körül kellene tenni, vagy nem tudják, vagy pedig ha valamennyire tudják-is, restellik, minthogy egy kevés fáradtság nélkül nem eshetnék-meg.

Innen vagy on ismét az a' régtől fogva csak azon egy nótán menő panasz kivált a' Magyar Paraszt-Emberek' szájokban: Szűk a' Határ, elfoványodott a' Föld, vagy Termézfettel fikeretlen és sovány, és nem terem semmit. Az ugyan igaz, hogy sok Helyeken szűk a' Határ, vagy csak ha bővebb vólna-is fel-férne. De ha a' Mezei Gazdasághoz jobbatkán tudna a' Paraszt-Ember, 's a' munkát nem sajnálná, majd kevés Földből-is, tudna magának annyi hasznot tsinálni és be-venni, hogy oştán a' máséra nem áfitozna. Hát a' Német (hogy más Nemzetet ne említettsek) Paraszt Gazda-Ember, a' kinek sok Helyeken alig vagy on mind öfzve-is egy, vagy leg-fellyebb két darabotska Földje, miért tud a' szűk határon-is elélni, még pedig tisztetségesebben és jobban, mint némelly Nemzetségek sokkal több Földből? Azért, mert nem dugja öfzve kezét, 's lábát nem lógázza, akarom mondani, nem restelli, hanem két

kézre fogja a' Dolgot. Azt sem lehet továbbá tagadni, hogy némelly Földek rész szerént a' hozzás mivélés, és nem forgatás; rész szerént pedig magok természetek szerént-is fovánnyok. Ugy de mire való hát a' Trágya, ha egyéb mesterséget még eddig nem tudott-is a' Paraszt-Ember, a' mellyet Föld Lelkének méltán lehet nevezni? Lehetne ám ezzel mind a' két-féle foványságán segíteni a' Földnek, és termékennyé tenni azt, tsak hogy ofztán okofan tudna véle bánni az ember.

De a' mit, kivált e' mi Magyar Hazánkba többnyire mindenütt, fájdalommal és szeméremmel tapasztalhatni, főképen a' Paraszt Gazdák ezzel a' természetnek Földet köverítő hasznos és betses ajándékával a' Trágyával, épen tellyeséggel semmit nem gondolnak, és nem hogy a' mi Trágyájok gyül, azt gondofan emészto Vermekre tsinálnak, hogy azt azokban meg-érlelvén, a' mikor kivántatnék, Szántó-Földjeikre vagy Réttyeikre ki-hordogatnák; hanem inkább nagy Kazalokra rakják, a' mit Szarvafoknak neveznek. Mellyeknek ritkán vagyon egyéb haszna, hanem hogy kivált a' Paraszt Siederek reájok ki-feküfznek, 's gyakran a' munka idején-is rajtok nyújtóznak, heveréfznek, 's korhelységgel töltik a' drága időt, mellybe néha még a' meg-élemedett Gazda-Ember-

rek-

rek-is belé elegyednek. De bezzeg kár elég következik belölök, mert az ilyen Szarvafokban a' Trágyának minden Leve, Sava, és Ereje elveszven, ha el-véltte belöle trágyázni akarná az ember Földjeit, azokat nem kövéritheti vélek. Némellyek pedig a' leg-jobb féle Trágyájokat-is Udvarok' fel-töltésére fordittyák, illy módal: hogy nagy Gödröket hányatnak, 's azokban a' Trágyát örökösen el-temetik. Máfok ismét valami Trágya Udvarokon efik, a' Falun vagy Városon kívül mindjárt különös helyre ki-hordják, 's Ganéj-dombokat tsinálnak belöle; mellyeknek egyéb haszna nints, hanem a' Kondások, 's Borjú-Pásztorok fel-tüzelik; de bezzeg a' Városban vagy faluban lévő Levegő-Égnek elég sűrüséget és büdöséget okoznak; holott fokkal hasznofabb lenne, ha minden Gazda a' maga Trágyáját Földjére széllyel hordaná, vagy ha magának szüksége nem vólna reája, olyannak adná, a' ki szükölködik nála nélkül. A' Hegyköziek igen gyakorolják a' Szölő Hegyeknek Trágyázását, és minthogy kevés Marhát tarthatnak, söt nem-is mindenik tart, egyik a' másiknak pénzért szokta el-adni. De itt is az a' fogyatkozás vagyon, hogy a' Szölőnek ugyan meg-adják a' Trágyát; a' Szántó-Földekröl pedig keveset, vagy semmit nem gondolkoznak,

's annak trágyázását nagyobbára el-mulatják. Nem kevesebben vagynak még azok-is a' kik Trágyákat, mint Szántó-Földjeikre vagy Rétyeikre ki-hordanák, inkább az Útszára, 's Útakra kiszórják, és sáros időben Gátokat 's Pallókat tsinálnak belőle. Melly rendeletlen szokásnak kiváltképen két veszedelmes következése vagyon, úgy-mint: egyik a' Levegő-Égnek meg-büfzhödése, mellyből fok-fele ártalmas nyavalyák és egétségtelemségek származnak; másik pedig az Útszáknek és Szekér-útnak el-romlásá, és Ganéjja 's sár-fenékké való válásá; melly miatt rövid idő alatt egész Lápokká léznek, és el-ülnek. Elégge tápasztallyák ezt a' szegény tereh hordó Barmok, mellyek az ilyen helyeken sokszor hafig-is le-süllyedvén meg-akadnak, mellyért Uraiktól kemény kinzáfokat szenvednek, és ofztán erejek felett-is igyekeztvén a' Szekeret ki-húzni, vagy lábok ki-török, vagy néha meg-is szakadnak.

Melly károknak és veszedelmeknek el-távoztatására méltó, és felette szükség volna; ha a' Vármegyék és Királyi Városok, kemény büntetések alatt, olly hasznos rendeléseket tennének, a' magok alatt-valók között, hogy a' Trágyát fenki ne mérészellye a' most említett haszontalan és káros végekre fordítani; sőt jó volna vigyázni a'

Magi-

Magisztrátufoknak arra, hogy minden Paraszti Gazda-Ember itállójánál, vagy aklánál emészto Vermeket tartana, és abba rakná minden Trágyáját; a' melly már Istennek hála, a' mi Hazánknek Ausztriával határos részeiben szokásban vagyon.

Mindazonáltal a' mi Magyar Paraszti Gazdánk a' Mezei Gazdaságnak okos folytatásában-való reftségeket még-is talám menthetnék valamennyire. Mert ugyan-is, még eddig nem olvashattak a' magok Nyelveken Gazdaságról tanító fundamentomos Íráfokat, és nem igen vólt módjok benne, hogy ollyan emberekkel társalkodjanak, a' kik a' Gazdaságnak természetét, annak folytatásának rendit és módját vóltaképen értik, és őket azokra meg-tanithatnák. Mert én ugyan olly jó reménységbe vagyok az én Hazámiai eránt, hogy ha eddig valami hasznos Gazdasági munkátska foroghatott vólna kezekben; azokat a' régi Elejektől reájok szállott Gazdaságban való haszontalan Okoskodáfokat, és Bal-vélekedéseket régen el-hagyták volna, és más bölts Nemzetségeket a' Mezei Gazdaságban utól-értenek vólna. És ez a' mentesség lágyithattya-is talám valamennyire a' Szomszéd Nemzeteknek a' Magyar Paraszti-Emberek felel való ámbár kemény, de tagadhatatlanul igaz ítélet-tételeket.

De ha ellenben fel-veszszük a' természetnek a' mi Nemes Hazánkal más Országok felett bőv mértékben közlött javait, majd tsak ugyan erre megyen-ki a' dolog, hogy ha Magyar Paraszt-Ember, a' maga és Hazája javát igyekezné munkálódni, és nem restellené a' munkát és fáradságot, ha olly nagy mértékbe nem-is, mint az ollyan Tartományokban, és a' hol már a' Gazdaságban tudós Oskola-Mesterek, mellesleg a' Gazdaságnak okos folytatására-is tanittyák a' Gyermeket, és a' hol már a' Gazdaságról tanító Könyvek meg-fzaporodtak, mellyeket a' Paraszt-Ember maga nyelvén olvashat; ha nem olly nagy mértékben-is, mondom, mint ezek, leg-alább tsak jobbatka rendel és móddal, 's nagyobbatska haszonnal folytathatná Gazdaságát. Mert kérlek! mitsoda Életre tartozó és szükséges Jók; és segítségék nélkül szükölködik a' mi Magyar Hazánk? és nem de nem más Országok felett ditsekedhetik e' a' Természetnek majd minden Javaival? mellyeknek tsak fele vólna-is más Országokkal közel-merem mondani, rend fzerént fo ha fem lenne az Országban olly gyakran közönséges szükség, leg-alább nem kellene lenni; olly fokak és külömb-külobmfélék azok! Mellyek közzül tsak egyet, melly mint egy a' többeknek szülő Anya, emlitek. Ugyan-

is,

is, vagyon Isten Kegyelméből Magyar Országának olly jó Földje; melly mindent, valamit tsak a' Föld az Élet' fel-tartására szokott teremni, meg-terem; úgy-mint, hogy rövideden ki-tegyem a' Koronás Próféta szavával: Szénát a' Barmoknak, és Fűvet az Embereknek eledelére bővséggel meg-terem. Ha azért Földed vagyon, bizony, ha akarod, mindened leszsz, tsak hogy vedd-ki magadat a' rőfzből, és szánd-el magadat a' Munkára, és fáradságra, melly nélkül a' Paraditsom Kertben reánk mondott Sententzia fzerént nem eheti fenki kenyerét.

Nints tehát a' Magyar Paraszt-Gazdának egyéb hijja, hanem hogy maga nyelvén a' Gazdaságnak okos és hasznos folytatásáról irott Könyvetskéje légyen, és annak Oktatáfait köveffe, és munkába végye; előre le-mondván, és örökösen el-bútsúzván a' maga régi haszontalan Paraszt Filozofijától, melly tsupán ebben áll: *Igy láttam az Apámtól-is, a' szép Apámtól-is.*

Illyen Munkát adok én által mostan az én Magyar Nemzetemnek, kivált a' Paraszt ifjaknak; mellyet ha egyenes, és minden Bal-velekedéftől, üres elmével fognak olvasni: reménylem, hogy az okos Gazdaságnak el-kezdésére és gyakorlására, örömmel és önként reá fogják magokat adni.

Melly

Melly Munkának, hogy annyival nagyobb haszna leheffen, szükségesnek tartottam, hogy előre némelly dolgokat felöle rövideden meg-jegyezzek, és azok által az én Paraszt akár Gazda, akár még Ifjú Olvasóimat, ezen könyvetskének értelmefen és hasznosan való olvasására mint egy el-készittsem.

Jegyezd-meg azért: hogy ezek a' Gazdaságról tanító Új Oktatások, mellyek a' mi időnkbe ki-jönnek, nem valami új és Paraszt-Embernek káros Találmányok, hanem többnyire mind olyanok, mellyek még a' régi Romaiaknál és Görögöknél is esméretetek voltak, 's azok által nagy haszonnal gyakoroltattak; és a' mellyek a' régi munkákból szedegettettek öfzve, tsak hogy jobb módal adattatnak már most elő, és némelly részekben meg-javittatnak. Vagynak ugyan az ilyen új munkákban némelly új találmányok-is, de a' mellyek a' dolognak természetén és a' Tapasztaláson fundáltatnak. Nem kell tehát az ilyen munkáktól el-ijjedni, és olly Bal-vélekedésbe lenni erántok, mintha azok valami világot szédítő munkák volnának. Söt hiteffe-el minden Paraszt-Ember magával, hogy az ilyen munkák főképen az ő hasznára irattatnak, és botsáttatnak Világ eleibe.

Ezt-is akarom, hogy az Olvasó előre tudja; hogy vagynak ebben a' munkában, a' Gazdagság foly-

folytatásának olly módjai, mellyekre a' mi Magyar Hazánkba nem mindenütt vagyon szükség; és talám nem - is mindenütt lehetne munkába venni mindazonáltal, nem kell azért ezen munkától meg-unatkozni; mert sokakat lehet ellenben benne találni, mellyek Hazánkban minden részeiben szükségesegek és hasznosok. E' mellett ha egy dolog egyik Helyre nem alkalmas, másikra alkalmas lehet. Mindazonáltal igen hasznos dologt tenne, a' ki ezen kis Munkátskát, mindenekben a' Magyar Ország természetéhez ki-dolgozná, és ki-alkalmaztatná. Mellyben leg-jobb módja volna a' mi Felséges Aszfzonyunktól Magyar Orzágon már mindenütt fel-állittatott Gazdasági Tárfaságoknak.

Továbbá ezen munkát úgy igyekeztem fordítani, hogy a' leg-együgyübb ember-is meg-érthesse. Mellyre nézve az idegen szókat mindenütt el-távoztattam, valamennyire tsak lehetett; söt néhol, ha valamelly Szót homályosnak láttam, azt egy kevésbé bővebben 's több szókkal tettem ki, mellyek meg - dült betűkkel vagynak nyomtatva, és a' Tzikkelyek után Tsillaggal meg-vagynak jegyezve. Ha pedig egynéhány szóknak találtatni, mellyek idegen Nyelven vagynak, azokat azért nem lehetett Magyar Nyelvre fordítani, mivel

mivel az olyanoknak sem Neve, sem pedig maga a' Dolog Magyar Országban nintsen.

Hogy pedig ezen Fordítás annál helyesebben legyen; erre nézve ezt N. Sz. és K. Debretzen Városa Rendes Filikusa Medicinae Doctor, T. és T. Wefzprémi István Uramnak 'elsőben által adtam; ki ezt sok terhes foglalatosságai között-is, gondosan meg-olvasni, és a' hibákat benne meg-jobbitani nem terheltetett. Ugyan ide való Patikárius Tzeininger Antal Uram is a' Palánták nevei fordításában nem utolsó segédem volt, kiknek ezen Fordításban tett segítségnek köszönettel való emlegetésére kötelesnek tartom magamat, és a' Köz-Jóhoz e' részben-is meg-mutatni kívántt buzgóságokat másoknak serkentésére-is szükségesnek itéltem, hogy itten feljegyezzem, és egyszer 's mind ezen Fordításomnak az én Parafzt Olvasóim előtt Hitelt tsináljak.

Utollyára, el-nem titkolhatom ezt-is: hogy ezen Munkátska némelly dolgokban hijjános, és eleget nem fog egészlen tenni az Olvasó kívánságának. Mint p. o. hogy többet ne említettsek, a' Méhekről, Selyem-Erefztő-Bogarakról, igen kevés Oktatófok vagynak benne. Mellynek oka ez, hogy a' Tudós Könyv-író azokról más munkájában, úgy mint a' Tanúlt Mezei Gazdájában, és Auszriai Gazdasági Kalendáriumában bőven tanított,

és

és ezeken kívül más különösen ezekről írott könyvetskéik-is fundamentumofan tanítanak; azért is elégnék tartotta, hogy azokra ezen Munkájában igazítsa az Olvasókat a' melly mind jó a' Német Parafzt-Emberekre nézve. De mivel azok még Magyar Nyelvre nintsenek fordítva, a' szegény Magyar Parafzt-Ember hijjánofságot fog a' Gazdaság Theoriájába, vagy elmélkedő Tudományába szenvedni. Bátorkodom mindazáltal biztatni az én Parafzt Házám-fiait, hogy fognak a' mi Nemzetünkben olly Hazájoknak elő-menetelet, és boldogulását szívesen munkálkodni kívánó Haza-fiak vállalkozni, a' kik azon Munkáját a' Tudós Könyv-íróknak a' Magyar Nemzet hasznára rövid időben lefordíttják; és bár serkennének-fel a' más nyelveket értő Magyar Haza-fiak-is, az ilyen hasznos munkáknak irására, vagy leg-alább fordítására, követvén ebben más Nemzeteknek dicséretes példáját!

Míg pedig a' lenne, ajánlom minden Házám-béli Parafzt-Gazdáknak és Ifjaknak ezen hasznos könyvetskét, és kérem mindnyájokat szívesen, ha magok Javokat és Elő-meneteleteket, sőt Maradékoknak boldogságát akarják: olvassák ezen kis könyvet szorgalmatosán, és azokat a' bölts és hasznos oktatófokat, mellyekkel ez a' Munkátska rakva vagyon, tanulják-meg és kövefsék. És

meg-

meg-ne ijedjenek, ha holmi fáradsággal járó munkás dolgoknak javallásait találják benne; mert azok csak első tekintettel látfszanak nehezeknek; de lásson bár hozzá az ember szívesen, a' belőlök következő hasznok meg-édesítik azokat, és annak-utánna gyönyörüségesekké teszik. Így rázhatják-le magokról a' Tunyaságnak, melyben ha igazat kell vallani, átallyában még eddig nyakig hevert a' Magyar Paraszt-Ember, gyűlölséges Charactrét vagy Tzimerét.

Adja pedig a' Felséges Isten, hogy ezen Kis Könyvetske legyen az én Magyar Hazám-fiai előtt kedves és használatos, és ez által ferkentefenek-fel az áldott Földnek okos mivelésére, hogy e' képen könnyen és örömmel meg-adhassák azt a' mi az Isteni az Istennek, és a' mi a' Tsászáre a' Tsászárnak; magokat pedig és maradékokat boldog állapotban helyeztethessék!

Irtam Debretzembem Szent Iván Havának 30-dik Napján 1773-dik Efstendőben.

Iffjabb Szilágyi Samuel m. k.

BÉ-VEZETÉS.

1.

A Mezei Gazdaságnak sok-féle Részei vagynak, mellyeknek egyike a' másikat segíti, és utólyára egy egész lepszsz belőlök. Ez tehát olyan Tudomány, mellynek tanulására senkinek nints nagyobb szüksége, mint a' Paraszt-Embernek. Mert ő nem csak magának, és Háza Népének; hanem

a' maga Földes Urának, Királyának,
és kiváltképen a' közönséges Társaság-
nak - is gazdáskodik. Ö reá bizta
az Isten a' maga bölts rendeléséből a'
földet, hogy azt mivellye, és gyümöl-
tsöztesse. Tudni kell azért nékie azo-
kat az eszközöket, és Utakat-is, mellyek
által a' mi Tápláltatásunkra meg-ki-
vántató dolgokat, a' Mesterségekhez
és Fábrikákhoz szükséges Materiákat
könnyen, bátorságosan, és haszonnal
bé-szerezhesse. Ez a' Mesterség a' leg-
régiebb, leg-nemesebb, és leg-szüksé-
gebb: mind az által, még-is min-
den Mesterségek között a' leg-együ-
gyűbb, a' mellyet a' serény Mezei
Gazda nem sok elme-töréssel meg-ta-
núl-

núlhat, ha egy kevés szorgalmatofság-
gal és figyelmetefséggel nem sajnál kö-
rülötte járni. Mert a' böltsésséggel
gazdag és dolgos Természet minden-
kor vagy Vezetője; vagy Társa-gya-
lánt vagyon ó nékie, a' melly őtet
minden munkában meg-világosittya,
vagy meg-segíti, valamire kezét veti.

2. Valójában ha az ember kö-
zönséges Gazdaságnak mindenféle ré-
szeiről külön-külön akarna tanítani;
egy ilyen tökéletes Munkára sokkal
bővebb ki-terjeszkedés kívántatnék,
mint ezen Paraszt Iffjúság számára
való rövid oktatásokban lehetett. Mert
tudom én azt, hogy az ilyen Munka

nem tsak azt kívánnya-meg, hogy a'
Paraszt-Ember a' maga Szántó Föld-
jeinek okos el-rendelésére, Réttyeivel
való bánásra, Marbájának Gondja-vi-
selésére, 's több ilyenekre tanittassék;
hanem még azt-is, hogy a' Gazdasá-
got tökéletesen értő ember, a' termé-
szeti dolognak vizsgálásához jól értsen,
és minden Természet Szüleményinek
Allatját, azoknak Részeit, mellyekből
áll, és tulajdonságait meg-tudja kü-
lömböztetni, és magyarázni. Továb-
bá annak-is a' leg-jobb módját, kell
nékie tudni, hogy a' Természeti Ma-
tériákat a' Mester emberek', Fábriká-
sok', és kezi-mivesek' keze alá miké-
pen készitbesse-el, és a' leg-nagyobb
tökél-

rökélettefségre miképen vibesse azokat,
a' mennyire tsak embertől lehet? és
utóllýára, hogy a' ki dolgozott Porté-
kákat, miképen lebesen basznofan és
okosan mind a' Mezei Gazdára, mind
pedig a' Fábrikások', és főképen a'
közönséges Társaságra nézve kéz alól
ki-botsátani, el-adni és pénzé tenni?
De egy ilyen Mezei Gazdasági Tö-
kéletes Könyvnek ki-dolgozásának, in-
kább a' Kamarai Tudományokat tanító
Professor Uraimék' hivataloknak egyik
ditséretes részének lenni, és az Aka-
demiákban az olyan Tanuló Deákok
számára való Letzkékre tartozni lát-
szik, a' kik jóvendőben Gazdasági
Tifztségekre, vagy Udvar-Biróságokra
igye-

igyekeznek; mint sem a' Falusi Oskolákban tanuló otromba és bárdolatlan Paraszt Siederkékre.

3. Nem terjeszkedem azért én is meszszebb az én Oktatásimmal, mint azoknak, a' kik kedvükért e' munkámat irtam, elmebéli tebettségek megengedi: hanem inkább a' leg-könnyebb, és leg-rövidebb úttyát fogom nékik meg-mutatni a' Mezei Gazdaságnak Praxisra való vonásának, vagy munkába való vételének, és a' mennyire nékik szükséges annak Theoriájának, vagy Elmélkedő Tudományának-is. Ha ofztán egyszer ez által az ő elméjük meg-világosodik, és a' szüntelen

len való tapasztalás által eléggé könnyen foghatóvá lesz; az után-is elég idő marad arra, hogy a' Természetnek titkai-is, a' mennyire azok ő nékik szükségesek, értékre adattassanak. Mert a' ki a' Maradékának Javára dolgozni igyekezik, sem igen későn, sem igen idején nem esik annak munkája. A' Gazdasági dolgoknak Theoriája vagy Fundamentomos Tudománya a' Paraszt-Embernek mindenképen szükséges és hasznos. Mert ez által juthat a' Gazdasági dolgokban elő-veendő Segítő Eszközöknek, és azoknak munkájának vagy erejeknek, mellyek a' Természeti Tudományon fundáltatnak, világos esméretére; de a'

tsupa Tudomány és Értelem nélkül való, vagy Practika Gazdaság sok történetekben bijjános, és nem igen bátor-ságos szokott lenni. És tsak akkor lebet az leg-előszszór tókélletes, ha valami jól meg-v álasztott Theoriának vagy Meg-visgáló Tudománynak meg-ta-nulása után rendezen munkába vétetődik.

A'

A' Paraszti Iffjúságnak

a'
Mezei Gazdaságnak helyes folytatá-
sára való Oktatása.

ELSŐ RÉSZ

A' Földnek természeti Terméketlen-
ségéről, és mi módon lehet az:
termékennyé tenni?

ELSŐ SZAKASZ.

*Egyik Földnek a' másikkal való
szükséges öszve-elegyítéséről.*

§. I.

Minden értelmes Mezei Gazdának Minden-
féle Föld
magában
termékett-
len.
leg-első és leg-szükségesebb
dolga ez, hogy voltaképen tudja, és
esmérje a' Földet, melyet ő mivelní
akar, hogy valami módon rajta te-
jendő munkája, és fáradsága hálzon-
talan

A

talan

talán ne légyen. Mert az Istennek az az átka, mellyel a' mi első Szüléink', Adám és Eva esetek' és Paraditsomból lett ki-üzettetések' után a' Földet meg-átkozta, mindenképen ugyan, de azomban csak ebben az értelemben fogta azt meg, hogy akár mitsoda nemü Föld, ha magának hagyattatik, és más földel öszve nem elegyítettik, terméketlen, és leg-fel-lyebb-is bogáts-kórónál és tövisnél egyebet nem teremhet. Így p. o. a' puzta homok *vagy főveny* mig csak magában vagyon terméketlen, és még csak bogáts-kórót-is ritkán terem. Hasonlóképen a' vājogos, és ifzapos Föld-is *vagy ragaszos, és sikeres Agyag, mellyből Téglát-is égetnek, 's a' Házak falait tapasztják* magában terméketlen, és még bogáts-kórót-is csak imitt-amott terem. A' köves Föld pedig, a' mint az Evangyéliom-is tanítja, a' Magot ugyan bé-vélzi, és hamar meg-neveli, de szinte olyan hamar el-is száraztja azt, és így az-is hasonlóképen terméketlen.

§. 2. Mindazáltal még-is tapasztalhatni, hogy némelly határokon a' Mezők a' leg-szebb Gabonnákkal, és leg-kövérébb Palántákkal gazdagok,
mi-

midőn ellenben más Határok igen szegények, soványak, és vékony termők. Es épen ez ad nekünk alkalmatofságot ennek meg-A' Földi vizsgálására, természeti honnét származzon ez a' Terminé- külömbség. ketlenségé-
nek okait nem
tudja a'
Paraszt
ember. A' mellynek okáról ha a' Mezei Gazda embert meg-kérdezzük, kétség kívül így fogja meg-magyarázni a' dolgot: Hogy emez Föld fekete vagy barna, jó, vagy mivelhető, a' mellyet még trágyázással meg-lehet javítani; amaz pedig vagy hideg, vagy meleg természetü, és ritkán, vagy igen szükön ganéjoztatik. Es ebből fog állani a' Paraszt embernek majd minden tudománya, a' mit csak a' Földnek termékenységéről vagy terméketlenségéről elől adhat. Alapodjunk-meg mi-is azért egy kevéssé ezen fontos dolgon, és vizsgáljuk-meg, mennyiben lehet ez az Ertelem helyes, avagy helytelen.

§. 3. A' Mezei Gazda a' maga A' Hideg és Heves természetű Föld Terméketlenségének okai. Major-Földjét leg-inkább lágynak vagy keménynek, meleg vagy hideg Természetünek nevezi. A' lágynak vagy meleg Föld nemei közzé számlálja rész szerént a' fekete ikrás, homokos *vagy fővenyes*, krétás, és követses Földet. A' kemény és

hideg Természetü Földön pedig érti az agyagos, vagy vájogos és ifzapos Földet. A' melly azért nevezetik keménynek, mert minden belső részei olly szorosan öfzve-állanak, és olly erősen egymáshoz ragadnak, hogy tellyeséggel semmi üreg benne nintsen, a' mellyben vagy a' Levegő Eg, vagy a' Napnak ságárai által-hathatnának. Ezen kívül a' Föld olly erősen meg-fekszik a' füvek' gyökerein, hogy a' miatt azok épen nem terjedhetnek. Hidegnek pedig azért neveztetik, mert a' lafianként bé-szivárgó Téli Nedvességek nehezen gözölöghetvén-ki, a' Föld mindenkör nedvesen és hivesen marad; következésképen sem a' Vetés, sem a' Palánta nem gyarapodhatik. Nyárban-is pedig mivel a' gyökerekre semmi nedvesség nem hathat által a' kemény földön, hasonlóképen a' Vetés nem nevedhetik, hanem inkább el-vész. A' lágy és meleg Föld egyenesen ellenkező természetü az előbbiekkel. Mert ennek üregei igen sokak és nagyok, a' Föld sem eléggé szorosan fekszik a' gyökerekre, vagy a' Palánták' töveire; de a' bé-szivárgott ned-

nedvesség-is hamarébb fzélyvel ofzlik a' bé-ható Nap ságárok miatt, mint sem a' tápláló nedvesség a' Palántákba a' gyökereken által-ofzhatja, a' mellyek ofztán így megfonnyadnak, és utoljára el-vesznek, vagy leg-alább el-tsenevéfznek, és el-aprófodnak. Helyesen tartja azért a' Mezei Gazda-Ember a' kemény és hideg, úgy a' lágy és meleg természetü Földet Terméketlennek; ámbár annak okát adni nem tudja.

§. 4. A' fekete vagy fetét-bar-na színü, avagy, a' mint némelylek nevezik, Kert-Föld, tehát az a' Föld, a' melly vagy a' Föld színének, valami történet szerént való el-változása, vagy Eleinknek szorgalmatof-sága által más több Földekkel meg-elegyedett, és a' mellyet jó és mivelhető földnek nevezé a' Mezei Gazda. A' melly Földet ha jól meg-visgáljuk, majd ki-tetfzik, hogy a' fekete ikrás Földből, agyagból, ifzapból *vagy sikeres Agyakból*, és homokból *vagy fővenyből* vagy on öfzve elegyedve, még pedig mindenikből egy aránysú mennyiségben. Ha az ember az ilyen meg-elegyített Földet egy kevésse meg-ned-

A' J6
Földnek
minénü-
ségei.

vesíti, mindjárt Lapta módjára öfzve áll az ember markában; de ha egy kevésbé meg-fzikkad, ismét széllyel válik: a' melly-is leg-jobb mértéke az elegyítésnek. Ellenben ha a' nedves vájogos vagy ifzapos Földet öfzve szorítjuk, és azt meg-fzikkasztjuk, olyanná lesz, mint egy kemény Golyóbis. A' puha fekete ikrás, krétás, és követses Föld pedig, és a' homok, ha közzé femmi idegen ragaszos Föld nem férkezett, Lapta módjára öfzve nem áll, hanem mihelyt a' kézből kibotsátja az ember, mindjárt széllyel omlik.

§. 5. Ezen próba-tételekből tesszik már meg, mi légyen annak oka, hogy mindenféle Földek között a' fekete barna Föld a' leg-termékenyebb. Ugyan-is azt a' Földet lehet leg-fzebben mivelní, és ez ragad jól hozzá a' gyökérhez illendöképen. A' benne lévő üregetskék-is a' Levegő Ég' és Nap' bé-vételére, és munkájára fem nem igen szorofak, fem nem igen tágasak. Ezen kívül az első latsanként bé-szivárgozik a' gyökerekre, és a' Földnek ragaszos részei annak hirtelen való ki-páráz-

zá-

záfait meg-akadályoztatják. Ugyan azont kell érteni a' Harmatról és a' Ködről-is.

§. 6. Hasonlóképen esmérjük meg a' Termékenységnek akadályait a' fikeres öfzve álló vájogos, és ifzapos Földben. Mert annak belső részei szorofan egymáshoz ragadnak. A' Palánták úgy állanak benne, mintha kö-fal közzé volnának ültetve. A' gyenge gyökerek továbbá, ambár elég nedveségek légyen-is; mindazáltal nem terjedhetnek meszfze, hanem mint egy tím-bókba öfzve szorúlnak. Ennek a' Földnek keménysége miatt, a' trágya által meg-nem kelhetnek; de a' tápláló részek-is a' Palántákban széllyel nem ofzolhatnak, 's a' gyökerekre fem szológálhatnak. Az ilyen Föld kívül igen kemény szokott lenni, mint a' kö, és az első tsak széllyel fut rajta, mint a' kövel ki-rakott útfán. És utóljára fem a' Nap, fem a' Levegő Ég, fem a' harmat, fem a' köd az ilyen ragaszos vagy fikeres Földben a' magok erejeket bé-nem adhatják.

§. 7. Valamivel már ezeknek az eddig elő-adott Földeknek nemei bö-

Miért Termékenyen a' Vájogos vagy Ifzapos Föld, vagy a' Ragaszos és Sikeres Agrog?

Miért nem jó az Homokos

A 4

völ-

vagy Föve-
nyes Föld
a' mive-
lésre ?

völkednek; úgy femmi abból a' lágy, és homokos *avagy fővenyes* Földben fel-nem találhatik. Mert ennek nintsen femmi egymással való öfzve-állása, avagy tsak igen kevés vagyon. Az ö egymástól fzélyyel-álló darabos részei, a' mellyek a' mi szemeink előtt igen kitsinyeknek látfszanak, nem igen szorofan állanak hozzá a' gyenge gyökerék apró bojtotskáihoz, fem nem ofzolhatnak elegendöképen fzélyyel, hogy a' tápláló nedveségekkel együtt beléjek férkezheffenek. Az ilyen Föld hirtelen bévéfzi ugyan az efsöt, de azonnal ismét el-is botsátja azt; mert a' Nap sügari, a' fok és tágas üregeken által, a' gyökereknek leg-belsőbb részekig igen könnyen bé-hatnak. Az apró követs forma homok por-szemeket a' Nap meg-sütvéen, mindjárt a' Palántáknak egész gyökerekig egymást meg-hevítik, a' melly miatt ofztán a' gyökerek természet fzerént, el-hervadnak, és meg-fzaradnak. A' trágya pedig, ha nem valami hivesítő természetü, az ilyen Földben femmit egyebet nem tfinál, hanem még jobban meg-hevíti azt. A' har- mat és köd-is tsak a' külső leve-
lek-

leknek használnak; mert a' meleg homokban elébb ki-fzaradnak, mint fem a' Palánták' béleire vagy gyö-kerére juthatnának.

§. 8. Mind ezekben eléggé meg-mutattuk és okát adtuk annak, miért fzikott Terméketlen lenni mind a' kemény és hideg, mind pedig a' puha és meleg Föld.

§. 9. Minek utánna már a' jó és mivelésre való Földet ésmérjük, és tudjuk mitsoda nemekből álljon, s mi módon elegyített-meg vagy maga a' természet, vagy történet, vagy pedig emberi fzorgalmatofság által: fzükség, hogy a' Paraszt, vagy *Mezei Gazda* ezen világos és meg-gyöző oktataft kövesse, és munkába végye. Igyekezni kell nékie azon, hogy azokat a' Szántó-Földeket, mellyeket ö maga soványoknak állít, és a' mellyeket én oda fellyeb le-irtam, olyan jókká és termékenyekké tehesse, a' minémüket oda fellyebb maga meg-nevezett. De a' mint már meg-láttuk, azokat a' Termé-kenységnek kivántt tökéletes grádi-tsára külömben hozni nem lehet, hanem okos öfzve elegyítés, és hoz-za alkalmaztatott trágyázás által.

A' Sovány
Földet
hogyan kell
meg-javi-
tani?

A' Parasztt ember elégnék tartja, hogy tsak ezt a' kétféle Földet esmérje, úgy mint a' keményt és lágyat, hogy az harmadik félét, az az a' jót és mivelhetőt belőle ki-tsinálhassa, és ezek minden Mezei Gazda előtt esmértefek.

A' Homok és Ragaszos Agyag vagy Vájogós Föld rend szerént egy más felet fekéüfznek

§. 10. A' Földnek ezen két nevei, mellyekből a' jót vagy jobbat lehet tsinálni, ritkán vagynak távol egymástól. Mert töbnyire a' vájogós vagy iszapos Föld alatt mindenkor találattik vagy homok, vagy krétas Föld, igen gyakran pedig kemény Márgais, és a' homok alatt vájog vagy iszap *az az ragaszos és sikeres Agyag.* Hogy pedig különbb - különbbféle Földek feküdjenek szorosan egymás felett, szemünkel tapasztalhatjuk a' mély völgyes utakban, a' mellyeknek partvain femmi féle fü nem terem. A' hol ilyenek találattnak, a' Mezei Gazda észre veheti, és megitélheti azoknak vizsgáláfork, mitso-da fekvése vagy az ilyen mély utak' mind a' két oldalain a' Szántó-Földeknek, és mennyire áshatja ö mindenfelé a' maga Földjeit, hogy olyanra találhasson, a' mellyel azokat meg-javíthatja.

§.

§. 11. Ezek a' szorosan egymás-felett fekvő különbb-külömbbféle Földek közönségesen a' Föld szine alatt meszfzebb ki-terjednek, mint fem az ember a' Földnek ugyan azon fekvésében ismét más nemre találhatna. Ebből meg-tanúlhatja a' Mezei Gazda ember, hogy ö a' maga sovány és terméketlen Szántó-Földjét kevés költséggel magából megkövéretheti, és jóvá's termékennyé változtathatja, ha a' szorgalmatofságot és munkát nem restelli. Legalkalmatofsabb idő erre a' munkára a' lágy Tél, a' mikor minden Mezei dolog meg-szünik, hogy a' maga agyagos vagy vájogós Szántó-Földjeiben bizonyos mélységü gödröket tsináljon, és ezekből vagy homokot, vagy kemény márgás és követes Földet ásson-ki, 's azzal a' Szántó Földjét mint egy egy hüvelyknyi magafságra hordja-meg. Hásonlóan kell banni a' homokos és követes Földel, a' melly alatt a' leg-ragaszosabb és 'sirofsabb Föld, vagy illetén ragaszos Agyag vagy.

§. 12. Az illetén egymástól különbözö Földeknek egymással való öfzve elegyítettése, a mellyeket ed-

Hogy kell a' Homokos Földet Vájogóssal öfzve elegyíteni?

Ennek az Elegyítésnek háfzna.

dig

dig a' leg-együgyübb módon elől adtam, felette nagy hasznot hajt. Mert ez a' leg-bátorságofabb, rövidebb, és egyedül való mód arra, hogy akár mi Pufztában hagyott és haszontalan heverő Föld, termékennyé és olyanná légyen, a' minémüt mindenféle Mag-Palánta, és Vetemény szerezet, és az arra meg-kivántató szükséges gyarapítás által kivántt végét elérhesse benne az ember. Annak okáért mindenek felett tudni kell a' Mezei Gazdának, kiváltképen pedig a' Paraszt Iffjaknak ezt az első és felette szükséges módját a' Föld megjavításának. Mert fokszor meg-esik, hogy az ő Szüleik egész Hóld Szántó Földeket-is tsekély árron el-veztegetnek, mivel azokat terméketleneknek tartják és mondják, holott az eszközök, mellyek által azok megkövérítettethetnének, és termékenyekké tétettethetnének, fokszor alig vagynak egy lábnyi mélylységre a' fikeretlen Föld szine alatt, és egyéb hija nintsen, hanem hogy azokat ki-kellene onnét ásni, és a' fellyül meg-irt mód szerént, a' mint t. i. a' Földnek felső szine kívánja, megkellene elegyíteni vélek a' Földet.

S.

§. 13. Ha a' Mezei Gazda közel találhat olyan gödröket, mellyekben Marga * az az *mész Agyag* vagyon, annyival inkább szerentséfebb. Innét származott az Anglufoknál ez a' Példa-beszéd: *A' ki a' maga Szántó-Földjében márgás Földre akad, nagy kintsre talált.* Nem maga a' Marga téstzi a' Szántó-Földet termékennyé, hanem az ő különös minémüségai. Mert az ő apró részetskéi, mellyek ismét véghetetlen kiftiny por szemetskékre ofzolnak, mindazáltal még-is felette élesek, lassan-lassan bé-avatják magokat az egymáshoz szorofan öfzve állott kemény vájogos, és ifzapos göröngyökbe. Továbbá olyan jó-féle kövérséget ofzlatnak azokban széllyel, a'

A Szántó Földeknek megjavítására igen határozos a' Marga.

* A' Chymikusok szerént (a' kiknek főbb foglalatofságok ez, hogy minden dolgoknak természetét a' magok leg-apróbb (s leg-együgyübb részeikben vizsgálják-meg) a' Marga femmi nem egyéb, hanem magától a' Terméztől Méfzszel egyben elegyitteret Agyag. A' Földnek Márgával való Javítását már a' régi Rómaiak jól tudták. Plinius Természeti Historiájának XVIIedik Könyvének Vidik Részében a' Márgát Föld Zsírjának nevezi. A' ki ugyan ott a' VIIedik Részben ennek természetéről és szineiről bőven tanít.

a' minémünél már jobbat a' Palánták' nevelkedésére gondolni sem lehet. Ez után alkalmatofsá téfzik a' Földet arra, hogy a' trágyát meg-érlelvén, és a' tápláló nedvességeket mint egy meg-főzvéen, a' Palánták' nevelésére tökéletesen el-készíthessék, hogy azok a' nedvességeknek erejek által, a' Palánták' gyökereiknek apró bojtotskaiba bé-adhassák magokat.

Ugy a' Kafzáló Rétekeknek-is.

§. 14. A' homokos Mezökre, és kafzáló Rétekre-is ki-mondhatatlan nagy haszon háromlik a' Mángás Földel való meg-hordásból, ha t. i. az a' vájogos és ifzapos Földek közeiben taláztatik. Mert ez a' Földnek belső részeit, a' hol véle meg-elegyítették, illendöképen egymáshoz ragasztja, ha tsak felette igen nem porhanyófok, de ha erőfen egymáshoz állók, egyszer 's mind azokat széllyel ofzlatja. Mindenek felett pedig ez a' Mánga a' leg-hathatófabb eszköz arra, hogy a' Föld mindenféle Vetemények' és Palánták' ter-mésére egyaránt alkalmatos lehessen.

MÁSODIK SZAKASZ

A' Trágyáról.

§. I.

Minekutánna az első Fő-Eszközt A' Trágyának elöl adtuk, és meg-értettük szükséges miképen kelljen a' tellyefséggel ter-méketlen, vagy leg-alább fovány Földet állandóan meg-javítani: már most szölljunk a' második Fő-Eszközről t. i. a' Trágyáról, a' mellyet a' Parasztok méltán neveznek Föld' Lelkének. Nem elég azért a' Földet a' fellyebb elöl-adott mód szerént egymással öfzve elegyíteni, és ez által egyenlő természetüvé tenni; *vagy öfzve temperálni*, hanem szükség, hogy még valami természeti meg-elegyedés-is, a' mit szemmel nem lehet látni, hozzá járúljon. E' pedig a' trágya által mégyen véghez, a' melly a' már ez előtt meg-elegyített Földet belölről meg-érleli, és azt olyan lágy részekre ofzlatja, hogy a' Föld íóval és olajjal meg-elegyedhetik, és a' nedvességnek szivárgásával együtt, a' Palánták gyökereinek bojtos és ifzözös részeiben-is magát bé-veheti, a' kemény gyökerekhez - is hozzá

férkezhetik, és ezek által a' fü ízá-
rába, 's a' Palánták' beleibe *vagy tor-
sájába* a' nedvesség bátrán fel-mehet.

Minden
Palánta
mitsoda
részekből
áll?

§. 2. A' trágya annak okáért az
az Eszköz, a' melly által a' Föld
leg-hamarébb alkalmatossá tétettethe-
tik arra, hogy a' leg-kissebb gyö-
keretskékre-is, a' Palántának ne-
vekedése végett, a' szükséges táp-
láló erőt le-fizgáltassa. Ez mint
egy kováfizta a' Földnek, a' melly
ötet fel-dagasztja, *vagy meg-keleti*,
és meg-mozgatja, a' melly által
oíztán minden apró üregetskei ki-
tágúlnak, 's így mind a' Nap, mind
a' Levegő-Eg, mind pedig a' köd,
és harmat szabadabban dolgozhatnak
benne. Mert bár szakafizzon-fel az
ember valami Palántát, és azt me-
sterséggel bontsa *vagy valógassa* szél-
lyel, hogy annak minden részeit, a'
mellyekből áll, meg-láthassa és meg-
vizsgálhassa, majd meg-tapasztalja,
hogy az femmi nem egyéb, hanem
Föld, Viz, Só, Olaj, Levegő-Eg,
és Melegség.

A' Trá-
gyával va-
ló okos
élésnek
Módja.

§. 3. Ezek vagynak töbnyire a'
trágyában, a' mellyek a' Palántát
táplálják és nevelik, kiváltképen pe-
dig a' Melegség. Mert bár vigyáz-

zon

zon reá a' Gazda-ember, ha va-
gyon nékie emésztoje *avagy Trágya-
Verme*, abban a' trágyának minden-
kor bizonyos mértékü mélysége ér-
zik. És épen erre a' különböző
mértékére kell vigyázni a' meleg-
ségnek az okos Gazda-Embernek,
és ahoz kell nékie a' trágyázásban
magát tartani. Erre nézve jól reá
vigyázzon, hogy míg a' felyebb e-
lőt adott mód fzerént a' maga Föld-
jét meg-nem elegyítette, és egyenlő
természetüvé nem tette, a' kemény
és hideg természetü Földet Tehén
vagy Sertés ganéjjal meg-ne trágyáz-
za, mert az ilyen Földek inkább
fzeretik a' Ló', Juh', vagy apró-
Marha' és Galamb', söt minden szár-
nyas állatoknak ganéjját. Hasonló-
képen vigyázni kell arra, hogy a'
lágú és porhanyós, vagy a' mint
nevezik, meleg természetü Földet
olyan ganéjjal meg-ne trágyázza, a'
melly azt hirtelen meg-hevesíti; leg-
hasznosabb az ilyen Földnek, az ö-
kör' és Sertés' ganéj.

§. 4. De azt vethetné itt valaki
ellen: Hiszem nem minden Gazda-
Embertől telik-ki, hogy az ő Föld-
jeinek szükségekhez képest fokféle

B

trá-

trágyát gyűjtsön, 's azt különbb-külömbb emésztköre rakja, mert némellyiknek vagy Barma nintsen, vagy pedig alkalmas Akla. Jól vagy on, én azt meg-engedem, de abból ismét csak a' következik, hogy tehát felette szükség egyik Földet a' másikkal meg-elegyíteni azért, hogy így mindenféle Trágyának, és mindenütt az egyenlő kövérítésnek bévételére a' Föld alkalmas lehessen.

Az Emésztkörnek nedvesfének kell lenni.

§. 5. Mint hogy pedig azoknak a' tápláló nedveségeknek, a' mellyek leg-közelebb szolgálnak a' Palántákra, felette apró részetskékre kell ofzolni, a' mellyet ofzolás a' megkeles és rothadás által léfzen-meg. Ezt a' megkelest és meg-rothadást továbbá, azok a' láthatatlan tőpös és éles apró sós nedveségek fegitik, a' mellyek az Esövel, Hóval, Harmattal, és Köddel az emésztkörbe béfzivárognak. Innét világos, hogy az ilyen emésztkörnek soha sem lehet azok nélkül az éles sós nedveségek nélkül lenni, mellyek mind a' trágyát, mind pedig azután a' Földet apró részekre ofzlattyák.

A' Trágyának ofzaporitása.

§. 6. De mit kell itt érteni a' trágya nevezete alatt? A' Szántóvető

vető ember ugyan azt érti, de igen közönséges értelemben vérfzi, mert ő azt gondolja, hogy az tsak tsupa marha' ganéj; a' melly hiba okozza ofztán azt, hogy nem igen gondolkodik arról, miképen ofzaporithassa 's javithassa ezt a' Földet hizlaló drága tápláló ofzkozt. Tudja-meg azért a' Szántóvető Ember, hogy nem tsak marha ganéjjal, hanem minden valami meg-rothad, már az akár marha ganéj, akár valami fű vagy Palánta' hulladék légyen, lehet ofzaporítani a' trágyát. Sőt minden gazzal, 's dudvával, valamit a' mezei Földeidből, veteményes és szölös kerteidből ki-gyomlálfsz, a' mellyet semmi marha meg-nem ofzik, és mindenféle hulladékokkal, a' mellyek a' fákról és tsemetékről ofzfzel le-hullanak, a' trágyádat ofzaporithatod 's kövéritheted. A' marhának pedig a' szörítől fogva a' legkissebb teteméig és izetskéjéig mindene jó trágyának.

§. 7. Ha pedig a' trágyádat kövérré akarod tenni, erre igen hasznos léfzen, ha a' tehenedet, kiváltképen pedig az ökrödet, egész Télen által inkább káposzta-torsával és

hulladékkal, Murokkal, és Fejér-répával, Pafzternákkal, Kolompérrál és mindenféle gyöker-nemekkel tartod, mint valami fovyány és nedveség nélkül való szalmával. Utóljára jobb és kövéritőbb lészzen a' trágya, ha az tsak magában, vagy a' Marha vizelletiben meg-rothad, mint ha egymásra szarvasba rakják. Nem kell hát a' Marha ganéja' levét, és vizelletét-is haszontalan el-eresztzeni az Istállóból: hanem a' Szántó-Földek hasznára emészttöre kell botsátani.

Mitsoda a' Mesterséges Trágya?

§. 8. De vagynak még a' trágyszásnak fokféle módjai, mellyeket tsak mostanság találták-fel, és a' mellyek Mesterséges trágyszásnak neveztetnek. Illyenek a' Mész, Gypsz, égettetett Iszap és Hant, Torff hamu * mindenféle Baromnak a' Szarva,

* A' Torff semmi nem egyéb, hanem a' Mótársáros-Helyeken nevelkedni szokott Fűveknek fekete Földel és Gyantával lassan-lassan meg-töltt Gyökerei, mellyek' hosszú időkig formáltatnak a' Természet által, és utólyára olly keményekké lésznek, hogy Fagyalánt lehet élni vélek a' Tüzzre. A' Tüzznek ezen Materiája Hollandiába igen nagy bövségbe vagyon; a' hol mint hogy Fa nem terem, mindenek ezzel élnek.

va, Körme, és Szöre, gyapjúból való ringy-rongy, Bör esölék, vagy Pöszlek, a' mit a' Vargák a' nyers börről le-vakarnak Szölö-Törköly, Olaj-fa gyümöls' fonkolya, mindazáltal ezek között a' két utólsót hasznosabb a' marha eledelére fordítani. A' hamuval és kemény korommal való trágyszást a' mi illeti, azokkal leg-inkább a' bé-mohofodott Kaszállókat szokták trágyszáni.

§. 9. Ezen kívül nagyon ditsérik némelleyek, ámbár kevés Fundamentommal és haszonnal, a' vetni való Magnak különösen készítettett pár-lúgba való meg-áztatását, és ganéj-favát vagy levét. De ez tsak némelley a' Gazdaságban máfok felett böltselkedni kívánó embereknek álmódozása, a' mellyeknek még fenki hasznát nem tapasztalta. Sokkal jobb tehát a' Mezei-Gazdának ezt a' Regulát követni, hogy míg az oda fellyül meg-irtt mód szerezént a' maga Földjeit meg-nem elegyíti, addig a' Mesterséges trágyszásnak békét hadjon, mert ollyan trágyszával hordhattya-meg a' maga Földjeit, a' melly több kárt okoz osztán, mint hasznot. Tsak gyűjtse azért apródonként

A' Magaszatásra készültt Pár-lúg, és Trágyszas-va semmi sem ér.

a' ganéjt *vagy trágyát* eméltöre, mert ez még eddig a' leg-jobb és leg-bátorságofabb módja a' trágyázásnak.

A' Márga nem tartozik a' Trágyára.

§. 10. De továbbá azok-is ha-fzontalanságot tselekefznek, a' kik a' Márgás Földet a' trágyázás nemei közzé számlályák. Mert ámbár fok mezses részetskék vagynak benne, és zirosnak 's nyálkásnak tetfzik: de azért épen nem természeti valóságos trágya. Mindazonáltal ez a' kemény és kö-forma Földet a' maga apró fővény por szemeivel, mint már oda fellyebb meg-mutattuk, igen derekafan porhanyofsá, a' lágy *vagy puha* Földet pedig, a' maga 'ziros természete által fikerefsé *vagy ragaszsá* téfzi, és e' képen a' Földet arra el-készíti, hogy a' természeti trágya benne fokáig szabado-fan dolgozhaffon.

§. 11. Azokban a' Tartományokban, a' hol már a' Márgás Földel való elegyítés szokásban vagyon, azzal tartják a' Parafztok, 's Példa beszédbe-is ment közöttök, hogy: „A' ki Márgás Földet hord a' maga Szántó-Földjére, a' Házába kenye-ret vífzen. A' melly Példa-beszédet

bár

bár a' mi ferény Hazánk-fiai-is még ez előtt régen meg-tanúltanak vólna. Nem olyan igen nagy Mesterség pedig erre szert tenni; mert ezt lehet találni, 's könnyen-is meg-lehet es-mérni mellyik jobb-féle. Ámbár ugyan fokféle szine vagyon, és többnyire olyan színü szokott lenni, a' minémü a' Föld, a' melly között fekfzik, vagy gyakran változtattya-is színét, és olyan szint véfzen magára, a' millyen vagyon azoknak a' kis részetskéknek, mellyek leg-többek benne; de a' munkája és hafzna minden Földökre nézve tsak egy.

§. 12. A' mi annak okáért a' márgás Földnek színét illeti, az többnyire vagy kék, vagy szöke, vagy fejár-szabású, vagy sárga szokott lenni. Verefet vagy feketét ritkán lehet találni. A' minémüre ha az ember gondos és vigyázó, a' mélly utaknak oldalaiba vagy az olyan gödrökben *avagy árkokban*, a' mellyeket a' barázdákon febefen le-futó zápor-efsö-viz aprodonként ki-mofott, kitfiny fáradsággal, és kevés idő-töltéffel reája akadhat az ember; mert ö a' mint a' külömbb - külömbbféle Földek egymáson fekfznek, mindjárt az el-

A' Márgának színei, és keresésének módja.

B 4

ső

ső és második for között táblánként találhatók, mintha ugyan a' fokszori változások és nagy ár-vizek által oda szorkeztetett volna. Igen közönséges vélekedés még ez-is, hogy valami kövér moslékos vizből, vagy *sár fenékből* áll, a' mellyben véghe-tetlen fok széllyel oszlott Palánta, és más termékenységet gyarapító ré-fzetskéek elegyedtenek öfzve. De valamint az egész természetben, úgy itt-is igen nehéz a' Márgának részeit, a' mellyekből áll, meg-határozni. Mindazonáltal a' Gazda-emberre, és a' Paraszt Ifjúságra néz-ve elég, ha nékiek meg-mutatodik, és javaltatik a' Márgának különös haszna és ereje a' Szántó-Földekben, és Kafzállókban.

Hogy kell
a' Márgát
meg-pró-
bálni, és
meg-es-
mérni ha
jó-e?
§. 13. Annak okáért ha ki meg-akarja esmérni, mellyik a' jó féle Márgás Föld, tegyen egy Tányérba, vagy más akár mi edénybe egy darabotskát belőle, 's töltsön reá egy kevés vizet, majd egy, vagy két Minúta múlva fel-kezd dagadni, és utoljára egészen el-olvad, és ha az újjával az ember belé nyúl, olyan lágynak tetszik mint a' Vaj. Ha osztán szabad Levegő-Egre ki-tétet-
tetik,

tetik, két nap alatt igen szép porrá válik. Szokták még némellyek tűz-be-is meg-próbálni a' Márgát, 's ha ki-pattan, *vagy ki-rugja magát* jónak tartják; de ez a' Próba igen bizony-talan; mert minden test-némü dol-gokban, a' mellyekben Levegő-Eg vagyon, ha tűzbe tétettetnek, ha-sonlót lehet tapasztalni. Hasonlóké-pen szükségtelen és bizonytalan Pró-bája a' Márgának az értz Bányák-ban lévő meg-tisztított Spiritusok, a' mellyet fok Gazdasági Könyvek e' végre alkalmazásoknak állítanak. Mindazonáltal ezek a' Próbák inkább a' kemény Márgának meg-esmerésé-re, mellynek jóságát nem olly kön-nyen lehet meg-tudni, mind a' lágú Márgáit, hasznosoknak tartattnak.

HARMADIK SZAKASZ.

Mindenféle Pufzta és haszon nélkül heverő Marha-járó Földeknek mivelökké való tételéről.

§. I.

Eddig tanítottunk az olyan Földeknek meg-javításáról, mellyek már ez előtt ekével és boronával miveltettek; és az ide tartozó segítő eszközöknek mondtuk lenni a' külömbb-külobbféle Földeknek egymással való okos meg-elegyítését, és az értelmesen való trágyázást. Rendel mennyünk azért, és a' Földnek valóságos mivelésében, és a' Szántó-Földeknek el-rendelésében fogunk munkások lenni, minekutánna előre utat és módot fogunk mutatni abban, miképen lehetfen az így nevezett Pufztákat, kiváltképen pedig a' haszontalan heverő Marha-járó Földeket termő Szántó-Földekké, és kaszállókká változtatni, hogy mi azokból azt a' felette nagy hasznot bé-vehefsük, mellyet minden Gazdasági Írók a' magok írásaikban egyaránt ígérenek.

§. 2.

§. 2. Ezek a' Pufzták vagy el-hagyott Marha-járó Földek többnyire, vagy régi el-pufztultt erdők' helyeiből; vagy száraz fivataktserékből, vagy tavakból és motsárokból, vagy jó feküvésü Földekből állanak, a' mellyek az ilyenek között leg-ritkébbak.

§. 3. A' melly négy rendbéli Pufzták közzül az elsőből, úgy mint a' hol hajdanában a' mi Eleinknek idejében erdők vóltanak, sokszori nagy munkával ki-kell ásni a' benne maradt régi fa-törsököket, *vagy tuskókat*, a' tövis és tífke-bokrokat; továbbá a' vakondak-turáfokat és hangya-bojokat széllyel kell rajta ütni, *vagy kapdval el-egyengetni*, és utoljára azokat a' kemény fa-termézetü Giz-Gaz, és dudva-gyökereket, mellyek gyakran igen méllyen bé-verik magokat a' Földbe, ki-kell gyomlálni és irtani.

§. 4. A' fivatag száraz homokos helyek *vagy tserék* látfszanak első tekintettel leg-vadabb, és leg-nehezebben meg-szelidithető Földeknek. De a' ki azokat, mellyek a' Földnek magából lehető meg-javításáról oda félyebb elől adattattanak, jól meg-olvalia

vaffa és gondolóra véfzi, az az ilyen Földek' mivelésétől fem illyed-el.

§. 5. A' mi a' tavas és motsáros helyeket illeti, azokról leg-elsőben-is a' vizet el-kell venni 's apafztani, és egészlen ki-kell hagyni száradni, hogy ofztán a' mivelésre és termékenységre alkalmatofsá tétetethellenek. A' melly mód a' Parafzt-embernek ismét majd meg-gyözhetetlen fáradtságna és munkának látszik. De ez a' lehetetlenség tsak az ő képzelődésén, nem pedig a' dolognak természetén fundáltatik. Mert ámbár minden hafznos munkának kezdete igen nehéznek és gyözhetetlennek tetfzik: de az emberi szorgalmatofságnak femmi fem lehetetlen. Az illyen képzelődéseknek el-háritására, tsak azt esmérje és gondoljameg az ember, hogy nem tsak a' maga mostani, hanem még Gyermekei jövendöbéli javáért-is kell nékie munkáladni, 's így femmi munka és fáradtság nem fog tetfzeni nehéznek.

§. 6. A' jó tekvésü Pufzták és marha-járó Földek, mindenféle Földek között a' leg-könnyebb és legkevefőbb munkával mivelhetök. Mert az illyek tsak jó idejében és illendő mély-

mélységre szántódjanak-fel, hogy a' gaz és dudva gyökerek benne meg-fzaradjanak, s el-vefzfzenek, és a' Földet újra el-ne borittsák, mindjárt jó Szántó-Földekké lésznek. A' józan okofság-is azt tanítja, hogy a' Gazda-ember az illyeneken kezdje a' munkát, hogy munkájának hamar idön hafznát és jó ki-menetelet látván és érezvén, annyival inkább néki bátorodjon, és a' Föld mivelésében való leg-terhefőbb munkára-is magát reá adja, és azt meg-gyözheffe.

§. 7. Hogy pedig a' Gazda-ember el-hitetheffe magával, hogy épen nem meg-gyözhetetlen munka kell arra, hogy az illyen hafzontalan heverő Földeket mind magának, mind maradékinak mindenkor hafzna vehetökké teheffe, tsak épen az eröt és a' munkát tellyefséggel ne kémélje; a' fellyebb meg-nevezett négy rendbéli Pufzta-Földekről, még egyszer külön-külön-is szükségesnek tartom hogy szoljak.

§. 8. Az erdökből irtott marha-járó Földeket azért igen könnyü Szántó-Földekké tfinálni; mert az azokban lévő fa-tuskókat vagy tör-
sökö-

sököket, és tövis-bokrokat a' szegénység a' fának szük-volta miatt úgy-is már nagyobbára ki-tisztogatta, s a' mi kevés maradott-is pedig benne, annak ki-ásására teendő munkáját az embernek eléggé megfizetné; mert abból tüzre valót-is eleget szerezhetne magának, 's azomban a' drága pénz, a' mit a' fáért, 's annak hozatásáért költene, megmaradna az erzfényébe. A' vakondak-turáfokat, hangya-bojokat, és dudva gyökereket pedig a' Gazdember egyfzer 's másfzor, midön más egyéb gazdasági gondjaitól ürült, tselédivel együtt egy kis szorgalmatofsággal könnyen ki-pufztithatja. A' többit pedig, ha ugyan az ilyen Földek szántás alá valók, az eke és fogas-borona helyre hozza. Ha pedig a' meredekség miatt a' szántásra tellyefséggel alkalmatlanok volnának; az ilyeneknek déli-oldalait szölö-hegynek fordithatná, a' többit pedig külömbb-külömbbféle fa-tsemetékkal bé-ültethetné.

Hogy kell a' homokos vagy Fövényes marha-járó Pufzrá-
 §. 9. Továbbá ha a' Pufzráknak ajja homokos vagy követses volna, imitt amott gödrötskéket kellene bennek ásni, hogy meg-tudhassa az ember,

ber, mitsoda mélyen fekszik benne a' homok, vagy követses Föld egy-máfon, és miképen válik-el az igaz Földtöl. Ha pedig iszapos vagy vájogós volna az ajjok, tehát azt ki-kell ásni, és a' mint oda fellyebb mondottuk, mint egy két hüvelyknyire meg-kell véle a' Földet hordani, hogy így az eke által a' felső Földel meg-elegedjen. De ha a' homok vagy követses Föld, nagyon fent feküdnék, vagy az ajja krétás, avagy egyéb aránt kö-természetü volna: már az illyenhez kevés reménység vagyon, hogy Szántó-Földé tehesse az ember: mindazonáltal fenyő vagy nyir-fákkal bé-lehet ültetni, a' mellyek az ilyen Földet igen szeretik, és szinte annyi hafznot lehet belölök bé-venni, mint a' Szántó-Földekböl. És mivel az ilyen felette szükséges fának szük volta fok helyeken nöttön nevelkedik; illö minden szorgalmatofsággal szaporitáfokra adni magunkat, a' melly szükség eléggé meg-bizonyítja azon fának betses voltát.

§. 10. A' tó-állásos és motsáros helyeknek ki-szárasztása, és rölök a' viznek el-vétele eránt még eddig

eddig igen közönséges és kevés regulák voltak, a' mellyeknél erre a' végre fokkal többeket kell tudni a' Gazda-embernek. Az olyan motsáros helyeken azért, a' mellyek kibuzgó forrásokból lettenek, szükség egy jó árkot ásni, a' mellyre más apró árkotskák szolgáljanak, és azon a' nagy árkon ofztán a' vizet egészen el-lehet venni valamely közel lévő folyó-vizbe. És kétség nélkül fok apró patakotskák, a' mellyek a' mi mezeinken 's réteinken tsergedeznek, és folyó-vizekbe ki-folynak, a' mi régi Eleinknek szorgalmatosága által az ilyen árkokból lettenek. Minek előtte pedig a' Gazda-ember az ilyen hasznos és terhes munkához fogna, szükség előre ahoz értő tanult emberekkel a' dolgot közleni, a' kik mind a' Föld színének hajlását, mind pedig azt, hogy minémü eséft kíván a' viz hogy folyhasson meg-visgálják, és az ilyen árkokat hol kellefien ásni megmutathassák.

A' Tó-állás és Motsáros helyekről a' vizet el-kell venni.

§. II. Hasonlóképen az olyan álló tavakban, a' mellyek az öfve gyülekezett első-vizből származtanak, és mivel a' fenekek sáros, ki-

ki-nem száradhatnak, vagy illetén viz el-vevő árkokat 's tsatornákat, vagy pedig közel a' ragafzos ifzapon által tágas vermeteket kellene ásni mind addig, mig fővenyet vagy követset nem találna az ember, 's így ofztán a' vizet az ilyen verembe kellene venni, a' mellyben minden bizonnal a' viz el-apadna.

§. 12. Az olyan motsáros helyekről továbbá, a' mellyek a' folyó-vizeknek vagy egyik vagy másik partja felől lett ki-áradásokkal lettenek, lehetne ugyan mikor a' viz tsekély, a' vizet a' folyó-vizben vízfíza venni, 's így a' fenekeik ki-is száradnának. De ez csak kevés ideig tartana, mert mihelyt újra ki-áradna a' viz, ismét el-borittatnának, és így a' reá tett munka haszontalan lenne. A' leg-bátorságosabb mód azért itten az, ha a' folyó-vizek partjain magas töltések hanyattatnak, minémüket Olasz Országban a' nagy tó-vize és más apró folyó-vizek partjain is látni lehet. De az ilyen nagy munkáknak végben vitele, inkább az uralkodókra, a' kik a' magok Országait boldogítani akarják, mint egy 's két falutskákra tartozik.

C

§.

A' már ki-
száraztott
Motsáros
Földet
mindenütt
fel-kell
ásni.

§. 13. Ha már a' viz-állásos, vagy motsáros Földről a' most le-irtt mód szerént árkok által el-vette az ember a' vizet, és a' rajta álló megposhadt vizet annyira ki-száraztotta, hogy már szárazon lehet rajta dolgozni: ez után mindjárt a' leg-első munka lészzen az olyan Giz-Gaszt, a' melly az ilyen Földet bé-nötte, egy ásó - nyomotnyira gyökereftől együtt egyenesen ki-ásni. Az ilyen Gaszt ofztán közel egymáshoz rakásba kell hordani, még pedig úgy, hogy belől ürés légyen, hogy így annál előbb és jobban ki-szaradhasson, 's ofztán hamuvá éghessen; a' melly hamuval ha az ilyen Földet bé-hinti az ember, a' leg-jobb trágyával veteke-dik. Ha valaki erről bővebben akar tudni, olvassa-meg az én Gazdaságról tanító munkámat, melly 1768ba jött-ki.

Miképen
lehet hasz-
nosan élni
az olyan
Földet?

§. 14. Az ilyen Földekből, mint hogy ezek többnyire jó-féle fekete ilgoványból vagy ikrás Földből állanak, egy kevés elegyítés által igen kövér kaszálló réteket, káposztás kerteket, és a' szerént a' mint fe-küsznek, a' leg-szebb mezöket-is lehet készíteni. Melly dologban min-

den

den helynek és falunak maga szük-ségéhez képest kell magát alkalmaztatni; és maga a' szorgalmatos Paraszt-ember leg-jobban fogja tudni, mire leheffen leg-szükségefebben és leg-hasznofabban fordítania a' nékie esett Földet. Tsak épen arra kell tehát ötet meg-tanítani, mitsoda módon fogjon a' munkához.

§. 15. A' jó fekvésű Pufzta vagy marha-járó Földeket, leg-könnyeb-ben lehet haszna vehetőkké tenni, tsak épen ezt kell rólok meg-tartani: hogy azokat leg-elsőben Tavasz-fzal, a' mikor a' gyökerek nedveségben vagynak, és könnyen rothadásra hajlanak, és leg-alább hat Hüvelyknyire kell fel-szántani. De az ilyen szántáshoz a' Parasztok egynéhány erős ekékkal készülyenek, és öfzve fogjanak, mert különben a' magok gyenge Szántó-eszközeikkel, és erőtelen marháikkal igen kevésre mehetnek.

A' jó fekvésű Pufz-tákat fel-kell szántani, és a' gyökereket benne-k az ekével ki-kell forgatni.

§. 16. Nyáron által pedig ha ész-re venné az ember, hogy az ilyen móddal fel-szántott Földeknek barázdáin a' meg-nem fonnyadt dudva gyökerek újra ki-sarjadzani kezdenének: ekkor vas boronával kell az

C 2

il-

ilyen elevenen maradt gyökereket ki-fzaggatni, 's a' Szántó-Föld' széleire ki-hányni, és így meg-tisztítani a' Földet tölök. Az öfzi Szántás idején ofztán csak fennyedén kell az ilyen Szántó-Földeket fel-fzántani, hogy az eke a' fel-forgatott gyepet vízfzfa ne forgassa, és a' maga elkezdett rothadásában meg-ne háborítsa. Mikor már mind ezek meglettek, az ilyen tsekély és szoros barázdák közzé kell mindjárt vetni a' magot, vagy rost, és vízfzfa fordúlt boronával kell el-boronálni.

Illyen móddal mind öfzfzel mind tavafzfzal lehet fzántani.

§. 17. Azt mondom ugyan oda fellyebb, hogy az ollyan Pufzta, vagy marha-járó Földeket, a' melyekből hafzna vehető Földeket akarunk tsinálni, leg-elsöben tavafzfzal kell fel-fzántani: mindazonáltal ezt nem úgy kell érteni, mint ha ez öfzfzel-is meg-nem eshetnék, kiváltképen ha a' Gazda-ember ezt az időt maga dolgaira nézve alkalmatofabbnak látná lenni. De ebben az esethen felette igen szükséges, mind azt a' dudvát *vagy avart*, a' mellyet a' marha nyáron által fel-nem evett, minek előtte a' mag a' Földbe ki-nem tsirázna, farlóval le-

arat-

aratni, mert különben az ilyen ártalmas Giz-Gazt igen nehéz volna ki-vezetni. Ezen kívül a' Szántásról elől adott többi regulák mellől el-nem kell távozni. Tudniillik ha előfzfzör öfzfzel akarjuk fel-fzántani a' Földet, az ekét leg-alább hat hüvelyknyire kell ki-botsátani; ellenben tavafzfzal csak tsekély és apró barázdákra kell fel-fzántani, és vagy köleffel, vagy zabbal kell a' Földet bé-vetni, és a' meg-mondott mód szerént el-boronálni. Ezek az elő adott Földek, a' mellyek Pufztákból termékenyekké léfznek, gyepből feltört Földeknek, *vagy gyep Földeknek* neveztetnek.

NEG YEDIK SZAKASZ

A' Gabona - Földeknek miveléséről.

§. 1.

Az ollyan mezök, a' mellyek már Az eke alá való Földek három félék. ez előtt gabonát és palántákat termettek, neveztetnek miveltt vagy gabona Földeknek. Ezeket leg-

C 3

lább

lább a' mi részünkön többnyire három rendbe szokták helyheztenni. Az első rendben vagyon a' bé-vetett vagy őszi Föld, a' másodikban a' tavaszi Föld, és az harmadikban az ugar Föld. Az őszi Földön értik azt, a' mellyet őszfzel, minek előtte fagnak nem állana az idő, gabonával vagy róffal, búzával, alakkorral, tzirokkal, vagy más egyéb-bel bé-vetettek.

§. 2. A' tavasz Föld pedig az, a' mellyben tavaly őszi vetés volt, és a' következő tavaszfzal, árpat, zabot, tavasz-búzákat, tatárkát, kölest, borsót, ledneket és e' féléket vetnek.

§. 3. Ugar Földnek neveztetik pedig az, a' mellyben első esztendőben búza, vagy más egyéb őszi vetés, a' másodikban tavaszi vetés volt, és már most két esztendei mivelés után a' harmadikban nyugfzik.

Nem kell nyugtatni vagy ugar mezőgyni a' Földeket.

§. 4. De a' Földnek ez az el-fáradása és nyugovása tsak költött dolog, és az a' nyugovás nem annyira az el-fáradáson, mint a' trágya el-múlatásán fundáltatik. A' Mezei Gazda-ember, minthogy még eddig marháját tsak a' kopár lege-

lő Mezöre bortsátotta-ki, és nem tudta azt, miképen leheffen marháját és annak eleségét szaporítani, a' maga trágyájával alig mehetett annyira, hogy tsak némelly Földjeit-is öt vagy hat esztendő alatt avagy tsak egyszer jól meg-trágyázhatta; nagyobb részét pedig Földjeinek, még több esztendők alatt sem trágyázhatta-meg. De ha a' marha' elegendő elesége, (a' mellyről én a' maga helyén fogok szólni,) 's egyszer 's mind a' marha' és következésképen a' trágya' szaporításának módja esméretefebb lesz; így a' mi a' nélkül-is áldott Földünknek nem lesz senki szüksége arra a' képzeltt nyugtatásra, és így az ugarlásnak - is nem lesz helye.

§. 5. A' Földnek mivelését, és ahoz meg-kivántató eszközöket esméri és tudja a' Gazda-ember: mindazáltal nem lesz senki haszontalan azok eránt e' következő jedzéseket meg-tartani.

§. 6. A' leg-főbb és leg-közönségesebb Szántó-eszközök az eke, borona, és görgő-fa, vagy görgő-rongy rontó töke. Az ásó és kapá-is szinte úgy eszközök ugyan,

A' szántásra tartozó szükség-eszközök-rül.

de azokkal inkább a' kertekben, szőlő-hegyeken és kiváltképen ott szoktak élni, a' hol az ekével nem lehet dolgozni. Majd minden Tartományban külömbb - külömbbféle ekéknek nemei vagynak; rész szerént a' régi szokás, rész szerént pedig a' Földeknek fekvéséhez és tulajdonságához képest, a' mint t. i. az kemény és nedves, száraz és lágy, kö-fziklás vagy követses, és melly vagy tsekély szántást kíván.

§. 7. A' Gazdaságról tanító újjabb könyvekben fokféle ekék vagynak le-irva, és azoknak öszve rakáfa réz-müvel nyomtattatott Táblákon ki-vagyon rajzolva. De én a' mi Tartományinkra nézve hafznofabb ekét nem találök mint azt, a' mellynek a' kormány-defzkája mozogható, és a' tsorofzlyája mind kétféle fordulhat. Már az ilyen ekével az ember tetfzése szerént szánthat mélyen és tsekélyen, és a' Föld-is vagy mindenkor egy-féle, vagy pedig, a' mint a' Szántó-ember jobbnak itéli, mind kétfelé-is vetődik. Ha az ember a' kormány-defzkát minden fordulóba változtatja, a' mit a' gyakorlott Szántó-em-

be-

berek hamar-is véghez vihetnek: így az utolsó barázdától mindenkor vissz-fza fordul az eke, és a' Föld mindenkor egy-felé dül. De ha az ember a' régi szokás szerént mindjárt az első barázdáról egy-felé, a' másodikról más-felé akarja ejteni a' Földet (a' mint ez az olyan ekében a' mellynek kormány-defzkája erőfen áll, és nem fordulhat, külömben nem-is lehet) így a' kormány-defzkának és tsorofzlyának mozdulhatatlannak kell lenni, és tsak egy helybe maradni.

§. 8. Kiváltképen alkalmas az ilyen eke, az olyan helyeken, a' hol a' Szántó-Földek Hátafok, és apródonként halmokra nevelkednek, a' minémüket majd minden határon lehet látni. Az ilyen halmos Földekhez igen alkalmatlan az az Ausftriában fel-vett eke, a' mellynek kormány-defzkája és tsorofzlyája merön vagyon tsinálva. Mert mint hogy az ekének a' barázdát egy-felöl alá, más-felöl fel-kell forgatni: innen könnyen által lehet látni, melly nagy meg-eröltetésére esik a' szegény baromnak, a' kemény Földet fel-felé forgatni. Ellenben ha az ekének

C 5

kór-

kormány-defzkája és tsorofzlyája forogható, ennek az a' hafzna leszsz, hogy a' Földet mindenkor lejtősen ejti, 's így ofztán az ilyen halmos helyek idovel szépen, fikká változnak. Ez az eke szépen le-vagyon Tablára rajzolva, és igen értelmefen elő adattatik, miképen kellefien vele banni, abban a' kis könyvetskében, mellynek neve TANULTT MEZEI-GAZDA.

A' vas-boronának le-irása.

§. 9. A' borona szinte olyan hafznos, mint esméretes eszköz a' Mezei munkában. Minden Gazdaembernek két boronára vólna szüksége; az egyiknek vas-fogúnak kellene lenni, hogy az ugar Földeket a' dudvától, és a' réteket a' mohtól meg-tisztithassa; a' másíknak tsupa fából, hogy az el-vetett magot a' Földbe bé-temethesse. Az elsőnek úgy mint a' vas boronának, mind szélire mind hofzára különbözönek kell lenni a' közönséges boronától, az az nagyobbnak, és a' helyett, hogy a' közönséges boronának mind széle mind hofzsa négy gerendából áll, ennek öt, és így mind öfzve tiz gerendából kell állani. Az első forogainak pedig háromnál, a' másodíknak négynél, 's így egéfsz az utól-

tólsó forig hat, vagy hét hüvelknyimél nem kell magafabbnak lenni. A' keresztül való gerendákban a' fogakat úgy kell belé tsinálni, hogy a' következő gerendának egy foga az előtte valónak két foga közötté esfék.

§. 10. Ennek a' boronának fok Ennek a' boronának hafzna hafzna vagon. Mert ezzel nyáron, mikor a' munka a' nélkül-is szoros na. vagy feles, a' Szántás, vagy az úgy nevezett keverés helyett az Ugar-Földeket fel-vájni, ki-nyitni, és a' dudvát belölök ki-lehet szaggatni. A' tavaszi és öfzi vetés előtt pedig a' göröngyöket széllyel törí, és a' Földet porhanyofsá és lágyá teszi, a' réteket a' mohtól meg-tisztitya, és a' Föld színének szabados gözölgéft tsinál, a' melly által a' fü gyökereire a' nedveség és trágya béveszi magát, és a' Levegő-Ég, harmat 's köd annyival inkább dolgozhatnak a' Földben. Az ilyen boronát, nehéz boronának-is nevezik.

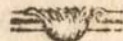
§. 11. A' másodík borona egéfsz A' fa-boronának le-irása. len fából vagon. Ennek gerendái, a' mellynek, a' mint fellyebb megmondám, hofzszára-is négy, keresztül-is négy gerendából kell állani, szin-

szinte olyan erők lehetnek, mint a' vas - boronának. Mindazonáltal ennek fogait csak fa tsapokból kell tsinálni, mellyeknek két hüvelyknyi-nél nem kell hofzfzabbaknak lenni, hogy a' boronáláskor inkább a' gerendák, mint a' borona fogai boronálják-el a' magot.

A' görgö-
fávi vagy
görgöngy-
rontó tö-
kével való
élesnek
módja, és
hafzna.

§. 12. A' görgö-fa vagy görgöngy-
rontó töke többnyire csak arra való,
hogy a' görgöngyöket széllyel verje,
vagy a' lágy Földet mind öfzfzel,
mind tavafzfzal jobban a' gyöke-
rekre nyomja. A' kemény Foldben
ez a' munka több kárt tenne, mint
hafznot. Így a' mi közönséges gör-
gö-fánkal a' kemény, és kö-mód-
jára öfzve állott Földön, a' görgö-
ngyok széllyel verésében keveset le-
hetne bóldogulni; mert koránt sem
ilyen fulyosok és erők, mint er-
re a' munkára kívántatnék. Az il-
lyen Földekhez azért fokkal alkal-
matosabb az úgy nevezett fogas gör-
gö-fa, a' mellyet Saxoniának némelly
részeiben fel-vettek, és igen nagy
hafznát veszik. A' Bétsi Gazdasági
héti újságban, melly MÉH - KASNAK
neveztetik, az 1768dik Esztendőről
való utolsó árkufon ez a' fogas
gör-

görgö-fa le - vagon irva, és Réz-
Táblán ki-vagon rajzolva.

§. 13. A' mi közönséges görgö-
fánknak mind a' jó, mind a' lágy
Földekben mindenkor nagy hafzna
vagon. Mert a' magnak el - veté-
se, és el-boronálása után ha vele a'
vetést meg-jártatják, közelebb szor-
itja a' Földet a' maghoz. Így öfz-
tán a' gyökereknek gyenge bojtots-
kái-is, ha azt az első tápláló ned-
vefséget, a' melly a' magban magá-
ban volt, magokban mind bé-sziv-
ták, annyival jobban bé-vehetik ma-
gokat a' Földbe, és abból a' táplá-
ló nedvefségeket magokhoz szivhat-
ják, 's így fel-nevelkedhetnek.

§. 14. Tavafzfzal az öfzi Szán-
táfokon igen nagy hafzna vagon a'
görgö-fának. Mert a' fagy a' Föl-
det fel-dagasztja, és azt kellestinél in-
kább porhanyófsá téfzi, a' melly mi-
att a' bé-szivárgott nedvefség hamar
ki - gözölög. De a' görgö - fa a' fel-
puffadott Földet ismét öfzve szoritja,
és jobban reá fekteti a' gyökérre, a'
melly illy móddal eröffen fog a' Föld-
ben állani, és semmi - féle szélvész
ki-nem szaggathatja onnét.

§. 15.

§. 15. A' tavaszi vetésnek pedig a' görgő-fával való meg-jártása, nem csak vetés után tsinálja ezt a' hasznot, hanem akkor-is mikor már a' gabona szarban indult; mert akkor a' fok szarvas bogarakat, kibújt tsigákat, és más minden gabonának ártalmas férgeket széllyel nyomja és meg-öli. Egyszer's mind a' Földet a' jövendő aratásra meg-egyenefiti és simává téfzi, a' melly által a' következendő munka nagyon segittetik. Nem kell pedig attól félni, hogy ez a' másod rendbéli görgő-fával való meg-jártatás egyszer's mind fok gabona töviseket el-rontson; mert azok mennél inkább megnyomtatódnak, annyival bokrofabban kelnek-ki, és az aratás-is annyival gazdagabb lesz. Az olyan Gazda-emberek, a' kik a' magok árpa vagy zab Földjeket nem ugarnak hadják, hanem akkor nyáron mesterséges kaszállóknak akarják fordítani; minek előtte a' tavaszi vetéseket a' görgő-fával így meg-jártatnák, bé-fzorhatnák az ilyen zöld-vetéseket akár apró veres, akár fejer here-hura maggal, és az után

után a' görgő-fával meg-jártathatnák, hogy az a' mag a' puha Földbe benyomúljon. Szükség pedig, hogy a' here-hura magot később, mint az árpát és a' zabot, és nem együtt vefsek-el, a' mint ezt a' maga helyén meg-fogjuk mutatni.

§. 16. Az őfzi vetések alá való el-készítését a' Földnek tavaszszal kell el-kezdeni, minek utánna a' tavasz gabonát el-vetette az ember. Es a' leg-első munkának a' trágyázásnak kell lenni. De vigyázni kell amon, hogy ez a' munka ne esős időben mennyen véghez, mert különben csak a' fok erő vész-el.

§. 17. Ha már egyszer a' Föld trágyával meg-vagyon hordva, nem kell annak fokáig nap és szél alatt lenni: hanem mentül hamarébb lehet, mélyen le-kell azt a' Földbe szántani, a' mit ofztán UGARLásnak neveznek. Az ilyen Szántás fokszor egész Junius Havára-is el-marad, a' honét ezt a' hónapot a' Németek ugarló hónapnak nevezik. Mindazáltal jobb ha ezt a' munkát elébb el-kezdi az ember, mert annál hamarébb el-végezi; mivel a' trágya-is tovább

A' trágyát
mindjárt
le-kell
szántani.

dol-

dolgozhatik a' Földbe, és hamarább el-kéfsziti a' Földet a' mag alá.

Hogy kell mind a' nedves mind a' száraz ugar Földet szántani.

§. 18. Ha a' Föld természet szerint nedves, azt szük barázdára és mélyen kell szántani, hogy a' barázdák fel-nyomúljanak, és mind két felöl a' közeik elég mélyek légyenek, hogy a' ki-szivárgó és le-folyó viz rajtok el-meheffen. Ugyan ezen házna léfzen annak-is, ha minden felöl viz-fogó barázdákat tsinál az ember. De ha a' Föld háta és száraz: így fokkal jobb a' sima Szántás mint az elébbeni.

Az első és másodszori keverés, és mag-alá való Szántás.

§. 19. Juniusnak végén ismét meg-kell szántani a' Földet, de tsak simán, a' mit KEVERÉSnek hívják. Juliusnak a' végén hasonlóképen kell tselekedni, a' fok dudvának ki-tisztításra végett, a' mit MASODSZORI KEVERÉSnek neveznek. De az épen ebben az időben esni szokott aratás, és meg-tódultt mezei munka miatt a' Szántó-vető ember erre nem érkezhetik, hanem többnyire tsak a' boronálással éri-meg. Augustusnak a' végén, vagy Septembernek az elején osztán vagon a' MAG-ALA-VALÓ SZANTAS. A' melly ugyan a' leg-közönségesebb rendi a' Szántásnak:

mind-

mindazonáltal szükség, hogy a' Gazda-Ember a' maga idejéhez, kiváltképen pedig az időnek állapotjához alkalmaztassa magát. Tsak az olyan helyeken tartják ezt a' rendet a' Szántásban, a' hol az ugar Földeknek még femmi háfznát nem tudják venni. A' hol pedig az ilyen Földeken fok nyári Palántákat szoktak termeszteni: ott egészen más-képen szoktak banni a' Földel, a' mellyről mindjáraft fogok szöllani.

§. 20. Ha tavasz vetés alá akarja kéfszíteni az ember a' Földet, az első szántását mindjárt az öfzi gabona fel-aratása után tegye-meg, a' mit TARLÓ-FEL-TÖRÉSnek neveznek. Az ilyen Szántást mélyen kell tenni, hogy a' tarló-fzarak jól le-fzántódjanak a' Földbe, és el-rot-hadjanak, és a' Földet porhanyófsá tegyék, hogy így a' Téli nedveségeket annyival inkább bé-fzivhassa a' Föld, és magában tovább meg-tart-hassa, ha a' Tavasz száraz találna lenni.

A' tavasz gabonának természetfe.

§. 21. Sok helyeken szoktak a' fel-fzántott tarló Földeket, ha t. i. jó fekvésűek, fejer répa-maggal, a' mit kerek répának-is hívják, bé-

D

vet-

vetni. És többnyire szerentsékek az emberek véle, 's Télen által igen szapora étel; de még a' baromnak-is hasznos eledel, a' mellyért-is megérdemli, hogy mindenütt szaporitassék.

§. 22. Tavaszfal Mártius tájján, ha az idő engedi, az ilyen fel-törtt tarló Földeket még egyszer szükséges fel-szántani, de csak tsekélyen, hogy a' még el-nem rothadott ros vagy búza-szárok fel-ne forduljanak. Jó volna ugyan még ezen kívül valami 14. nap múlva tavaszi vetés alá másodszor-is fel-szántani: de mivel ekkor tájba igen változó idők járnak, csak egyszer szokták fel-szántani, 's ösztán mindjárt bé-vetik.

Az ugar Földeket is jó imitt-mott bé-vetni, és palántákkal bé-ültetni.

§. 23. Mikor az ilyen Földről a' tavasz vetés fel-költ, akkor leszfz ösztán jövő Esztendőre való ugarrá, és a' fertéseknek, 's kivált a' juhoknak e' leszfz a' legelő Mezejek. Azokban a' Tartományokban, a' hol a' Földeknek több hasznát tudják venni, mint eddig mi nálunk vették, a' Falusiak Birájjal és előljáróikkal együtt, közel a' Faluhoz szokták ki-szakasztani egy jó darab Földet, mint egy két 's három ezer

lé-

lépésnyit, és ezt a' következő tavaszfal bé-vetik külömbb-kü-lömbbféle tavaszi Palánta' és vete-mény' maggal, hogy magoknak Téltre való eleséget, és a' Fábrikák' és kézi Mesterségek' számára szükséges Palántákat termesztzenek. Az ilyen szakaszban értettnek kiváltképen azok a' Szántó-Földek, a' mellyek a' Faluhoz leg-közelebb vagnak, és leg-kövérébbek.

§. 24. Az ilyen ki-szakasztott darab Földet, még minek előtte a' Tél be-állana, meg-szokták trágyázni, és mindjárt mélyen le-szántani, hogy a' trágyának elég ideje legyen Télen által a' meg-rothadásra. Azokat a' Szántó-Földeket pedig, a' mellyek ebből a' szakaszból ki-maradnak, a' következő tavaszfal Májusban, vagy későbbben trágyazzák és szántyak-meg először, a' mit ösztán ugarlásnak neveznek. Némeltyek juh-állást, vagy juh-kosárt tartanak az ilyen Földön; de erre a' végre a' leg-távolabb való Földeket kell fordítani, a' hová leg-nehezebben lehet a' trágyát hordani.

§. 25. Ezeket az öszfzel meg-trágyázott ugar Földeket, Mártius-

Mitso^{da}
Palántá-
nak kell

D 2

nak

ezeknek
lenni.

nak vége felé egészen Aprilis közepéig, néha későbben-is ismét fel-kell szántani, de nem mélyen, hogy a' Földben lévő trágyát az eke ne érje. Ekkor léfznek ofztán azok olyan vetemények és Palánták' ültetésére, a' mellyeket az ember szaporítani igyekezik, alkalmatosok. Ezek a' Palánták pedig többnyire köles, kender, len, mák, fel-magzórépa, *mellynek a' gyökere semmit nem ér, de a' magvából Olajt szoktak ütni*, fejer és murok répák, 's több ezekhez hasonlók, és más egyéb vetemények, a' mellyek a' járó és fejös marháknak abrak gyalánt vagynak. Ezt az utolsó vetést közönségesen meg-fzokták elegyíteni, úgy hogy az árpát, tatárkát, és borsót a' fejös, a' zabot és ledneket pedig a' járó marha' számára elegyítve vetik. Az ilyen tavaszi abrakra pedig, vagy egyfzer 's mind zab, vagy pedig leginkább az árpának közönséges mód fzerént való termesztésével lehet fzer tenni, minthogy a' mag a' szük barázdák közzé ki-hintettetik, és el-boronáltattatik. Tsak épen ezt a' különbséget kell meg-tartani, hogy a' meg-elegyített abrakot, úgy a' len

és

és kender magot sűrűen, a' több-féle magokat pedig ritkán kell vetni.

§. 26. A' fejer káposzta, olasz vagy *kéhl* káposzta, karalábé, török-búza vagy *tengeri*, fodor-káposzta, kolompér, *káposzta-répa* vagy Burgundiai répa, mindenféle Pafzúly, bab és ilyen némü vetemények alá a' Földet a' Szántás után tsak fennyeden kell meg-boronálni, és azután a' görgő fával meg-jártatni, és meg-fimitani. Mert sem ezeket a' Palántákat, sem a' magvokat nem fzokták vetni, hanem amazokat sorjába egymás után és ágyanként kézzel ültetik, emezeket pedig hasonlóképen kezzel dugdosás a' Földbe. A' fös, *kéhl* vagy *olasz*, és fodor-káposzta Palántákat egy jó lábnyira távol kell egymástól ültetni, a' kolompért pedig két egész lábnyira, a' Frantzia vagy *Burgundiai répa* kukuritza vagy *tengeri*, és egyébféle magokat egy közönséges lábnyira, és két hüvelyknyire kell a' Földbe dugdosni.

§. 27. Ezeknek a' Palántáknak nyáron által való gyakori fel-töltése, kapálása szinte úgy használ a' Földnek, mint a' gyakori Szántás és

Az ugar
Földet a'
miveléssel
javítlnak.

D 3

boro-

boronálás. Mert ezen mivelés által a' Föld igen meg-lágyúl, valamint a' gyökeres vetemények mentül mélyebben bé-fúrják magokat a' Földbe, annál inkább meg-puhítják a' Földet. Hasonlóképen a' kender, len, köles, és több e' félek a' dudvát ki-pufztitják a' Földből. A' mellyekből világos, hogy az ugar Földeknek nyáron által illy móddal való mivelése, azokon a' fok féle hafzonokon kívül, a' mellyeket azokból a' Gazda-ember bé-véfzen, nem tsak az, hogy a' Földet meg-nem foványítja, de söt inkább mindenkor kövérebbé téfzi. És valójában egész gyönyörűség az illyen fokféle Palántákkal bé-ültetett ugar Földeket szemlélni, és az illyen határoknál a' leg-szebb és pompásabb veteményes kertek-is alig kívánatolabbak.

§. 28. Ezeket a' külömbb - külömbbféle Palántáknak Bertalan napja után mind fel-kell szedni a' Földből, és a' Földet szinte úgy, mint az ugart, öfzi vetés alá készíteni. Ezeknek a' veteményeknek miveléséről, fel-szedéséről, el-rakásáról, és mi módon lehessen azokat az embereknek és barmoknak táplálására for-

fordítani, olvassa-meg, a' kinek tetfzik, az én tölem ki-adatott házi és Mezei Gazdaságról tanító Kalendáriumot.

§. 29. Az öfzi gabonát a' rendszer szokás szerént Kis-Afzfzony és Sz. Mihály' napja között vetik-el. A' természetü ideje az illyen vetésnek, a' leg-közönségesebb régula szerént, akkor vagyon, mikor a' fák' levelei hullanak, a' mint ellenben a' tavaszi vetésnek akkor vagyon ideje, mikor a' fák fakadozni kezdenek. Mindazáltal a' Mezei Gazda vigyázzon az időre, és alkalmaztassa magát az időnek járásához, a' mikor t. i. ez a' munka nékie leg-alkalmatosabban esik.

§. 30. Mind a' tavasz, mind az öfz vetni való magot jól meg-kell választani, és tsak az ollyant kell vetni meg-hagyni, a' melly leg-egészségesebb és érttebb. Illyenre pedig leg-jobban lehet szert tenni, ha a' gabona kévéket, úgy, a' mint öfzve kötözve vagynak, el-tsépelteni az ember; mert e' képen a' tellyes és meg-értt magok elébb ki-hullanak mint az éretlenek, a' mellyeknek ki-

Az öfzi és tavaszi vetésekről való közönséges régulák.

Hogy kell jó vetni való magokra szert tenni.

tséplésére több erő kívántatik, 's in-
nét hamar-is öfzve törnek.

§. 31. Tudom ugyan én azt,
hogy a' Mezei Gazda más módot
fzokott ebben követni, hogy a' vet-
ni való magot ki-választhassa, t. i.
hogy mikor a' magot fzorja, azt a'
melly leg-mefzszebb fzóródik, a' töb-
bitől el-választja, és azt hadja vetni.
Es meg-engedem, hogy ez a' mód
ennyiben helyes. De e' képen igen
fok súlyos és tellyes magnak kell
meg-sérülni, az erős tséplés által,
és alkalmatlanná tétetődni a' ki-keles-
re. Külömben-is pedig fok képen
meg-tsalódhatik az ember a' magban,
p. o. ha a' mag meg-ázott és nedves,
akár mitsoda rofzsz és éretlen légyen,
fzintén olyan súlyosnak tetfzik, mint
a' meg-értt mag; mindazonáltal vet-
ni épen alkalmatlan. Annak okaért
leg-bátorságofabb, és leg-bizonyo-
fabb módja a' vetni való mag' ki-
választásának ez, ha azt az ember
mindjárt a' bé-hordás után ki-tsépli,
és azt hadja vetni.

A' vetni
való jó
magnak
haszna.

§. 32. Ha a' Mezei Gazda egéf-
séges maggal veti-bé Földjét, és
fogas-boronával el-boronálja; leg-
alabb negyed részét az el-vetett mag-
nak

nak meg-nyeri. Némelly Gazdasági
új Irók, a' kik tsak a' régiekhez, A' mag-
nak bé-az-
tatásáról.
úgy mint Kolumellához, Pliniusához és
azoknak követeikhez tartják mago-
kat, nagyon ditsérik, a' magnak
a' vetés előtt való bé-áztatását. De
valameddig, mind azt, a' miből e'
végre a' lúgot készíteni kell, vilá-
gofan meg-nem tudhatjuk, és így
próbát véle nem tehetünk, mind ad-
dig helyes okunk léfzen arra, hogy
azoknak a' Gazdasági iffjabb tani-
tóknak ezen tudományokban kétel-
kedjünk, és azt egyenesen meg-
vefsük.

§. 33. Ehez mehet még az a'
tsak mostanság olly nagy hirre ka-
pott trágya só-is, a' mellyet azok,
a' kik annak hasznos voltáról előre
el-hitették magokat, utóljára tsak u-
gyan merő azon tsalárdságnak talál-
ták lenni. Én azért az én jambor Me-
zei Gazdáimnak fzivemből azt javal-
lom, hogy magokat mindenkor a'
hü termézethez, és az idő' járásá-
hoz alkalmaztassák, és tsak azokat
a' régulákat kövefsék, a' mellyeket
én eleikbe adtam, t. i. egéf-séges és
meg-értt magról gondoskodjanak,
a' mint oda fellyebb meg-mutatám;

idejében és jó trágyával hordják-meg földjeiket; a' mennyire tsak lehet a' Földet lágyittsák-meg, és azt dolgozzák-meg emberül, hogy a' Nap, Levegő-Ég, eső, harmat, és köd a' magok munkájokat benne véghez vihessék. Ha ezeket tselekezik, felmerem fogadni, hogy ezek fokkal több hasznot adnak Szántó-Földjeikből, mint valamennyi eddig Világ eleibe ki-jött Gazdasági képzelődések *s babonák*, a' mellyeket azoknak dologtalan Találói soha tsak egyszer sem próbáltak-meg valósággal.

A' vetés-
nek leg-
jobb mód-
ja.

§. 34. A' magot, a' leg-régibb szokás szerént, kézzel szoktak elvetni (a' mit én-is mindenkor legjobbnak tartok) A' mag-vető minden második lépéskor egy tele marok magot vészén, és azt bizonyos megszűzésre, úgy mint öt vagy hat lábnyira magától el-szórja. Hogy pedig mindenütt egyenlően essen a' mag, hé-szokta fogni a' markát minden ki-szórás alatt, a' melly arra való, hogy a' mag az ujjainak hafdékjai között alkalmasént egyenlően hűljön széllyel, és nem tsupportozhatik öfzve egy helyre. De a' magnak ezt a' bé-szorított marokból való veté-

tését, könnyebb a' gyakorlásból és tapasztalásból meg-tanulni, mint meg-magyarázni.

§. 35. Azokat a' mag-vető makhinákat *vagy eszközöket*, a' mellyekkel az Anglusok és Hollandusok élnek, még eddig tellyeséggel nem javalhatom. Mert azokat a' mi hazánk-fiai sem meg-nem foghatták, sem kedvek hozzájuk nintsen, és azért őket meg-téveszthetnék, vagy elidegenithetnék mind azoktól a' réguláktól, a' mellyek a' Szántó-Földeknek meg-javítására valók. Az-is tudni való dolog pedig, hogy a' kik az ilyen Mesterséges makhinákkal *vagy eszközökkel* élnek a' magok Szántó-Földjeiken. azt inkább tsak tsupa újság' kívánásából, és magok gyönyörködtetésekre tselekezik, mint valami valóságos haszonért, a' mellyért nagyobbára mindenektől tudatlan Mezei Gazdáknak tartattnak.

§. 36. A' rost, vagy gabonát mikor száraz az idő haladék nélkül el-kell vetni, mert ha egyszer a' Földbe vagyon, nem könnyen árt néki a' száraz idő, bár nedvesége izükön légyen-is. Ellenben pedig a' búza,

A' gabona
al-vetés-
nek idejé-
ről.

búza, ha egyfzer a' Földbe vagyon, hamar meg-kivánja a' nedvességet; mert különben a' Földben meg-fúl-na. Az árpa a' roffal közel egy természetü, és a' Német Példa-be-fzed szerént, a' porba-is ki-kél. Így a' zabnak-is keveset árt, ha tsak tsu-pa egyfzeri Szántásba vetik-is.

A' leg-
jobb neve
a' Rosnak
a' Muszka
Ros.

§. 37. A' rosnak nemei között amaz darab időtől fogva esméretes Muszka vagy *Gazdag* ros a' leg-dit-séretefebb. Mert ennek nem tsak az, hogy a' szára erősebb, hanem még gazdagabban-is terem, mint a' közönséges ros. De ha idővel el-változnék-is, a' mint némellyek vélekednek: mindazonáltal tsak ugyan jobb a' lifztye, mint a' közön-séges Rósé; és így még-is felette haf-znos lenne azt mindenütt termeszteni.

A' leg-
jobb neve
az árpá-
nak.

§. 38. Az árpának fokféle nemei vagynak, úgy mint két forú, négy forú árpa, és riskáfa, a' mit Arabiai búzának-is hívják, ezen ki-vül a' harmat vagy *bofzorkány* ká-fa, * és mezitelen árpa. Ez az u-tól-

* Vólt 's talám még most-is vagyon némelly helyeken olyan vélekedés, mint ha ez az harmat káfa az Égből a' harmattal együtt száll-

tólsó a' riskásával egyféle, és tsak ebben különbözik, hogy a' szeme nagyobb, mint a' riskásáé. A' két forú árpa hofzszú kaláfszáért, és nagy szeméért, a' riskáfa pedig jó izü kásájáért, és lifztye meg-höm-pöljgetett apró, vagy a' mint neve-zik

szállana alá; a' honnan - is némellyek Lengyel - Országi Mannának, hihető azért, mivel ott származtatott leg-elsöben ez a' vélekedés; a' Németek pedig Himmelgerstének, vagy Himmel-thaunak, az az Égi - arpanak vagy Égi - harmatnak nevezik. Holott ez semmi nem egyéb, hanem a' Sásnak egy bizonyos nemének, melly a' Rétekkbe, és holmi Morotvás helyeken szokott termeni a' magva. Ezt vagy Reggeli vagy Estvéli Harmaton szokták szedni, még pedig többnyire az Alfzonyok; mivel mihelyt a' Nap megsüti azonnal le-húll. A' szedésének módja pedig ez; hogy két Szitát elő vesznek, mellyek közüül egyiket az ilyen Sáton fellyül el-vonják, mellynek allyára a' mag mind reá ragad, a' másikba pedig erről belé ütik a' magot. És minden bizannyal a' Magyaroknál-is ezért ragad tt ezen magra a' bofzorkány Káfa neve; mert a' kik ezt előfzör látták, nem tudván mitsoda, hirtelen rofzszat képzeltenek magoknak, midőn látták, hogy olly igen jókor némelly Alfzonyok, a' vízbe fel-kötözködve szitával járnak, és hihető, hogy az ilyen Alfzonyokat bofzorkányoknak gondolták. A' minémü képzelődésekre a' köz rendü emberck felette hajlandók.

zik gyöngy kásájáért mindenik felett leg-kedvesebb.

A' leg-
jobb neine
' zabnak.

§. 39. A' zab-is hasonlóképen színére, formájára és természetére nézve fokféle. A' fejér, sárga, és barna színü között az utolsó, mivel a' többinél süjfosabb és termőbb, leg-jobbnak tartatik. És ámbár leg-inkább marha, kiváltképen pedig ló-abrakjának fordittatik: mindazáltal némelly fovány és sivatag helyeken az embereknek-is igen szükséges eledel. Kiváltképen pedig az abból készítettetni szokott kásából, igen tápláló, és jó izü ételt tsinálnak.

§. 40. A' több enni való veteményekről, úgy mint kölesről, tatar-káról, török-búzáról, vagy kukuritzáról és ezekhez hasonlókrol nem tartom szükségesnek, hogy bővebben szólják. Mivel a' nélkül-is azoknak Nemei, és vélek való élésnek módja mi nálunk elég esméretetek. Miképen kellesen pedig azokat vetni, természeteni, és vélek banni, arról majd akkor fogok szólni, midön a' for reá kerül.

A' vetés-
nek meg-
gyomlála-
sáról.

§. 41. Mig a' gabona és Mezei vetemény gyenge, és még szárba nem indult, és így a' tapodás nékie nem

nem árthat, addig gyomlátaffa-meg a' Gazda-Ember minden gyomtól tselédjeivel az öfzi és tavaízi vetéseit; kiváltképen pedig az ugar Földein lévő Palánt' ültetéseit és veteményeit. Tsak egyfzer vesse bár az ember az ilyen veteményes Földre a' szemét, mindjárt meg-esmérzik a' Gazdának szorgalmatofsága, vagy henyesége. Mert a' szorgalmatos Gazda veteménye tiszta, és kellemetes tsak reá nézni-is; de a' henye Gazdáét mindenütt fel-növi a' dudva.

§. 42. A' leg-közönségesebb és leg-ártalmasabb dudvák pedig ezek: az úgy nevezett ördög vagy farkas-téj és eb-téj-kóró, szamár, vagy Marti avagy édes lapu, vad-reptze, vad-mák, vagy pipats, vadótz, matska-tövis, fojó-fü, tsil-lag-virág, konkoly, kutya-fü, vad-zab és több ezekhez hasonlók. Leg-útálatosabb pedig a' tövis-fü, vagy bogáts kóró, a' melly gyakran egész höld Szántó-Földeket elborit, és a' mellyet a' valóságos jó Gazda irtózás nélkül nem szemlélhet.

§. 43. Igaz ugyan, hogy az ilyen dudvákat nehéz egészlen ki-irtani. Mert azoknak magvai a' szél-től

től fel-ragadtatván mezfziről elő jönnek, mintha ugyan valóságos szárnyaik volnának. Magába is meg-terem ez a' fertelmes Giz-Gaz a' maga tulajdon Földjébe, és mint egy a' maga hazájába; a' gabona és Palántféle pedig az ilyen Földekbe nem terem, ha csak az ember mesterséggel nem veti, és nem ülteti őket. Annak okaért annyival inkább reá kellene adni magokat a' Mezei Gazdáknak köz akaratból, hogy az ilyen ártalmas füveknek terjedését meg-akadályoztathassák. Némelly Tartományokban a' lakofok úgy egyezték-meg egymás között, hogy ha valakinek Szántó-Földjén magvas tövis találtatik, az olyan büntetésbe essen.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

A' gabonának bé-takarásáról.

§. 1.

Hogy kell a' tsürbe vagy gabonás szinbe
A' gondos Házi Gazdáknak szükséges minden aratás előtt a' magok tsürjeiket vagy gabonás szin-
 nyei-

*nyei*ket kiváltképen annak két re-^{a' gabonát} kefszzeit a' szérünek mind két olda-^{bé-takar-} lai felől jól ki-tisztítani; a' meg-pe-^{ni.} nészedett és meg-rothadtt szalmát az ajjáról ki-hordani és 14. napig jól kiszellőztetni. Ezután csak hamar ismét új ajját kell vetni az ideji gabonának, jó-féle száraz szalmából, mint egy két arafznyi magasságút. Némelly Gazdák bé-rakják tsürjeiknek ajját eger-fa száraz leveles ágakkal, a' hol az egerek (a' mellyek a' mint tudjuk a' gabonát nagyon meg-emésztk) nem olyan könnyen találhatnak féfzket, mint a' szalmában.

§. 2. Az értelmes Gazda-emberék, az ilyen rekefszekbe osztán bé-hordják a' magok új szénájokat, és csak lágyan rakják egymásra, a' hol az aratásig eléggé le-nyomúlhat, 's ki-száradhat. Annak utánna az ilyen széna-rakásokra egy felől az öfz, más felől pedig a' tavasz gabonájokat reá rakják. A' melly szokásból jó haszon-is háromlik a' Gazdára. Mert ilyen móddal a' gabona magasabban, és a' Levegő-Éghez, vagy szellőhöz közelebb esik, 's az egerek sem tehetnek benne
 E kárt,

kárt, és a' mag, ha ki-pereg a' kalászból, a' szénába hull, a' melly a' marhának - is igen egészséges lefzsz. Ezen kívül a' széna a' gabona terhe alatt öfzve nyomul, és mind erejét, mind szagát, 's mind színét megtartja.

Meg-es-
mérterő
jele a' ga-
bona meg-
érésénél.

Melly ká-
ros ha a'
gabona'
szárak tö-
redeznek.

§. 3. A' gabona meg-érésének nem elég bizonyos meg-esmértető jele az, hogy a' szára fejr, hanem magát a' magot kell meg-visgálni, ha tejes e' még, vagy már roppanó-szárak. Mindazonáltal arra-is kell vigyázni, hogy nagyon meg-ne-is keményedjen, és idején túl lában ne maradjon, mert különben a' gabona szárok könnyen törnek, a' miből ofztán az aratáskor fok kár következik. A' töréfen értem azt, ha a' gabona' szárok mint egy tenyérnyire a' kalász alatt, a' hol ök leggyengébbek szoktak lenni, meg-dülnék, a' honnan ofztán mikor fel-arattatnak egézfzen el-is törnek, és kárba mennék. Azzal tartják, a' kik számvetés Mesterségén ki-dolgozták, hogy a' rósból, míg meg-tsépelik és fel-tisztítják, szász szem közzül el-vész harmintz kilentz. Hát ha még a' törtt gabona' szárokat - is hozzá
szám-

számláljuk, majd még annyival-is több kár lesz benne. Az árpából szász szem közzül, harmintz hetet számlálnak veszteségbe; hát ha még kaszával vágják-le, és a' leg-nagyobb hévségbe kötözik kévékbe 's bé-is hordják, a' mint ezt a' szokást fájdalommal szemlélhetjük a' mi határainkon: melly tapasztalható képen több vész-el belöle?

§. 4. A' róft és búzát, többnyire mindenütt farlóval szokás le-aratni, a' melly-is mindenkor jobb a' kaszállásnál. Némelly Tartományokban ugyan az ilyen gabonát kaszályák; de azt csak akkor volna jó tselekedni, mikor a' gabona sovány Földbe lévén, felette ritka és vékony, vagy ha a' jég el-vette, vagy más egyéb ártalmas idő kár tett benne.

§. 5. A' kaszálás és kivált az aratás, főképen pedig a' búza' takarás jó időt kíván. Mert ez mihelyt a' szárába vagyon, sem esöt, sem femmi nedvességet nem szenvedhet. Ugyan-is, ez által a' leg-jobb ereje vész-el, 's a' lisztye' széke sem lehet tiszta fejr, és ha kenyérnek akarják tsinálni, csak széllyel fut. An-

A' búza-
szárazon
kell arac-
ni.

nak okáért szükséges képen száraz és jó időben kell azt mind fel-aratni, mind kévére kötözni, mind pedig tsürbe takarni.

A' rós inkább ki-álja az esőt.

§. 6. Ellenben a' rósnek nem olly könnyen árthat, ha a' le-kaszálás után éri-is az eső, és még egy-néhány napig renden-is maradhat minden kár nélkül. Sőt ez felette szükséges arra, hogy a' le-kaszált gabona között lévő Gaz és dudva még annak előtte, minek előtte kévébe kötnék, és kerestbe raknák, meg-fonnyadjon. Mindazonáltal ebből magából meg-tetszik, hogy ennek a' kévébe való kötésnek, és kerestbe való rakásnak tiszta időben kell lenni.

§. 7. Hogy kelleffen pedig a' gabonát kerestbe rakni, hogy se a' mag ki-ne tsirázzon, se pedig a' madár, egér, hörtsök, és ezekhez hasonlók meg-ne egyék, és el-ne vesztegefsék, erről meg-lehet olvasni azon kis könyvetskének a' mellynek neve ez: TANÚLT MEZEI GAZDA, első Részének 14dik Levelet, és az AUSTRIAI HÁZI és MEZEI GAZDASÁGI KALENDARIOMOT, a' hól az aratásról tanít.

§. 8.

§. 8. Minden tavaszi gabona <sup>Az árpá-
nak le-ara-
tása.</sup> között, kiváltképen az árpát farlóval kell le-aratni, vagy leg-alább tsapó-kaszával kell le-vágni. Közöséges kaszával pedig kaszálni tellyességgel nem kell, 's azután ha szép idő vagyon, mind addig a' renden kell hagyni, míg a' Gaz és dudva a' rend alatt annyira meg-szárad, hogy többé meg-nem penészedhetik. — Kévébe pedig éjtszaka a' hóló világnál, vagy szövétéknél, vagy estvéli harmaton kell fel-kötözni, mert az árpa-szalma a' nagy hévségben felette meg-porlik, és fok kalázfzai el-töredeznek, a' mi igen káros lenne.

§. 9. A' zabot mindenütt tsapós <sup>A' zabnak
le aratása.</sup> kaszával kaszállyák, ha tsak nem felette buja, és sűrű, 's a' szára igen kemény; mert illyenkor aratni kell ötet. Az eső és nedves idő nem könnyen árt nékie, ha tsak fokáig nem tart az illyen idő; hanem tsak ugyan ollykor meg-kell a' renden forgatni, hogy ki-ne tsirázzon. Minden Gazda azt kívánná, hogy mihelyt a' zabját le-kaszálja, eső esnék reá, a' mit ő szivofodásnak nevez, mert azzal tartja, hogy az által

E 3

jobb

jobb és fikeresebb lesz. De az igaz oka ennek az, mert a' későbbben költt zab, *vagy fattyú jövés*, a' melly a' zab szárának leg-alsó bötükéből farjadzani szokott, az idején költt zabbal öfzve nem érkezhetik, és így mint egy 8. Napi száradás által a' maga szalmájába kell nékie megérni.

A' borsó aratás.

§. 10. A' többi nyári vetéseket, úgy mint borsót, lentsét, ledneket, kölest, tatárkát 's több ilyen féleket mind aratni kell, ámbar az utólsót tsapó-kaszával is lehet kaszálni. A' borsót ha le-arattyák, magas vontatókba, *vagy nyársakba* súgáron kell rakni, de úgy hogy belől üregek legyenek. A' mellett az alatt vágott szárával bé-felé, a' fennyeden vágott szárával pedig, a' melly rend szerént zölden marad, ki-felé kell forgatni a' karóba. A' mellynek ez a' hafzna lesz, hogy a' meg-értt borsó-fzemhez a' szelid és vad-galamb belölről hozzá nem férkezhetik, a' mi pedig még éretlen, a' Napon és szellön zöld-leveleivel együtt meg-érik. Az ilyen bé-tetézett borsó-vontatókat szalma 'zuppal mint egy köpönyeg-

gel

gel bé-kell fedni, hogy az első viz rajta le-folyhasson. Ilyen állapotba öltán fokáig a' Mezőn lehet hagyni az ilyen borsó-vontatókat.

§. 11. A' lentsét rész szerént arattyák, rész szerént kézzel nyövik-fel, a' szerént a' mint a' Föld kemény vagy puha. Ezt is hasonlóképen vontatókba kell rakni, még pedig úgy, hogy a' hüvelyke belől, a' szára vagy gyökere pedig kívülről esék; mert a' madaraknak és galamboknak ez kedves eledelk lévén, fokot intselkednek utánna. A' lednekek is hasonlóképen kell banni. Mikor már ezek vontatókba vagynak, mindjárt bé-kell őket fedni,

A' lentsé aratásról.

§. 12. A' kölest is minedenütt arattyák, és rendbe ki-rakják. De mivel ez igen egyenetlenül szokott meg-érni, azért szükség ötet szép időben egynéhány napokig a' renden hagyni, hogy a' szárában és leveleiben meg-maradott nedveség a' tokjába fel-menvén, a' magon által ki-gyözölögjön, és azt tökéletesen meg-érellye. Minthogy pedig a' köles igen gyengén áll a' fejébe, azért ötet vagy a' reggeli, vagy az

A' köles aratásról.

E 4

est-

estvéli Harmaton kell kévébe kötözni.

§. 13. A' borsó, lentse, lednek és köles hordáskor a' fzekeret ponyvával kell bé-takarni: Mert különben fok magot veszt-el a' Gazda.

§. 14. A' tavasz gabona bé-hordásában, még ezt jedzem-meg, hogy akkor a' szérüt jó vastagon megkell hordani szalmával, hogy se a' kerék, se a' marha kiváltt lábával fel-ne vágja, hogy azokban a' vágásokban holmi furkáló férgek lyukakat ne tsinálhassanak magoknak.

Az üszög ellen nem lehet óltalmazni a' gabonát.

§. 15. A' gabonának, míg lábán van, a' leg-nevezetesebb, közönségebb és ártalmasabb nyavalyája az üszög. Ezer meg ezer féle képen igyekeztek már annak orvofságát találni: de mind ez ideig fenki nem találkozott, a' ki próbát, és a' felöl minket bizonyosokká tett volna. Kevés reménység-is lehet ahhoz, hogy ez ellen a' veszett Mező-Pestis ellen valaki orvofságot találhasson, valameddig annak igaz okát, és természeteti eredetét ki-nem tanulhatja. *

§. 16.

* Némelly gondos Magyar Szántó-Vető Gazdák az üszögről ezt tapasztalták, hogy az

§. 16. A' ragyának-is mitsoda ártalmi légyenek, eléggé tudva vagon előttünk. Mert ez a' Fáknak levelein és gyümöltsein, a' Palántákon és veteményeken, holmi égett feketeségeket és motskokat szokott hagyni, a' mellyek mint meg-annyi jelei az ő égető és étető erejének. De vallyon nem ez a' Levegő-Égből alá jött matéria e', a' melly az égháborús időnek maradványának lenni látszik. Az üszögnek, igaz oka? femmiképen nem: de tegyük-fel, hogy a' leszfz az igaz oka; vallyon tudnának-é még-is a' mi Gazdasági Tanítóink ez ellen a' közönséges tsapás ellen valami hasznos eszközt javafolni.

§. 17. A' mi Hazánkbelieknek régi Traditziókból, vagy kézzől-kézre adattatott Tudományból, még-is ki-tetfzik az, hogy ez a' gyanakodás nem minden fundamentom nél-

E 5 kül

az olyan gabona között, a' melly mellett ugar, vagy más egyéb Szántás vagon, fokkal több az üszög, mint a' mellyet femmi Szántás nintsen. A' honnat vigyáznak-is rá, hogy vetések mellet Szántált ne tégyenek, és miolta ezt gyakorolják, fokkal kevesebb üszögöt találnak gabonájok között, mint az előtt.

kül való. Mert midőn néhánykor egyfzer 's mind az első-is esik, a' Nap-is ki-süt: azt szokták mondani, hogy ragya esik. És így ez a' vélekedés, a' mit én itt csak mulolag említettem, már a' mi régi Eleinknél esméretes volt.

HATODIK SZAKASZ

A' gabonának tsépeléséről, tisztításáról és gondja viseléséről.

§. I.

Mitsoda
rendet kell
tartani a'
tsépelés-
be.

A' le-aratott gabonából, a' Tél be-állása előtt, csak épen annyit kell ki-tsépelni, a' mennyit vetni, és a' Házi szükségre elegendőnek tart az ember; a' többinek el-tsépelését Téltre lehet hagyni. Leg-elsőben-is a' búzán, kölesen, lentsén, borsón 's ezekhez hasonlókon lehetne a' tsépelést kezdeni, ha t. i. eléggé meg-fzáradtak, mivel a' madár és eger-is leg-jobban fzereti ezeket, 's azután a' többit-is ki-lehet tsépelni. A' zabot közönségesen, leg-utóljára szokták ki - tsépelni.

Az idegen
tsépelők-
öl őriz-

§. 2. Leg - hasznosabb lenne, ha a' Házi Gazda maga gyermekeivel, és

és tselédjeivel együtt tsépelné - el minden gabonáját. Mert úgy nem tsak a' lopástól nem félhetne; a' mi az idegen tsépelőknek egy különös minémüségek; hanem fokkal hasznosabban-is vihetné véghez ezt a' munkát. Vagy leg-alább az idegen tsépelők közzé kellene egynéhányat a' maga tselédi közzül állítani, és a' munkát a' maga tetfzése, nem pedig a' béres munkásoké fzerént végeztetni.

kedni kell,
vagy nagy
vigyázat-
tal kell
lenni reá-
jok.

§. 3. Én ugyan minden Mezei Gazdának szivesen javallanám, hogy ha tsak ugyan idegen tsépelőkre szorul, ne részébe, hanem pénzbe alkudjon vélek. Mert a' pénzes tséplőkkel jobban véghez vitetheti kötelefségeket, 's lassan és jól dolgoztathat vélek; de a' résztes tséplők tsak a' magok hamari hasznokért dolgoznak. Ha pedig a' Házi Gazda a' maga résztes tséplőivel együtt dolgozik, így ök - is tisztában és gondosabban tsépelnek. Ebből az okból kellene még, tsak épen a' Házi tselédeket a' felibe ki-tsépeltt gabonának meg-forgatására, és az évfzlen ki-tsépelttnek ismét kévében galó kötözésére fordítani.

§. 4.

§. 4. A' tséplésnek rendes módjáról, és arról, hány személy tsépelhet egyfzer 's mind egy fzerün, Férjfiak vagy Afzszonyok légyenek-é azok, 's több ezekhez hasonlók-ról, épen nem tartom fziükségesnek hogy itt szóljak. Mert a' nélkül-is eléggé tudja azt a' Mezei Gazda.

Melly fziükséges a' gabonának gondos fel-tisztogatása.

§. 5. A' tsépelés után következik a' fel-tisztítás, *vagy felező-seprűvel való meg-tisztogatása a' gabonának.* A' mellyet a' Mezei Gazdának gondosan és okosan kell véghez vinni, minthogy ettől fok haszna vagy kára függ. Mert így vehet ismét, és így arathat jó és tisztá magot. Ezen kívül a' vevők-is inkább körülötte forgolódnak, 's szorgalmatosságát ditsérni fogják. Ellenben pedig a' kik ezt a' munkát restellik, a' nyakokon marad gazos és rögs gabonájok; vagy ha Vásárra viszik-is, ott sem két-el, hanem magok károkkal azon módon viszfza hozzák.

A' szórás-
kor kell a'
magot ki-
valogatni.

§. 6. A' szórásra mérséklett szelket kell várni, a' mellynek ellenébe szóródik a' mag, és ekkor kell gondosan arra vigyázni, hogy a' jó magtól a' rozsfz el-húlljon. A' legjobb

jobb mag pedig az, a' melly a' szóráskor leg-mefzfzebb húll, és ebből hadják-ki a' vetni való magot; a' mi pedig ettől meg-maradt, el-adni való lészén. A' többi magot osztán meg-tartya a' Gazda a' maga Házi fziükségére, az allyát *vagy otsuját* pedig a' marhával meg-éteti.

§. 7. A' szórás és ki-valogatás után, a' két első magot még egyfzer külömbb - külömbbféle rostán által kell botsátani, hogy minden dudva és fü-mag ki-húlljon belöle. Utóljára a' rögtől 's *portól*, valamennyire tsak lehet, szóró-lapáttal meg-kell szórni és tisztogatni.

§. 8. Minekutánna a' gabonát, akár tavasz akár ősz légyen az, e képen fel-tisztította, és a' Padlásra *vagy Ház Hélljára* bé-hordta az ember, nem kell ezt egy arasznyinál vagy leg-fellyebb egy lábnyinál magasabb rakásra tölteni. Mert minden mag, ha egyfzer a' tokjából ki-jön, nedveséget kap, és épen ezért 3. Héti minden negyed Napban egyfzer meg-kell forgatni *vagy szel-lyel kell teregetni ötöt.*

Nem kell egy lábnyinál magasabbra egymásra tölteni a' gabonát.

§. 9. A' szegény Mezei Gazda-embernek nintsen abban módja, hogy Hom-

Hombárt, vagy élés Házat, *avagy gabonást* tsináltasson, mellyekben mind azok a' minémiségek megvagnak, a' mellyek a' gabonának fokáig való meg-maradására szolgálnak. Minthogy azért ő nékie tsak oda kell szufzakolni gabonáját, a' hol az épületében üres helyet talál; szükség nékie utat mutatni arra, mitsodás helyre tölthesse-le gabonáját leg-kevesebb kárral.

Sam pedig
istálló,
konyha és
lakó Ház
Héjjára.

§. 10. Kiváltképen örizkedjen attól a' szegény Gazda-ember, hogy tehén, vagy más egyéb marha-istálló héjjára búzáját, rofsát, kölesét vagy hüvelykes veteményét ne töltse. Mert a' marhákból fel-menő pára 's gözölgés, 's azoknak erős szaga, a' padlásra-is fel-hatván, által-járja a' magot 's azt kedvetlen izüvé téfzi. A' konyha', és lakószobá' héjja nem olyan ártalmas ugyan, mint az istállóé: mindazonáltal a' kémény miatt, a' melly a' Ház-Héllján mégyen-fel, és mindenkor meleg, szüntelen veszedelemben vagon a' mag, kiváltképen pedig a' búza és ros.

§. 11. Azok az apró láthatatlan búza-féreg' és 'zúfok' tojások, a' mel-

mellyek a' magnak szoros végiben *vagy tsútsában* lappanganak, tsak kitsiny melegségtől-is hamar ki-kelnek. E' pedig az istálló, konyha, és szoba héjján igen könnyen, és annál hamarébb meg-esik, mennél ritkábban forgatják a' magot. Mind-azáltal az ilyen padlások a' zabnak, árpának, ledneknek, tatárkának, paszúlynak, török-búzának *vagy kukuritzának* 's ezekhez hasonlónak nem olyan ártalmasok, mint a' fellyebb említett gabonáknak. Azomban a' meg-forgatás tsak ugyan mindenkor szükséges.

§. 12. Olyan padlást kellene tehát a' Paraszt-Gazdának a' maga épületei között ki-keresni, a' hová sem alólról, sem oldalról valami fel-gö-zölgő, meleg, vagy más egyéb külső nedvesség fel-nem hathat. A' minémü a' bé-járó, *vagy pitvar*, pintze-prés-Ház és tsür felett való padlások, a' mellyek leg-alkalmatobbak arra a' végre. Az ilyen padlások fedeleire és ablakaira szorgalmatos gondot kell tartani, hogy béne tsapjon rajtok az első. A' hives szellőt és Levegő-Éget tellyességgel el-nem kell tölök rekeszteni; de az hév-

hévségtől, és nedveségtől óltalmazni kell.

§. 13. Semmit nem félhet immár az olyan Paraszt-Gazda azoktól az ártalmaktól és károktól, melyekről oda fellyebb ízóllottam, a' ki ezeket a' régulákat ízorgalmatofán követi; úgy mint a' ki gabonáját jól meg-tíztittya, egy lábnyinál magalább rakásba nem tölti, tavaszfal és nyáron minden 8dik Nap, késő őszfal és Télen pedig minden 14. Napba egyízer meg-forgattya; utoljára frífs Levegő-Eget botsát a' Ház-Héjjába, a' nedves és meleg Levegő-Egtől pedig el-zárja.

Hogy kell meg-tartani a' gabonát a' búza-féreg-től és zútotról.

§. 14. A' Paraszt-Gazdának fokféle módját adták már eleiben a' Gazdaságról Írók, a' búza-féreg és 'zúfok el-veztésének, és valósággal tapasztalták-is azok, a' kik a' ízerént tselekedték, hogy az által azok a' férgek nagyon kevesedtek: de még senki sem tudta azt meg-tselekedni, hogy egészlen el-vezznének a' föld határol. Tsak azon kell hát minden mesterséggel igyekezni, hogy ezek a' kártékony vendégek tojáfaikból ki-ne kelhessenek, mert ez fokkal jobb és tanátosofabb mód, mint mikor

már

már ki-keltek, akkor igyekezni legelsőben, holmi bizonytalan eszközök által való el-veztéséken.

§. 15. Még az egerek-is felette igen fok kárt téznek a' gabonákban. Mellyeknek el-pufztítására jók ugyan az egér-fogók, ha azokat igen gyakran el-nem felejténé az ember fel-petzkelni. De ezt a' fogatkozást egynéhány jó egerésző matska helyre pótolhatja, ha lassánként fel-fzoktatják a' gabona-tartó padlásokra. Haszontalan volna pedig őket az ilyen helyekbe bé-zárni; mert a' matska jó kedvéből, 's játékból fogja az egeret, erővel pedig reá nem lehet ötöt venni.

§. 16. A' Házi Gazdának 's Gazda Afzszonyoknak könnyű módjok volna az egerek' ki-pufztításában, tsak épen az óltatlan mezset és zúfokort vagy nád mézet törnék jól porrá, kevernék őszve, és tennék-fel gabonás padláfaikra valami tserépbe, közel pedig hozzá más tserépbe töltenének vizet. Ez még az egér maszlagnál-is hathatosabb eszköz; mert ettől nem olly hirtelen, 's nem-is olly bizonyofon döglíkmeg az egér és potzok vagy patkány;

F

kány; de attól mihelyt eszik belöle, mindjárt mint a' méregtől fel-fordúl 's meg-döglük. A' vizet pedig azért kell közel tenni a' mézhez, mert ez a' gyomrában mindjárt szörnyü szárazságot, 's onnan szomjúságot tsinál, a' mellyért nékie inni kell a' vizből, a' viz pedig meg-óltya, *vagy meg-gyújtja* a' mézet, melly miatt meg-kell nékie dögleni.

MÁSODIK RÉSZ

A' kaszálló Rétekről.

ELSŐ SZAKASZ.

A' természeti kaszállókról, vagy közönséges rétekről.

§. I.

A' kaszálló nevelés a' Szántással olly szorosan egyben vagyon kötve, hogy egyik a' másik nélkül fenn nem állhat. Mert valamint a' mező trágya nélkül, úgy a' barom-is eledel *vagy takarmány* nélkül nem élhet. Igen fok haszna függ tehát a' Mezei Gazdának attól, ha a' maga kaszállója körül mind azt szorgalmatosan véghez viszi, valami annak mivélésére, és a' leg-nagyobb mértékben lehető meg-javítására tartozik.

§. 2. A' kaszállók két félék, Természeti és tsinált kaszálló. úgy mint vagy természeti *avagy vad rétek*, vagy Mesterséggel tsinálttak, *avagy meg-szelédítetttek*. A' természeti kaszállók minden szántás és kapálás nélkül, tsak magoktól, e-

gyedül a' természet által termik a' füvet. És épen ezért hadják magoknak a' Mezei Gazdák az ilyen kaszállókat, mivel azt gondolják, hogy minden munka és gond nélkül is tartoznak az ilyen kaszállók füvet teremni.

§. 3. A' Mesterséggel tsináltt kaszállók pedig azért neveztetnek így, mert azoknak Földjét az előtt élték és vagy búzát, vagy más egyéb gabonát termesztetnek rajtok: már most pedig holmi marhának való fü maggal, 's külömbb-külobbféle here-hurával vetik-bé. Vagy pedig az előtt marha járáfok vagy nyomáfok vóltanak, most pedig termékeny kaszállókká lettek.

§. 4. A' természeti kaszállók ismét két félek, t. i. vagy nedvesek (vizenyösök) vagy szárazok; és e' szerént lehet meg-küloböztetni és meg-itélni a' takarmányt vagy füvet-is a' melly rajtok terem. A' vizenyös réteken többnyire sáfos, nádas vagy nagy levelü keferü: a' száraz kaszállókban pedig mindenféle édes fü szokott teremni.

A' vizenyös rétekről al. §. 5. A' vizes és vad füvet termő kaszállókról árkokkal kell, vala-

valamennyire tsak lehet, el-venni a' meg-feneklett posványos vizet. És mivel az ilyen posványos motsáros rétek rend szerént bé-fzoktak mo-hozzani: erre nézve szükség hogy az ilyen réteket száraz időben, keresztül kasul nagy ekével fel-fzán-tsa, és a' szinéről a' mohot fel-fzag-gassa, és gerebjével ki-tifztitssa az ember.

§. 6. Minthogy pedig az ilyen rét Földek közönségefen puhák, és a' fü rajtok nagyon vékony: ezért szükség, minekutánna a' mohtól meg-tifztúttak, az üres helyeket bennek jó-féle fü magokkal bé-vetni, 's azután kék, vagy szöke márgával egy hüvelyknyire meg-hordani, és görgö-fával meg-jártatni. Ezzel a' kevés munkával osztán a' poshadtt és kopasz vizes réteket a' leg-szebb kaszállókba lehet változtatni.

§. 7. Az ilyen réteknek leg-jobb trágya kiváltképen a' megtört oltatlan mész, és gipsz-por öszve keverve; azután a' fa és tüzek-hamu, kémény-korom, apró-marha' és galamb-ganój, és a' ragaszos márgás Föld. Mert ezek a' mohot és a' keferü vastag belülü dud-

kell venni a' vizet, és mindenütt meg-tifz-títani a' mohtól.

A' leg-rozszebb rétekből, hogy kell jó kaszállókat tsinálni.

A' rétekek trágyázása.

vát el-vefztik, a' Földet meg-kövé-
ritik, és segitik a' hafznos és vastag
fünek nevelkedését.

A' száraz
réteket
mindenütt
meg-kell
elegyíteni
másféle
Földel.

§. 8. A' száraz, vagy jó füvet
termő rétek Földjét-is meg-kell vis-
gálni, ha vallyon önként termenek
e' füvet, még pedig annyit, a' men-
nyit annyi darab Földből várhatna
az ember. Ha Föld némelly he-
lyen követes fvényes *vagy homo-*
kos, igen agyagos, vagy pedig tisz-
ta ragaszos ifzap; már ilyenkor igen
bizonytalan, ha bóldogúlhat-é az
ember véle, és veheti-é annyi hafz-
nát, a' mennyit belöle várna, ha
tsak fel-nem szántya, és másféle Föl-
dekkel meg-nem elegyíti. Mivel
pedig az ilyen Földeket, mint ter-
mészeti és magoknak hagyott réte-
ket semmiféle elegyítés által nem
lehet meg-javitani: nem volna azért
jobb femmi, mint ha az ember va-
lami mesterséggel vizet árasztana reá,
a' mellyel a' Föld színét jól el-hör-
datná, 's így ofztán külömbb-külobb-
féle Földel-annyi magafságra, a'
mennyit a' fü gyökere kíván, meg-
hordván, egészlen új Földet tsinál-
na belöle.

§. 9. Mivel pedig ez a' munka
felette fokba kerülne: annak okáért
leg-jobb léfzen, ha a' Mezei Gazda-
ember, az ilyen száraz réttyeit e-
gészlen fel-tölti, 's az én Réguláim
ízerént külömbb-külobbféle Földek-
kel meg-elegyíti, és azokat vagy
Szántó-Földeknek, vagy kaszállók-
nak fordította.

§. 10. Az olyan rét, a' melly-
nek az elegyítésre femmi fzüksége
nintsen, és olyan fekvéfe vagyon,
hogy mindenkor, valamikor kíván-
tatik, meg-lehet öntözni: felette
meg-betsülhetetlen, és az ilyennek
minden módon méltó gondját vífelni,
és egész fzorgalmatofsággal gyara-
pitani, a' mit az ilyen kaszálló meg-
kiván. Ez a' gyarapítás pedig ebben
áll, hogy ezt minden öfzfzel és ta-
vaszfzal, a' vakondak fúrafoktól és
hangya-bojoktól meg-kell tisztítani;
hideg öfzfzel pedig jó-féle fertés,
juh, vagy tehén ganéjjal, vagy ha
ilyen féle trágya nem volna, lehet-
ne márgával vagy gipsz porral meg-
hordani. Mártiusba ofztán vagy A-
prilisbe, a' valóságos trágyától fel-
lyül maradt Giz-gasztól, 's azoktól
a' fa-levelektől, és más szemét

Hogy kell
a' jó rétek-
kel bántani?

féléktől, mellyeket a' fzel oda hordott, meg-kell tisztogatni. Ezen kivül mindenféle dudva' nemeit, úgy mint iglitze tövift, *vagy zánóthfüvet*, farkas-téj kórót, vad Paszternákot, *vagy vad murkot*, vad sályát, vad turbolyát, *vagy úti pórts-füvet*, laput, vad tsalánt, kiváltképen mindenféle tövifses és nagy levelü dudvát, a' melly a' füvet meg-fojtja, gyökereftől együtt ki-kell gyomlálni.

A' kaszá-
lóknek
öntözése

§. II. Azon kell pedig a' Mezei Gazdáknak igyekezni, hogy a' zavaros moslék vizet, a' mellyet a' zápor első az útfzákrol és mezökröl a' leg-jobb trágyával együtt elfzokott hordani, árkokon és tsatornákon a' maga kaszállójára végye, mig még a' fü apró; ha pedig az ilyen viz már ártana, a' fünek azokat a' fojokat vagy bé-vonnya, vagy bé-tsinálja. A' tizta vizzel való öntözést pedig mind addig kell gyakorolni, mig láttya az ember, hogy a' Föld el-ihatja és a' fü megkivánja. A' mellyet észre lehet venni a' fünek szép zöld színéről, és ha derekafon nevelkedik.

§. 12. A' tsipke vagy tövis bokrokat sem kell meg-fzenvedni a' kaszállókban egyébütt, hanem tsak a' folyó-vizek' és patakok' mellett. Az élő-fák-is igen ártalmasok bennek, mert azoknak árnyéka miatt a' fü nem nevelkedhetik, s az első és harmat sem eshetik szabadon reá a' fák levelei miatt, és azoknak gyökerei meg-fojtják a' füvet, s így osztán jó darab Föld fü nélkül marad.

A' tsipke
és tövis
bokrokat
ki-kell a'
kaszállók-
ból irtani.

§. 13. Fel-is kell keríteni minden felöl a' kaszállókat, kiváltképen a' mellyek vagy utakra, vagy Szántó-Földekre, és erdök alá nyúlnak, *vagy dúlnak*, hogy a' fzenának való füvet vagy sarjút a' marha elne potsékolja. Az ilyen kerítést pedig *vagy gyepüt*, eleven sövényből, és olyan tövifekből vagy veszfzökből kell tsinálni, a' mellyek sűrűn szoktak ki-farjadzani, s gyökereik sem nem vastagok, sem pedig szélesen nem terjednek. Ambár pedig az ilyen kerítésnek való veszfzök' nemeit a' Mezei Gazda esméri: mindazonáltal nagyobb világofságnak okáért oda alább bővebben fogok rólok fzóllani.

A' kaszá-
lóknek
fel-gyepü-
lése.

bé-vetett Földet még egyszer felkell szántani, de csak fennyedén, trágyára pedig nintsen semmi szükség az ilyen Földnek. A' következő tavaszszal ismét meg-kell szántani, de egy kevésbé mélyebben mint az előtt való öfzfzel, és boronával el-kell készíteni a' bé-vetésre.

Három nemei a' here-hurának Földnek.

§. 3. Szükséges pedig, hogy a' Paraszt-ember a' nékie esett, és már birtokában lévő Földeket, a' melyek nem gabona, hanem széna termesztésre valók, három egyenlő darabra osztsza, ha t. i. a' Földnek jósága nem egy forma. Mert a' megnevezett here-hura között a' 3. elsők, ugyan annyi féle természetűek és tulajdonságúak. P. o. a' Lutzerniai here, *vagy ló here*, kövérebb földet szeret, mint a' Spanyol here, *vagy mogyoró virágú fü*, és ez az utolsó ismét jobbat kíván, mint a' Török here, *vagy babó*, a' melly mindenféle Földet egyaránt szeret, mivel ő lednek formájú, és ugyan ennek nemei közé tartozik.

A' here-hura fokáig ki-nem éz a' Földből.

§. 4. A' Földnek illetően el-osztásának még más különös Gazdasági haszna-is vagyon. T. i. a' Lutzerniai *vagy ló here*, a' jó fekvésű Föld-

Földben meg-marad 12. 15. 's több Esztendőig-is, úgy hogy addig nem kell ötöt újra vetni. A' Török here, *vagy babó* leg-felleyebb hat Esztendeig meg-tartya termékenységet. Amaz igen hasznos Spanyol here, *vagy mogyoró virágú fü*, 3. Esztendőnél tovább nem terem, a' negyedikben pedig egészen el-vész.

§. 5. Ebből tetszik már meg, hogy és miért kelljen háromféle here-hura magot háromféle különböző Földben, ha t. i. benne már akkor ilyen fü volt, termesztetni. De ha a' határ mindenütt egyenlő jóságú, a' here-hurának mind a' 3. féle nemét-is annál inkább lehet rajta termesztetni. Mert ha az egyik neme ki-vész, meg-marad még ketteje, melyek az elsőnek ki-vezését-is ki-pótolják, míg azt ismét vetni és termesztetni lehetne; és e' képen a' takarmányból soha sem fog ki-fogyni a' Gazda-ember ellenben, ha a' Paraszt-ember minden Földjeit csak egyféle here-hurával akarja bé-vetni; az igaz, hogy addig míg a' tart, és a' Földből ki-nem vész, takarmányt gazdagon fog teremni, de ha egyszer ki-vész, míg másikat termesztene

tene helyébe, addig jól meg-koplat-tatja a' marháját.

A' fejér vi-rágú heré-nek, som kőrönak termelzté-se.

§. 6. Az apró fejér virágú here, vagy som kőró, Pomerániába, Litvániába, Márkhia Elektorálisba, és Silefiába, 's több Helyeken-is, sőt Tseh Országának-is egy részébe már régtől fogva esméretes. A' melly Tartományokban ezt a' módot szokták vetésében követni, hogy az árpa és zab közzé vetik ötöt, hogy a' haszontalan Giz-Gaz helyet vélek együtt fel-nöjjön; és az ilyen herés Földön osztán még akkor öfzfzel igen jó füveltetés esik; a' követke-zendő Efstendöben pedig az ugar helyet derék here-termő kaszalló leszfz belöle.

§. 7. El-kezdtek már a' mi böl-dog Auftriánkba-is, az említett Tar-tományoknak ditséretes példájok sze-rént, a' here-hurát az árpa és zab között termeszteni. De meg-kell jedzeni, és reá kell vigyázni, hogy az árpával és zabbal bé-vetett Földet here-hura maggal tsak akkor hintse-bé az ember, mikor már a' gabona két, vagy három ujjnyi ma-gafságra fel-nevelkedett; mert kü-lömben gyakran meg-eshetnék, hogy

a'

a' here-hura fel-nöné az árpát vagy zabot, és azt meg-fojtaná.

§. 8. Ennek utánna az ilyen el-vetett here-hura magot, könnyü szerü boronával el-lehet boronálni, és semmit sem kell félni, hogy a' boronálás még ekkor ártson a' gabonának. Sőt felette jó és hasznos ez, kivált a' kemény Földeknek; mert az ilyen Föld a' boronálás által, nem tsak az hogy meg-lágyúl, hanem még a' gabona-is bokrosabban nö rajta, és a' Giz-gaz ki-vész belöle.

§. 9. A' nagy levelü herét vagy sár kelepet, még az én tudtomra nem igen termesztkik, mint különös jó-féle Takarmány' nemét, ámbár valóba meg-érdemlené, hogy hirte-len való fel-nevelkedése', kövérsége', és bö-termése' régett termesztenék. Az Auftriai Parasz-Gazdák többnyire meg-nem egyeznek a' here-hurá-nak Saint foin nevén (a' mint ök hív-ják) és nem tudják, mellyik nemére tartozzék. Némelleyek ló-herének vagy Lutzerniai herének, némelleyek pedig mogyoró virágú fünek tar-tyák lenni; holott az semmi nem e-gyéb, hanem egyedül a' sár kelep. A' melly Auftriába, kivált abba a'

A' sár ke-lep Au-

részé-

strisba
gazdagon
terem.

részébe, mellyet Markhfeldnek neveznek, olly bőven terem, hogy igazán Hazájának lehet tartani. Mert az, nem csak a' Szántó-Földeket és vetéseket borittya-el, mint valami kövér dudva; hanem még az öfzvényeken, útakon, és gödrökbe-is mindenütt bőven és magába terem.

Es ha ötet
vetik nagy
halznot
ád.

§. 10. Igen jó volna azért, ha a' mi Parasztt-Gazdáink ezt a' kevés fáradságot nem sajnállanak, hogy ennek a' fünek magvát, mellyet mindenütt lehet találni, meg-vennék 's meg-gyűjtenék, és véle bizonyos darab Földjeiket bé-vetnék, hogy így jó-féle kaszállóik lehetnének. En magam-is próbát tettem már ezzel a' maggal, és bizonyosan tudom, hogy fél Esztendő alatt ötfzör lehet kaszálni, mint a' ló-herét. El-tart pedig a' Földbe gondvifelés nélkül 4. Esztendeig, és azután ismét újra kell ötet vetni. A' virága nékie sárga, és magva csak verhenyös színére nézve különbözik a' ló-heré magvától.

Mikor és
miképen
kell a' he-
re-hurát
vetni.

§. 11. A' here-hurát az Esztendőnek minden részeiben lehet vetni de még-is leg-jobb, ha ötet tavasz-fal, a' tavasz gabona után vetik. Az el-vetésének módja pedig ez:
hogy

hogy ötet meg-boronáltt Földbe kell vetni, és vizfza fordúltt boronával le-kell boronálni, 's azután pedig görgő-fával meg-kell jártatni *vagy simítani*, hogy annak idejében annál könnyebben leheffen le-kaszálni. Egy 1600. Kvadrát *vagy Német* ölnyi Szántó-Földnek, untig elég 14. vagy leg-fellyebb 16. Font here-mag. És ebből a' Föld és mag között való egyenlő mértékből ki-lehet könnyen tsinálni, minden darab Földhöz mennyi mag kívántatik.

§. 12. De hogy a' Parasztt-ember könnyebben fel-vehesse a' dolgot, még-is világosabban szóllok. Ambar ugyan a' nyilas *vagy hóld* Földek nem mindenütt egyenlő mértékűek: mindazáltal már ez közönségesen bé-vett Mérték, hogy 600. Kvadrát ölnyi Földhöz, egy Ausztriai mérő-mag kívántatik. Ha azért a' Parasztt-embernek egy Mérő alá való Földje vagyon, ennyi Földjét 5 $\frac{1}{2}$ Font here maggal bé-éri.

§. 13. Az első Esztendőben, a' mikor ezt a' magot el-vetik, szorgalmasan meg-kell ötet gyomlálni, hogy a' dudva meg-ne fojtsa, és a' dudva-mag meg-ne érhesse. Az-

Első Esztendőben
szorgalmas
gyomlálást kíván.

G

után

után pedig nem léfzen femmi fzüke sége a' gyomlálásra, mert már akkor ö a' dudván eröt vett.

A' here-hura mag-nak te-nyészteré-
se.

§. 14. Maga a' Paraszt - ember elég here - hura magot szerezhethat magának, ha második Esztendőben egy falkát, a' hol leg-sűrűbb, meg-hágy, hogy meg-érjen. De ennek Elein való termésnek kell lenni, ámbár némelly Gazdák a' másodszori termést jobbnak tartják. Az ilyenek az első termést le-kaszálják, és a' másodikat hadják magnak: de én ezt a' vélekedést nékiek hagyom, magam pedig csak az elein való termés mellett maradok. Meg-lehet pedig esmérni, ha meg-értt-é a' mag, eről, ha a' tokja, vagy külső haja verhenyös barna színű, és már ekkor el-jött az ideje, hogy le-kaszálják. Azután ötöt valami szellős helyre, csak puhán, Fűvibe egymásra kell rakni, és minden másod Nap meg-kell forgatni míg egészen meg-nem szárad, és a' szalmája meg-nem áfzik. A' ki-dörsölésre pedig leg-alkalmatofabb idő a' Tél, még pedig mikor leg-nagyobb hideg vagon; mert különben igen nehezen válik-el a' tokjától.

§. 15. A' here - hurának több-nyire minden nemeit négyfzer, a' ló-herét, és sár-kelepet pedig ötször lehet egy Esztendőbe le-kaszálni. Hogy pedig ezt a' drága takarmányt az ember annyival inkább meg-kémélheile, jó mind a' járó, mind a' fejös-marhát az ugar Földken termett különbb - különbbféle nyári veteményekkel (mellyekről már oda fellyebb szólottam) egész nyáron által ottan tartani, úgy hogy, hol ezt, hol amaszt adja nékie az ember. De ha ezt nem akarná tselekedni, leg-alább elegyítve kellene ezeket a' marhának adni, úgy hogy a' lovaknak, és ökröknek a' tsináltt kaszállókról ló-herét, vagy babót, az ugar Földről pedig lednekkal elegyített zabot adna. Hafonlóképen a' tehénnek, és ökörnek a' tsináltt kaszállórol mogyoró virágú fűvet, az ugar Földről pedig tatárkával meg-elegyített árpát kellene adni. A' melly elegyítés vagy változtatás arra való, hogy a' marha se meg-ne zabáljon, se pedig vagy egyiktől vagy másiktól meg-ne tsömöröllyön, hanem mindenkor meg-légyen benne az eledelhez való kíván-

Hogy kell a' here-hurával tartani a' marhát?

ság. A' természeti vagy közönséges kaszállóban termett füvet pedig, szénának és farjúnak kell hagyni.

Mikor és miképen kell a' here-hurát le-kaszálni.
 §. 16. Ha valami részét a' here-hurának, már akár árpa és zab Földön, akár tsináltt kaszállóban termett legyen, az ember szénának hagyhattya, annyival több Téli takarmánnya lészzen. De hogy a' here-hurából szénát tsinálhasson, már arra fokkal nagyobb gondofság kívántatik, mint a' rend fzerént való szénának való fü körül. Mert a' here-hurát még virágjában kell le-kaszálni. Azután pedig hévségbe nem kell körülötte dolgozni, hanem reggel vagy este a' harmaton kell meg-forgatni, és Petrentzékbe rakni, a' mikor a' levelei puhák és fonnyadtak, nem pedig szárazok. Nem kell pedig arra várakozni, hogy a' renden tökéletesen meg-fzáradjon, mert az felette fokáig esnék, hanem mikor nagyobbára meg-fzáradt, a' tsürbe kell hordani, és valami szellős helyen meg-kell egészlen száraztani. Ha külömben tselekefszik az ember, és foká hadja a' renden, a' levelét mind el-húllatja, és tsak a' tsupa kóróját takarittyá tsüribe.

HAR-

HARMADIK SZAKASZ.

A' Széna-Takarásról.

§. I.

A' természeti, vagy rend fzerént való kaszállókon gyakorlott széna takarás a' Paraszt-embernek szokott és esméretes munkája. Azért-is nem terjeszkedem én ki e' körül meszfze, meg-elégfzem, ha tsak azokat a' meg-jegyzésre való dolgokat hozom elől, a' mellyekről el-hittem magammal, hogy nem kevés hasznot tsinálok vélek a' Paraszt-embereknek.

§. 2. Tapasztaltt dolog, hogy a' száraz idő többnyire Junius Havának közepéig, 's néha még tovább is el-fzokott tartani. De én előre meg-jedzem, hogy ezt a' tapasztalást nem kell közönséges régulává tenni. Mert én mindenkor igen hasznosnak tartom, ha a' Paraszt-ember a' széna takaráson ezen hónapnak vége előtt által esik. Mert külömben Juliusban az aratás mindjárt a' nyakára jön, és így a' Mezei munka meg-felefedvén, vagy egyikben, vagy

A' széna takarást nem kell későre hagyni.

G 3

vagy máfikban hátra maradást és kárt kell nékie szenvedni.

A' füvet
nem kell
szárazon
kaszálni.

§. 3. Az én Gazdaságról való Irásaimban, fok helyen emlékezetet tettem arról, hogy a' fzenának való füvet vagy reggel, vagy estve, vagy pedig éjtfzaka a' höld világon kell kaszálni. Mert ilyenkor a' fü nedves és friss lévén, nem tsak könnyebben fogja a' kasza, hanem sürrübb rendeket-is lehet vágni, és így mind több, mind jobb fzenája lész az embernek. A' fünek szárazon való kaszállása, magában-is felette nehéz munka. Mert alig vágja az ember a' kaszát egynéhányszor a' fübe, mindjárt ki-mengyen az Éle, és ofztán nem egyebet tsinál, hanem szüntelen kaszáját kalapálja, *közörül*, s még-is tsak a' kemény kórót vágja-le. A' gyenge, lágy, és könnyen engedő füvet pedig, a' mellyből lenne ofztán, a' valóságos jó-féle, vagy tápláló fzena, ott hadja a' kasza. De e' képen még a' farjú fü sem nevelkedhetik, mert az ilyen le-vágott, és egymás mellett tömötten fekvő koro-fzára között megfojtodik.

§. 4. Továbbá azt-is egynéhány-szor meg-jedzettem, hogy a' mikor felette heven süt a' Nap, a' le-kaszáltt füvet nem kell igen vékony rendekbe forgatni, mert a' tapasztaltt dolog tanítja, hogy a' hirtelen száradtt fzena a' tsürbe penészt kap, meg-fül, és ofztán el-vész, vagy meg-rothad. Ugyan-is a' hirtelen való száradás miatt a' fü-fzára és levele öfzve gömörödvén, azok az apró láthatatlan lyukatskák, mellyek a' füben vagynak, bé-dugúlnak. A' mellyből ofztán a' következik, hogy a' fü-fzárának lyukaiban, mint egy erőfzakofan meg-fzorúlván a' termé-
fzeti nedveség, majd mikor tsürbe takarittatik a' fzena, a' hideg a' meleggel öfzve ütöközvé, a' fü-fzár-
rai ismét meg-lágyúlnak, és a' kemény parázás miatt meg-fülnek, és így az egész fzena el-vész.

Sem hirtelen meg-hagyni száradni a' renden.

§. 5. Az értelmes Mezei Gazda fzenáját, még mikor az kinn vagon a' Mezőn, bizonyos részekre fzoakta el-ofztani, úgy hogy a' jó-félet, a' középfzerüt, és a' sás-fzenát külön-külön bogjákba rakja. Mert néha meg-esik, hogy ugyan azon kaszállóból, mind a' három féle

A' fzenának különös bogjákba való ofztása.

ki-telik; úgy hogy a' két végén a' kaszállónak, ha t. i. valamennyire háttas, apró here-hura nemü fü, annál alább pedig sovány és kórós, és a' völgyön sáfos, és rozsfz-féle fü terem.

A' széná-
val való
helyes bá-
nás.

§. 6. Ennekutánna a' Házi Gazdának ismét ezt kell meg-tudni, hogy a' maga Házi vagy szelid marhái között mellyik a' leg-gyengébb és erőtelebb, és mellyiknek vagyon legnagyobb szüksége a' kövér takarmányra, hogy az illyét a' leg-jobb féle szénával tarthassa. Illyenek már a' barányok, szoptató juhok, az olyan gyermekded tulkok, a' melyeket most tanitnak járomba, és a' bornyas tehének. A' más féle tehének számára pedig sarjú szénát kell tartani. A' középszerű és durvább széna a' jamos ökröknek, és gulyabéli bikáknak való. Es utoljára a' sás-levelü széna a' lovaknak igen kedves és egészséges eledel; mert ha az ember a' kaszállóba bortsátja a' lovat legelni, leg-inkább az olyan helyen szeret járni, a' hol a' fü sáfas.

§. 7. Mikor már az ember a' meg-mondott mód szerént a' Mezőn külön

külön rakásokra osztotta szénáját: szükség hogy mindenik-féle szénát külön-külön helyre rakja, vagy t. i. a' tsürbe, vagy az istálló padlására. Ennek felette a' Juhásznak, a' tén-hén-fejő Szólgalónak, Kotsisnak vagy Béresnek, egy szóval minden Tselédnek, a' ki a' marhával bánik, ki-kell rendelni és mutatni, mellyik széna mitsoda-féle marha számára való, hogy valami módon el-ne téveszse a' Tseléd, a' maga kezét alatt lévő marhának való szénát, és kárt ne tsímaljon a' Gazdának.

§. 8. Ha ez a' rend-tartás mindenütt lábra állhatna, és ezt szorgalmatosan fenn-tartaná a' Gazda: minden bizonnyal fok ezer juh, borjú és szarvas marha maradna-meg. Leg-alább, ezen hasznos barmok között fokot meg-lehetne oltalmazni a' betegségtől, és a' Marhának ritkábban lenne döge, a' melly majd minden esztendőben fok kárt okoz. Mivel pedig ezek az oktatások igen fontosok és hasznosok, méltó azért hogy azokat minden Paraszt Gazda-Ember különösen meg-tartsa, és magát azokhoz szabja.

§. 9. A' juhoknak szükség, kü-
lömbb-külömbbféle nyári és hüvely-
kes veteményeknek szalmája mellett,
olyan szénát-is adni, a' melly szá-
raz földön termett' és édes ize, 's
leveles-füve vagyon, mert az illyet
igen szeretik. Hasonló eleséget ki-
válnak a' gyenge borjúk, igás bar-
mok és tölgyellő-tehenek. Az erős
jároms ökör mikor kemény igát húz,
a' kórós és vastag szárú füvet édes-
deden eszi, és mindenkor friss, és
a' munkára alkalmas töle. A' ló,
a' mellytől erejének meg-tartása vé-
gett az abrakot el-nem kell vonni,
a' sás szénát igen jó izüen eszi.
Ezeket pedig kell tudni a' Gazda-em-
bernek a' maga tulajdon hasznára.

Mit kell
az olyan
kaszálók.
Külömbb-
nál tsinál-
ni, a' mel-
lyeket a'
viz el-bu-
ritott

§. 10. Némelly esztendőkre, a'
mellyek igen esősök, ottan-ottan
meg-esik, hogy az olyan kaszálók-
at, a' mellyek völgybe, és lapajos he-
lyen, vagy folyó-vizek mellett vagy-
nak, még kaszálás előtt el-borittya,
vagy ifzappab bé-hordja a' viz. Il-
lyenkor még kaszálás előtt várjon a'
Mezei Gazda egy jó esőt, a' melly
a' fűröl az ifzapot le-mossa. Ha
pedig az eső hozzás lenne, és a'
Gazda-Ember nem akarná széná-
ját

ját el-vezteni, le-lehetne ugyan a'
füvet kaszálni, és szénának meg-
száraztani: de minekelötte be-taka-
ritaná, valami jó szellős helyen meg-
kellene emberül tsépelni, és fa-villá-
val jól ki-rázogatni, 's így a' sár-
portól meg-tisztítani. Mert ha így
nem tseleszik az ember, a' marha,
a' melly illyen szénával él, minden
bizonnyal el-romlik, sőt talán meg-
is döglök, 's így a' dög a' határra
bé-jön.

HARMADIK RÉSZ.

Az igás és fejös Marha' tem-
jéztetéséről.

§. 1.

Ezen nevezet alatt értetik minden-
féle szelid hasznos barom, a'
mellyet a' Paraszt Gazda-ember akár
szántásra, és más egyéb igás dologra,
akár házi szükségre, Fabrikákhoz és
más egyéb haszonra fordít, hogy az
által mind jövedelmét szaporítsa, 's
mind maga forsát és állapotját meg-
javítsa.

§. 2.

A' föld-
nek men-
nyiségé-
hez kell
alkalmaz-
tatni a'
marha
számát.

§. 2. A' mezei Gazdaságra szük-
séges barmok tulajdonképen a' ló és
ökör. A' háznál szükséges oktan
állatok, a' mellyeknek a' föld-mive-
lést trágya által fejiteni kell, a' te-
hén, juh, fertés, lúd, tyúk, galamb
's több ezekhez hasonlók. Annak-
okáért a' Paraszt Gazda-embernek,
szükség marhájának számát, földjei-
nek mennyiségéhez, azoknak fek-
vésekhez, és a' szerént, mennyi
trágyát kívánnak, kiváltképen pedig
a' takarmányhoz alkalmaztatni.

Hol kell
ökrön, hol
pedig lo-
von szán-
tani.

§. 3. Ha a' határ köves, és a'
szántó-föld követses vagy fővenyes,
jobb lovon szántani; mert az ökör
körmét el-rontja a' kö, úgy hogy a'
munkára gyakorta alkalmatlan lészzen.
De ha a' föld iszapos, vagy agyagos,
és így kemény természetü: akkor
ökrön jobb szántani; mert az ökör
tovább gyözi, és nem olyan ha-
mar áll-el, mint a' ló. Ezen-is pe-
dig nem lehet hamarébb szántani
mint az ökrön, ámbár az ökör fok-
kal lafsúbb. Mindazáltal a' ló-tar-
tást még-is hasznosabbnak tartom, az
akár közel, akár meszfze való sze-
kerezésre nézve. Ha pedig a' Gaz-
dának elegendő takarmánya va-
gyon,

gyon, két-féle igás barmot, úgy mint
mind lovat mind ökröt tarthat egy-
szer 's mind, mert ez szükséges a'
szántó-földeknek trágyával való mér-
sékülésekre.

§. 4. A' ló bizonytalan arrára, ke-
vés ideig való tartótságára, és drá-
ga eleségére nézve mindenkor ká-
rofsabb a' Paraszt-Embernek az ö-
körnél. Mert a' lónak árra tsak a'
lábától függ, a' melly ha el-romlik,
fenimi hasznát nem lehet venni, 's
azután fenki meg-nem veszi. Ellen-
ben ha az ökörnek mind a' négy
lába el-romlana-is, mindazonáltal a'
háznál még-is lehet nékie hasznát
venni, és így tsak ugyan meg-ma-
rad az árra.

Az ökör
eiább va-
ló a' lónál.

§. 5. De azomban a' ló, mind a'
lágý földnek szántására, mind pe-
dig gyors járására nézve jobb az
ökörnél. Mert az ökör mind jó,
mind nehéz úton tsak egyaránt bal-
lag, és nem lehet ötet kár nélkül fe-
belen hajtani, és nyargaltatni, mivel
az által meg-fzelefednék, és magá-
ba-is kárt tehetne. Mindazáltal a'
mezei munkára még-is alkalmato-
sabb és gyözöbb az ökör, egészsége
állandóbb, ereje nagyobb, és a'
tar-

tartása kevesebbe kerül, mint a' lőé.

§. 6. Ellenben a' köves, követses földeken, és a' kemény fik jégen fok-féle munkákban lehet a' lónak hafznát venni, mellyekre az ökrök alkalmatlan. Ismét meg-jedzem tehát azt, a' mit oda fellyebb mondtam, hogy a' Gazdaságát jól akarja rendelni, mind lovát, mind ökröt tartson, ha t. i. elegendő takarmánya vagyon.

Mire kell
nezní a'
ló-vásár-
lásba.

§. 7. A' Paraszt-Ember mikor lovat akar venni, inkább kell nékie vigyázni annak épségére, erejére és tartótságára, mint szépségére. Ha pedig a' ló ezen minémüségai mellett szép teste-állású-is, annyival nyertesebben esik a' Vásár.

§. 8. Nem kell azokra az alávaló hibákra-is tekinteni, mellyek miatt azokban a' munkákban, a' mellyekre akarja az ember őket fordítani, semmi hátra maradás nem léfzen.

Ló-ku-
perzői
nem kell
lovat ver-
ni

§. 9. Ló kupetzról felette veszedelmes lovat venni, ha az emberrel lóhoz-értő ember nintsen; mert azok olly mesterségesen el-tudják titkolni a' lónak hibáját, hogy igen

ne-

nehezen veheti észre az ember. Annakokáért a' ló-vásárló, minekelötte meg-alkudná, és meg-venné a' lovat, bizonyos ideig hagyassa magánál próbára, hogy, ha mi titkos Hibája vagyon, ki-tanúlhassa.

§. 10. Igen hafznos volna, ha a' Paraszt-Gazda elsöben kantzákat szerezne, és azokat tenyésztetné, s maga nevelne osztán magának lovakat. Hogy pedig annál tartósfabb és erősebb tsikókra teheszen szert, a' kantzáit negyed-fü-koroknál elébb meg-ne hágassa, akkor-is pedig olyan tsödörrel, a' melly ötöd-fünel nem ifjabb.

H-nem
maga ne-
veljen az
ember.

§. 11. Továbbá hogy minden Esztendőben tsikaja légyen a' Paraszt-Gazdának, 10. vagy 12. nappal a' kantza farhadzáfa után, ismét meg-kell azt hágatni. A' mi pedig a' tsikókat illeti: azok rend szerént négy, vagy öt hónapig szokták az annyokat szopni: de azomba ollyankor vízbe kevert hig korpára, és jó-féle szénára-is kell őket szoktatni, néha pedig egy kevés füvet-is lehet nékiek adni, s így osztán annál hamarébb el-lehet az annyoktól fogni.

Hogy
esik-e?
meg?

§. 12.

§. 12. A' tsödör-tsikóknak Heré-
lése leg-bátorságofabb harmad fü-
korokban, míg pedig vagy tavasz-
szal, vagy öfzfzel, mikor a' fülan-
kos bogartól nyughatnak. A' tsi-
kókat harmad-fü koroknál elébb nem
kell hámba szoktatni: ekkor-is pe-
dig mint egy tsak játékkal, és ke-
vés teréhez, a' mellyet ofztán apró-
donként fzaporítani lehet, hogy vagy
igen ferények ne légyenek, vagy
pedig azután a' nehéz húzásban mind-
járt el-ne állyanak.

A' lócal
való bá-
rás.

§. 13. A' lovakat, a' magok
rend fzerént való eleségek mellett,
a' melly szénából és zab fzalmából
áll; (mert a' tsupa fü nyáron na-
gyon ki-venné az erejeből, mint
hogy abrakot-is ritkán kaphatnak a'
fzegény Paraszt húzó lovak) min-
den nap vakaróval, kefével, és tör-
lövel meg-kell tisztogatni. A' fo-
lyó vagy más egyéb tiszta vizekben
való gyakran füröfztés-is felette
hasznos nékiek. Az iftállónak pedig,
mivel a' lovak benne igen szoktak
gözölgeni, magasnak és szellösnek
kell lenni, és a' mennyire tsak lehet,
mindenkor tisztán kell tartani. És
utóljára minden ló közzé kollát-fá-
kat

kat kell tsinálni, hogy egyik a' má-
fikban kárt ne tehessen, vagy lábát
meg - ne tapodja.

§. 14. Minden ló-tartó Paraszt-
Gazdának felette fzükséges volna a'
ló-patkóláshoz - is érteni, hogy ha
valamellyiknek az utón, vagy fzan-
tás közben patkója lábaról le - esne,
's kováts pedig közel nem volna,
maga-is mindjárt fel-üthetné, míg a'
lónak körme meg - nem sérülne,
vagy el-nem romlana. De még az-is
igen fzükséges volna, ha a' lónak
szokott nyavályi ellen némelly pró-
báltt Orvofságokhoz-is értene, hogy
fokfzor ne kéntelenítették a' Paraszt
Gazda, holmi magához hasonló tu-
datlan Kovátsokra, vagy Tsikófok-
ra bizni lovának orvoslását, a' kik'
keze miatt gyakran meg - is döglük.
A' leg - közönségesebb nyavályai
pedig a' lovaknak ezek: Egere a'
lónak, taknyofság, *melly miatt
nehezen vehet lélekzetet*, fojtó keh,
vizellet meg-akadáfa, béka a' nyel-
ve alatt, nyilazás, pókofság és e-
zekhez hasonlók.

§. 15. Az ökröknek koránt fin-
tsenek annyi-féle nyavályáik, mint
a' lovaknak, és azért-is inkább le-

H

het

het őket a' Parasztt Gazdának a' lovak felett javallani. Az ő Téli takarmányok a' zab, vagy árpa szalmával meg-elegyített középszzerű széna; a' nyári és őszi takarmányok pedig a' here-hura, vagy három levelű fű, és káposzta levél, de a' mellyek mellett leg-alább éjtzákára egy kevés szénát-is kell nékiek vetni, hogy meg-ne erőtelenüljenek.

A' járomba való tulkoknak neveifé.

§. 16. A' járomba való ökröket is magának kellene a' Parasztt Gazdának nevelni. A' bika borjúk mint egy hat, 's hét Hétig szopják az Anyyokat. A' ki-heréléfeket még első Esztendőbe kell véghez vinni. Negyed fű korokban o sztán lehet őket járomhoz szoktatni. De először csak kevés terhet kell utánnok rakni, a' mellyet apródonként lehet o sztán nagyobbítani, 's így derekasan meg-erősödnék. A' járomba való fogás pedig külömbb-külo mbb-féleképen szokott lenni. Mert né mellyek szarvokra, mások nyakokra tetfzik a' jármot, mások pedig kettős járomba fogják őket, a' mellyben mind szügyökön, mind vállakon húznak, a' fejek pedig és nyakok szabadon vagyon. És ez az utól-

tolsó nékem leg-jobban tetfzik. Mindazáltal a' Késs-Hám, a' mellyben az ökör a' szügyén és vállán húzhat, mint a' ló, az én értelmem szerént leg-alkalmatosabb a' járomnak minden nemei között.

§. 17. Midőn az ökör 10. vagy 11. Esztendőig húzta a' jármot: már ekkor ideje vagyon, hogy ötöt a' söre közzé tsapják, hogy ott vagy a' Vásárra, vagy a' Ház szükségére fel-hizzon.

§. 18. Ha szép és erős ökröt akar a' Parasztt Gazda nevelni, kiváltképen azon igyekezzen, hogy jó szálás és egészséges tehénre, és a' tehénnek szépségéhez 's szálafságához illendő friss bikára teheffen szert. Mert az apró és el-fejtt riskák hitván és nyurga borjúkat fajzanak, a' mint ezt a' mindennapi tapasztalás bizonyítja. A' jó-féle szelid tehén azért e' következendő jelekből esmértetik-meg: t. i. ha széles homloka, nagy szemei, fel-domborodott órra, tágas órr-lyukai, a' mellyek mindenkor nedvesek a' párától, és széles egyenes fülei; ezen kívül hofszú nyaka, domború és nagy Hafa, széles kereszt tsontjai, göm-

A' jó-féle szelid tehének meg-esmértető jelei.

bölyü és szép lábai, erős és széles körmei; utólyára nagy, tiszta és fejér tölgye, 's jó hofzszú négy tseitei vagynak.

És a' jó-féle bikának

§. 19. Ha ilyen tehenre kapott a' Paraszt Gazda, mindjárt azon mefsterkedjen, hogy hozzá való bikájais légyen, ha t. i. a' fajtáját fzaporitani akarja. Ebben-is ezek a' minémüségék mellyekre vigyázni kell: Hogy a' homloka széles, és apró göndör szörös, hamis és irtóztató tekintetü, a' fize me nagy és tellyes, a' szine fekete; mert mennél feketébb annál jobb-féle; a' szarva középse-rü, az az inkább vastag és rövid, mint hofzszú és vékony. A' nyaka vastag és húfos, a' teste hofzszú és széles, a' kereszt tsontja nagy és négy szegeletes, a' szára gömbölyü, a' lába egyenes és tetemei rövidek. A' szöre sima és fényes. A' fülei belöl darabofok, és ör-lyukai nagyok és tágafak. A' szügye vagy torka alatt való pötyögös böre, a' mit Tokájának-is hívják, vékony, hofzszú és szörös, a' térdei nagyok és gömbölyüek, a' körmei hofzszak és üregek; és utoljára a' farka fel-felé álló,

álló, és a' tövénel egy kevésse fel-domborodott légyen.

§. 20. A' takarmányból pedig femmi fogyatkozásának nem kell lenni a' bikának, és jól kell ötöt tartani, hogy a' maga kötelefségét derekafán véghez vihessé. Egy bika 40. söt több tehenet-is el-gyöz: mindazonáltal hat vagy hét Esztendőnél tovább nem kell ötöt a' gulyán hagyni. Mert azok a' borjuk a' mellyeket az után tsinál, gyengék és járomba erőtelenek lésznek.

§. 21. Hogy pedig jó marhát nevelhessen a' Paraszt Gazda, ezt tartsa-meg: hogy az üfzöket soha febotsáffa negyed fü-koroknál elébb bika alá. És sem az üfzö, sem pedig a' vén tehen fajzását ne hadja tenyészö - borjúnak. Mert erre a' végre leg-alkalmatofabb a' tehennek második fajzásától fogva az ötödikig. A' hetedik Ellés után ofztán a' tehennek hafzna nagyon meg-tsökönik, a' fogai ki-húllanak, és a' szénát igen lassan rághattya; akkor azért leg-jobb ötöt fel-hizlalni, és il-lendő árron el-adni.

Hogy kell jó tenyészö borjúra fízert tenni?

§. 22. Az olyan borjúk, a' mellyeket tenyészö marhának hagynak,

Meddig kella' borjúnak fízopni?

öt vagy hat Hétiig szophattyák Annyokat: de azomba ollyas lágy meleg italhoz kell őket szoktatni, a' melly téjből, vizből, és jól meg-törtt kolompérből kézzittetik. Némellyek ugyan azzal tartják, hogy a' borjúkat tellyefséggel nem kell szopni hagyni, hanem mihelyt őket az Annyok ki-elli, mindjárt ilyen mesterséggel kézzültt italtra szoktatni. En pedig azt gondolnám, hogy az áldott természet elébb adott ezeknek a' gyenge páráknak az Annyok tejéhez keft, mint az embereknek engedelmet arra, hogy ezt ö tölok elvonják. Tartsuk hát magunkat ehez a' bölts rendhez; mert így bizonyosan tartós és erős marhánk léfzen. Mindazáltal az ollyan borjúkat, a' mellyek el-adni, vagy mézfár-fzékre valók, lehet az illyen mesterséges szoptatásra venni, hogy az Annyok tejének annál több hafzna légyen.

§. 23. Jobb a' teheneket az Istálóba szénán tartani, mint tsordára botsátani. A' mellynek okait és hafznait böven fel-lehet találni az AUSTRIAI HÁZI GAZDASÁGI KALENDÁRIOMHOZ ADOTT TÖLDALÉKBAN,

a'

a' melly könyvetskét jó volna minden Gazda-embernek meg-fzerezni. A' jászolra kötött marhát Napjában ötfzör kell étetni rendes órákon, és háromszor meg-itatni.

§. 24. A' teheneket első elléfekek után, és tovább-is elegendő takarmányon Napjába háromszor kell fejni; mert ez által a' tejes részeknek erei ki-tágúlnak, s a' tej meg-bövül. Miképen kelleffen pedig mind Nyáron, mind Télen a' tehenekkel banni, erről-is az említett Kalendáriom böven tanit, a' mellyben a' Házi és Mezei Gazdaságnak, több ide tartozó részeiről-is elég fundamentomos oktatások vannak úgy hogy szükség felett való dollog lenne itt-is azokat le-irni.

§. 25. A' már számos Esztendöktől fogva közönségesen uralkodni szokott marha-dögről igen sok könyveket irtának: de sem az igaz okát, sem pedig helyes és próbált orvofságát ennek a' felette káros veszélynek még eddig ki-nem találták. Mindazáltal jó reménység lehet hozzá, hogy mihelyt egyszer a' marhájáró Földek el-töröltetnek, és a' marhának jászlon való tartása fel-áll:

H 4

ennek

A' fiatal
fejős tehe-
nekről va-
ló jedzés.

A' marha-
dög ellen
való Or-
vofság.

ennek a' közönséges ostornak mindjárt eleit lehet venni.

§. 26. A' szarvas marha egészségének fenn-tartására, igen hasznosnak tartatik a' falétrom, vagy ha a' nints, a' porrá tört ürömmel és gyalog fenyő maggal meg-elegyített so, a' mellyből minden Héten kell egyfzer adni a' marhának. Több marha Orvofságokról én itt nem szóllok; mert azok többnyire nem bátorságofok; a' leg-közönségesebbeket pedig maga-is tudja a' Paraszt Gazda-ember.

NEGYEDIK RÉSZ.

A' Juhokról.

§. I.

Ambár a' közönséges Paraszt-ember, itten Auftriában, a' juh-tartásra keveset hajt, és azt inkább a' nagy Gazdák, és a' Földes Urak üzik: mindazonáltal nem tartom szükségtelennek, hogy a' Paraszt-embernek a' juh-tartásra útát nyílfak, és meg-mutassam nékie, melly igen

igen meg-tsalja magát, ha a' juh-tartást haszontalan dolognak itéli.

§. 2. Az a' kevés haszon és ^{A' juh-szattal való nem gondolásnak oka.} Nyereség ugyan, a' melly eddig a' tsak imigy amúgy és immel *ammal* gyakorlott juhászattól származott, mint hogy a' gyapjúnak másája alig ment 20. Forintra, egy juhnak gyapja pedig 26. vagy 27. Lótnál sem nyomott többet; és ezen hasznos állatoknak minden Esztendőben való döge, épen nem édesíthetik a' Mezei Gazda-Embert ahoz, hogy szorgalmatosabban körülötte járjon, és nyájját szaporítsa. De már 10. Esztendőtől fogva, kezdik az emberek a' juh-tartásnak bétét esmérni, és annak hasznát a' gyapjúnak ki-készítéséből érezni, úgy annyira, hogy a' nagy Uraságok és földes Urak már most minden tehetségekből a' juh tenyésztésre adták magokat.

§. 3. Ebből a' haszon vételből nem akarom én a' Paraszt Gazda-Embert ki-rekeszteni, úgy mint a' kinek hasznára tzelezok leg-inkább ezen könyvemben. Ez előtt magok az Uraságok sem vették juhaiknak egyéb hasznát, hanem hogy földjeiket trá-

gyáztatták vélek, 's egy kevés árendát fizettek nékiek érettek. De mivel minden Esztendőben a' dög miatt fok el-hullott belőlök, a' mellyet ugyan az ö természeti gyengeségeknek tulajdonítottanak; holott valósággal, a' rozsz gondviseelés okozta: így osztán azt a' kevés hasznot is a' nyájnak helyre-pótolására kellett fordítani. A' gyapjúnak árra-is pedig alig volt elegendő arra, hogy mindenkor egy formán bőv takarmánnyal élhessenek a' juhok. És épen ez a' tsekély haszon volt oka annak, hogy a' juh nyájakat, kevés pénzért ki-adták árendába Árendás Juhászoknak, olly móddal, hogy a' nyájat abban a' számban, mellyben kezek alá vették, mindenkor megtartsák, a' mit az után béres nyájának neveztenek.

A' juh
tenyésztés
helyreho-
zásának
kezdetre.

§. 4. A' juh-nyájnak bérbe vagy *Árendába* való ki-adásának hasznáról való tévejgő vélekedés, mind a' Juhászoknak, mind pedig az Urasági Tiszteknek elméjekben olly mélyen meg-gyökerezett volt, hogy azok a' Gazdaságnak minden részeiben jártás, *próbáltt*, és *tanúltt* embereknek leg-fundamentomofabb okaiknak-

nak-is, ezerfzer 's meg-ezerfzer elene mondottanak. De tsak ugyan utoljára meg-gyözte az igazság a' tévelygést. Meg-tanúlták osztán, hogy a' juhot nem annyira tejéért, mint gyapjáért kell tartani. Ez okáért mindjárt ollyan eszközökről gondolkoztak, a' melly által a' Juh-tartást jó rendbe hozhassák, és az ollyan Tartományokból, a' hoi a' juhoknak gyapja vékonyabb és gyengébb, kofokat hozattak. Erre a' végre legközelebb volt ide Pádua a' Velenzei Birodalomban, a' honnan valósággal-is hozattak elegendő kofokat. Ezzel az ide való juhoknak idegen Országakkal való meg-elegyítésével, Austriának egy részében annyira bődögültanak az emberek, hogy már az illyenek fok ezerekre szaporodtanak, és ezen fattyú-fajból való juhoknak gyapja osztán annyira meg-javúlt, és meg-vékonyodott, hogy már most tsak azok gyapjának másája-is 56. Forinton, a' törökös juhoké pedig 80. Forinton is el-mégyen. Az illyen fajta juhoknak pedig gyapja két fontot-is lenyom.

A' juh tar-
tásnak
meg-kön-
nyebbité-
sü a' Pa-
rafzt Gaz-
dára néz-
ve.

§. 5. Ezekre a' szembe tűnő bi-
zonyos hafznokra nézve immár, min-
den bizonytalán más szemmel fogja
nézni a' Parafzt-Gazda a' juh-tartást;
és nem fogja el-múlatni a' maga mar-
habéli Gazdaságát ezzel-is szaporiti-
tani. Ezt pedig annyival könnyeb-
ben munkába lehet venni, mihelyt
a' mi Felséges Afzfzonyunknak
Kegyelmes és bölts rendelése sze-
rént, a' Parafzt-Gazdának javára és
hafznára, a' marha-járó földek el-tö-
röltettnék, és a' szarvas marhák
istállókra szorittatnak. Mert így min-
den száraz Pufzta földek, a' mellyek
nem ekéhez vagy kaszához valók,
egyedül tsak a' drága juhok' lege-
lö-mezejeiknek maradnak, mellye-
ket az előtt marha-járásnak-is kel-
let fordítani.

§. 6. Jól tudom ugyan én azt,
hogy a' Parafzt-Embernek nintsen
abba módja, hogy magának megszű-
s földről 's idegen Országról hozasson
kofokat. De reményelem, hogy mi-
vel már ilyeneket benn a' hazában-
is lehet találni, és minden Esztendő-
be szaporodnak, magok a' földes
Uraságok szorgalmatos jobbagyaik-
nak ebben örömeft segítségül fog-
nak

nak lenni. Ezt előre fel-tévén im-
már egyedül tsak az ide való jó-féle
jerkéknek meg-szerzésében kellett
szorgalmatoskodni a' Parafzt-Gazdá-
nak, hogy a' juh-tartásból hafznot
tsinalhasson magának, és ezt a' Ha-
zának hafznos termését bővithesse,
és tenyészését fegethesse.

§. 7. Mikor jerke juhót vásárol
a' Parafzt Gazda-Ember, a' választá-
sban ezekre vigyázzon benne;
hogy széles szügye, hofzszú 's dom-
ború nyaka, nagy és fényes szemei,
rövid 's öfztövérlábai, és szép tölgye
légyen. A' gyapjának továbbá to-
mótnék, fodornak *vagy gondörnek*,
és fejrnek kell lenni. E' pedig a'
böre felé *vagy tövinél* verhenye-
ges és lágy, de azomban egy ke-
véssé 'siros tapasztású légyen. A'
járást és minden mozgást vigyázva,
frissen 's *elevenen* és gyorsan tegye.
Utoljára egészségenek jelei ezek. Ha
lehellette jó szagú; Nyelve tiszta,
és nem foltos, *vagy nem pettegetett*;
Szeme belső része, és gyapja alatt
való böre veres.

§. 8. Ambár az idegen Országi
jó-féle kofok vásárlásában, nem le-
het olyan gondos választó a' Parafzt-
em-

Mitsoda-
foknak
kell lenni
a' jerke
juhoknak.

ember, mint a' Jerke-juhokéban: mindazáltal szükség nékie tudni, mi-t sodásnak kellelten lenni a' jó-féle kosnak, hogy ha egyszer a' fajtájára reá kaphat, a' maga nyájja számára ki-választhassa a' leg-jobbat.

A' jó-féle kosnak tulajdonságai.

§. 9. Olyan fiatal kofokat kell továbbá a' nyáj közzé választani, a' mellyeknek annyok már ez előtt egy kos bárányt ellett, de azomban még az Anya nem vén. A' másodikban, vagy harmadikban ellett kos-bárány leg-jobbnak tartatik, Mivel pedig a' bárányok többnyire apjokra ütnek: ezért a' kosnak különös izépségünek, gyapjának kivált a' nyaka körül, Hasán, és Valla között vékonynak, lágynak, tömöttnek és sűrűnek kell lenni. Továbbá magas termetü, széles testü és erős tsontos; a' homloka széles, a' izemei frisslek és veresek, és az orra valamennyire domború; a' válla széles, nyaka vastag, lábai erősek, járása kemény és kevély *vagy gangos*, és a' farka igen gyapjas légyen.

§. 10. Mert a' koft a' jérékével öfzve botsátják, szükség, hogy akkor gyors, kíváncsi, és ferény légyen, és egész indulattal, jó kedvel,

's har-

's hartzosan vífelje magát a' kos. Nem kell pedig a' kofokat három Esztendös-koroknál elébb a' juhokkal öfzve botsátani; de a' nyöftény bárányokat két Esztendös korokban bizvást lehet meg-beregtetni *vagy üzedtetni*. Kiváltképen meg-kell jendezni, hogy a' kosnak mindenkor időfebbnek kell lenni Esztendővel a' juh-nál, a' mellyel öfzve botsátatik. Es e' volna már az első módja a' jó-féle és tartós juh nyáj' fel-állításának.

§. 11. A' szomszédságban lévő helységeknek szükség volna egymással egyet érteni, hogy minden Esztendőbe, vagy leg-alább minden másodikba kofaikat, még az öfzvebotsátás ideje előtt egy-más között el-tserélnék, hogy a' bátya a' húgával, vagy az apja a' leányával öfzve ne menne, a' mellyből az a' haszon lenne, hogy a' juhok gyapjai szép vékonyakká változnának. És épen ez a' kofoknak változtatása tette Svétziába a' gyapjút olly jó-félévé, hogy az Angliáinál semmi-ben nem alább való.

§. 12. A' kofokat a' juhokkal Septembernek végén, Sz. *Mihály* Nap tájban kell öfzve botsátani. Melly

A' kofoknak izépséges változtatása.

Az öfzvebotsátás előtt való időről, mit

kell meg-
tartani?

Melly idő előtt két vagy három Héttel jól kell tartani őket, és minden nap egy-egy marok zabot kell nékiek adni, hogy virgontzak és erősek legyenek. Egy koshoz pedig nem kell 25. vagy leg-felgyebb 30. juhnál többet erefzteni, mert különben nyomorék és töpörödött bányaiak lesznek.

Ugy a' bá-
rányozás
vagy ellés
előtt, és
idejekor?

§. 13. A' juh 21. Hétiig tölgyelik, *vagy hordozza a' bányát magába*; ez el-telvé, Februáriusnak a' végén vagy Martiusnak elején meg-ellik, *vagy meg-bányozik*. De mivel még ekkor hideg az idő: szükség hogy az ellő-juhok számára különös helyet vagy istállót készítsen az ember. A' mellyet jó magasan lágy szalmával bé-kell fedni, hogy a' hó, nedveség, és hideg szél meg-ne járja, de azomba szellős legyen. Ezen kívül az ilyen juh istállót, minek-előtte a' juhok elléshez kezdenének, jól meg-kell füstölni, holmi kemény szagú dolgokkal, mint a' marha körmével, szarvával, szörivel és fertéjével, gyapjú-hulladékkal, 's több ilyenekkel; hasonlóképen fenyő-maggal, ürömmel, ma-
jorán-

joránával, tömjénnel, és ezekhez hasonló száraz füvekkel.

§. 14. Szükség mind a' Paraszt Gazdának, mind a' Gazda Afzszonyának az ellés idején gyakorta, és szorgalmatosan meg-látogatni az ellő-juhokat, hogy ha nehezen ellenének, segithessenek rajtok. Ha ezt el-múlatják, fok szép bányaiak, és talám ellő-juhaik-is el-vesznek. Mihelyt meg-lefzsz a' bányát, az Annának első tejét ki-kell fejni, és a' tsetse körül való fzört ki-kell tépni, minek előtte a' bányát meg-fzopotatná az ember. Mert ez az első tej, és azzal gyomrába bé-fzopott fzör a' bányáknak felette veszedelmes, a' mint-is erre fok Mezei Gazdának vigyáznak.

§. 15. Ha a' most ellett kis bányánv nem állana a' fzopáshoz, meg-kell az Annát tsetsét téj-fellel, vagy frífs vajjal kenni, hogy mikor a' tsetsét nyalogatná, az-is a' szájába menne. Ha ofztán egyszer az Annát tejét meg-kóstolta, az után örömeft fogja fzopni. Igen jó fejer répával, ha lehet addig tartani a' háznál, még a' juhok meg-ellenek, a' juhokat tartani; mert attól felette

Hogy kell
a' kis bá-
rányokat
fzopotatni?

böv tejek lészén. Ha pedig akkorra el-fogyna az ilyen répa, murok répát-is jó nékiek adni. A' rendes eleség mellett szükség volna még a' fejös juhoknak, hogy el-ne gyengüljenek, az első két Héttben, mindenik Héten kétszer, egy jó öfzve marék zabot, meg-morfoltt méhfüvel és sóval meg-elegyítve adni, a' melly nékiek igen jó izüen esik, és a' bárányaik tartófok lesznek tőle.

És ételre
kapatni?

§. 16. A' kis bárányok 8. Nap múlva kezdenek enni 's *vágotskálni*. Igen jól tselekedné azért a' Házi Gazda, ha a' jó-féle széna mellett egy kevés zabot, főtt és sós vízbe fel-forralna, és minekutánna meghült azt a' kis báránykáknak eleikbe tenné; mert ettől rend kívül nevelkednek és erősödnek. Azt a' vizet pedig, mellyben a' zab főtt, italokba belé kellene tölteni. A' kis bárányokat Napjába háromszor kell Annyok alá botsátani szopni, t. i. reggel, délbe és estve, hogy a' fokszori szoptatás által Annyok megne erötelenedjen, magok pedig a' bárányok annál hamarább reá kapjanak az ételre és italra. A' Juhoknak fejését, mint mind a' bárányok-

ra,

ra, mind pedig magokra a' juhokra nézve, felette ártalmas és veszedelmes szokást, én minden Gazdaságról való Iráfaimban, valahol tsak a' juhokról vagyon a' szó, meg-vetettem, és meg-is maradok ezen vélekedésem mellett.

§. 17. A' bárányokat leg-alább 3. 's 4. Hónapig Annyok alatt kell hagyni. Ez idő alatt szépségeket, frisségeket, és gyapjoknak jóságát egészen ki-lehet ismérni. Azután ki-kell valogatni, és jedzeni a' nyáj szaporításra alkalmas kos-bárányokat; a' többit pedig mig szopnak, 's az idő fel-nem hevül, és a' szárnyas bogarak fel-nem támadnak, ki-kell herélni örüknek. Illyen időben könnyen ki-állják a' herelésből esett fájdalmat, és kevesebb romlik-el közzülök, mintha ezt a' munkát későbbre hagynák körülöttök. A' nyöftény *vagy jerke* bárányok farkokat-is épen ebben az időben kell el-vágni. Ez az el-vágás pedig nem annyira arra való, hogy a' kofok annál könnyebben hozzájok férhesse- nek a' juhokhoz, mint leg-inkább arra, hogy annál könnyebben és tisztábban élhesse- nek.

A' bárá-
nyoknak
herelésé-
ről, 's far-
kok el-vá-
gásáról.

I 2

§. 18.

A' bárá-
nyoknak
a' juhokól
való el-vá-
lasztása.

§. 18. Mihelyest a' bárányokat a' juhoktól el - választják , azután vagy a' meddő juhok', vagy pedig az örök' közzé kell őket dél előtt, és dél után egynéhány óraig , bortsátani a' mezőre közel. Ezeket szokások szerént, mindjárt szopni akarják, de nem csak az, hogy tejet náluk nem találnak, hanem még elüzettetnek tőlök, és így osztán kevés Napok múlva, mind a' tsetsről, mind Annyokról el-felejtkeznek. Ez után osztán bátran lehet őket ismét a' nyáj közzé bortsátani.

Mit kell a'
bárányok-
kal tsinál-
ni, mikor
leg - elősz-
ször hajt-
ják ki őket
a' mezőre?

§. 19. Minthogy pedig a' legelső fü a' bárányoknak szokatlan eleség, és könnyen has-menést okoz nékiek: szükség annak okáért, mi- nek előtte a' mezőre ki-hajtanák őket, gyalog fenyő magot, ürmöt, és söt öfzve törve és keverve nyalatni velek. Nedves vagy motsáros helyen pedig épen nem kell őket legeltetni, hanem háttas száraz mezőn, a' minémünek a' szántatlan maradt ugar Föld-is értetik.

A' szopta-
tos juho-
kat nem
kell a' ko-
sokkal
együtt le-
geltetni.

§. 20. Minden helyen , a' hol juhokat tartanak két nyájra kell osztani a' juhokat; úgy hogy az egyikbe a' szoptatós juhok és bárányok,

nyok, a' másikba pedig az örök és kofok légyenek. Es a' két nyáj soha se legeljen egy máshoz közel, annyival inkább se a' Mezőn, se az iftállóba öfzve ne keveredjen egymással. Mert különben az ellésben olyan rendeletlenségek következnek, a' mellyeknek minden jól rendeltt juhászatban tilalmasoknak kell lenni.

§. 21. Septembernek mint egy közepén, és Sz. Mihály-Nap' tájba a' jerke - bárányokat , mellyek még nintsenek két Esztendősek, a' jerke juh-nyájtól el-kell választani, és azok helyében kofokat kell a' nyáj közzé bortsátani. Ellenben pedig azokat a' bárányokat, a' mellyek még a' bergezésre vagy üzekedésre alkalmatlanok, az örü nyáj közzé kell erefzteni, de a' mellyben egy tenyésző fiatal kos se légyen. És ezeknek mind addig különösen kell a' többitől lenni, míg az öfzve bortsátás ideje el-nem múlik, és mind a' vén, mind a' fiatal kofokat az örök közzé, a' jerke bárányokat pedig a' meg-bergett juhok közzé nem bortsáttyák.

§. 22. Német Országának na- A' juh ko-
gyobb részében az a' ditséretes szo- sarról.

kás már lábra állott, hogy a' juhokat éjtfakára juh kosárba, *vagy állásba* hajtják, a' mellyet nappal mindenkor elébb elébb vízzen a' juhász a' Szántó-Földön, és ezt nevezik Szántó-Föld kövéritésének *vagy ganéjozásának*. Adná Isten, hogy a' mi Ausriai Mezei Gazdáinak - is, ezt a' hasznos szokást, magok távol lévő Földjeik ganéjozásában követnék: fok ezer szekér trágyát megmaraszthatnának a' közel lévő Földjeik kövéritésére, és a' drága időnek fok részeit fordíthatnák a' Föld mivélésére!

A' juhok' nyíréséről, és mire kell abban vigyázni?

§. 23. A' juhokat, a' hol Esztendőbe kétfzer vagyon szokásba a' nyírés, és az idő kellemetes, Májusnak végén, vagy Juliusnak elején nyirik-meg először; másodszor pedig Septembernek közepén: az első tavaszi, a' másodikat pedig ősz gyapjunak hívják. Az olyan helyeken-is, a' hol Esztendőben csak egyfzeri nyirést tartanak, hasonlóképen Juniusban szoktak a' juhokat meg-nyírni. A' nyírés előtt pedig meg-kell őket mofogatni, *vagy fő-rőjzteni*. De fok Mezei Gazdák fellette hasznosnak tartják, juhaikat egyen-

egyenként meg-mofogatni, a' mint én ezt az Ausriai Mezei és Házi Gazdasági Kalendáriumomban javallottam; azért-is csak úsztatni szokták őket falkáftól valami vízben. A' melly szokást én helybe hagynám, ha valamelly patak folya közel, a' melly olly mély volna, hogy a' juhok benne úszhatnának. De ha az ilyen úsztatás valami tóban vagy más álló vízben esik-meg, már így a' gyapjú mofkofan marad, és kevelebbet fog érni.

§. 24. Leg-jobb azért a' juhokat valami folyó patakban meg-förőzteni, ha alkalmas helyen túl a' vizen juh-kosár vagyon sövényformára tsinálva. Az innenső részen a' víznek jó darabnyira bé-kell hajtani a' juhokat, hogy a' kosár felé úszniok kelljen, a' hová könnyen kikaphassanak a' szárazra. De minek előtte a' szárazra ki-botsátaná őket az ember, háromszor 's négyfzer-is vízszá kell őket a' vízbe hajtani. Ekkor ősztan alkalmasént meg-tisztul a' gyapjok. A' feresztés után vagy száraz gyepen, vagy szellős ifállóba jó fekvésre kell őket botsátani, míg gyapjok annyira m g-szikkad,

Hogy kell úsztatni őket?

hogy nyirni lehet. Mire kelljen pedig a' nyirés közben vigyázni, arról a' tanultt Mezei Gazdában többet lehet látni.

Mirtsodás juhokat kell meg-hagyni. s mitsodásfo-
kat nem?

§. 25. Mikor a' nyári legelő Mezöböl már hamar ki-kopik a' juh, a' melly igen September közepe táján szokott lenni: ekkor ofztán eljött az ideje, hogy a' Mezei Gazda a' maga juhait gondosan meg-visgálja *'s meg-tzirkálja*, mellyek érdeme-
sek a' Téli takarmányra, 's mellyeket hadjon a' jövő tavaszra. Azokat a' mellyek frissek és elevenek, jól meg-jegyyezze, hasonloképen azokat a' mellyeknek lafsú és nápézfjárások vagyon: továbbá azokat, a' mellyek néha néha köhögnek; vagy tavaszszal a' nyirés előtt gyapjakat nagyon hullatják; ismét azokat, mellyeknek szemekben semmi veres e-
retskék nintsenek; ellenben pedig a' szemek végeiben sűrű tsipák, vagy egyéb aránt-is gyakorta nehézségek vagynak, kiváltképen pedig azokat, a' mellyeknek vastag ketske szörü gyapjok vagyon.

§. 26. Az ilyen roz-féle juhokat, mind ki-jegyyezze a' Gazda, és a' jó féléktől el-válaszsa, és mi-
vel

vel mind a' juhok, mind az örök a' tarlón leg-jobban fel-hiznak; azon igyekezzen, hogy ezeken elébb ad-hasson, mert nem méltók, hogy a' téli takarmányt reájok vesztegeffe az ember. Ide tartoznak még azok a' jerke juhok-is, a' mellyek már öt vagy hat bárányt-is elettek, és hét Esztendösöknél vénebbek, valamint az olyan kofok-is, a' mellyek 4. Esztendeig szolgálták a' nyájját, és az olyan örök, mellyek már fogatlanok és vénülnek. Az ilyenek mind ki-mustrálni, vagy a' juhászok nyelve szerént, ki-fzaggatni valók.

§. 27. Mikor az idő igen nedves, akkor nem lapajos mezön, hanem oldalas száraz halmokon kell a' juhokat legeltetni. Ha pedig ilyen a' határon nem találatnék: inkább iftállóba kell őket hajtani. Mert a' nedves idő, nedves fű, és a' nedves helyen termett fű, tsalhatatlanul betegséget okoznak a' juhoknak. Hasonloképen télen, mikor nagyon vastag a' hó, az iftállóból ki-nem kell őket eresztetni. Ha pedig közel olyas birtzes erdők volnának, mellyekben fok apró bokrok, kiváltképen pedig fok vad tzi-
A' ne lves-ég árt a' juhoknak.

prus és gyalog fenyő-bokrok talál-
tatnak; már az ilyen helyeken tél-
ben-is lehet egynéhány óráig legel-
tetni a' juhokat.

A' juho-
kat a' szar-
vas mar-
hákról kü-
lön-kell
tartani.

§. 28. Különös iftállókat kell a'
juhoknak készíteni. Es fok Mezei
Gazdák helytelenül szokták, a' ju-
hokat a' szarvas marhákkal egy iftál-
lóba rekeszteni. Ezzel ugyan a'
baromnak mind alomját, mind ta-
karmánnyát akarják kémélni, mivel
azt gondolják, hogy azzal, a' mit
a' marha a' jászolból és a' rátsból
ki-húllat, egy kis nyáj mindenkor
bé-éri. De az ilyen roszfzűt ren-
deltt Gazdaságban több kár vagyon,
mint haszon. Mert nagyobb része
a' nyájnak télen által el-éhezik, vagy
a' sűrű 's vastag göznek párája, és
meg-rekedt melegsége miatt meg-
ful, vagy pedig a' marha meg-ta-
podja, 's talám meg-is öli. A' mar-
ha-is pedig a' juh-gözet nem szereti,
és egészségtelen nékie.

§. 29. Én ezeket egyedül tsak
a' hazabéli Paraszt-Gazdák kedvek-
ért írom, a' kik a' juh-tartást fel-
akarják magok között állítani. A'
nagy juhászatokról, és a' juh-iftál-
lóknak helyeiről, 's azoknak mind

kül-

külső mind belső részeikről, derék
iráfok vagynak. Ilyenek kiváltké-
pen Hafter Uramnak a' juh-tenyész-
tetésről, és ahoz tartozó dolgokról
való gyönyörűséges könyve. Ha-
sonlatos ehez Geudebrucknak a' ju-
hokról és juhászatról való oktatása.
A' tanultt Mezei Gazdában - is fok
hasznos és drága oktatások vagynak
a' juh iftállókról, mellyeket mind
a' majorsági Tiszteknek mind a' Gaz-
dasági Tanítóknak szükség volna meg-
olvasni.

§. 30. Utoljára, a' juhok' nya-
valyáiról-is szükségesnek tartom itten <sup>A' juhok-
nak nya-
valyái.</sup> egy 's két jegyzést tenni. Azoknak
okai külömbb-külobbfélelek. Az esős
idő, ha a' juhok mindenkor nedves
nyomáson legelnek, és oda haza-is
száraz takarmánnyal nem értethetik
öket, nyavalyákat okoz nékiek,
még pedig rend szerént mételyt. A'
felettébb való hideg-is ártalmas né-
kiek, és természeteket meg-gyengíti.
Hasonlóképen nyárban a' rekkenő
hévség miatt, ha árnyéket nem
kaphatnak, az agya-velejek meg-
romlik, és a' fejek vízzel meg-te-
lik, a' mit kerengőnek, vagy mar-
ha-bolondjának-is hívják. A' nagy
me-

melegség-is, és az olyan istállóban meg-fzorúlt nehéz párázatok, a' mellyeknek tetejeken vagy padláfokon femmi szellőző lyukak nintsenek hagyva, a' tüdejeket meg-rontja, a' mellyből száraz-betegség, 's utóljára dög-is következik. Továbbá a' felettébb-való szomjúság meg-akadályoztatja az emésztést, és meg-késlelteti a' vérnek forgását, a' melly ofztán belső tájogot és tüzezséget okoz. Az álló tokból és meleg potsojából ha mohon ifznak, májjok és epéjek meg-vész, a' melly ofztán meg-nyüvefedik, és miatta meg-döglenek. A' rend kívül való ijedés-is nyavalyát okoz nékiek, és a' bergett juhok miatta többnyire meg-vetnek. Utóljára a' motsáros és mételyes fütöl a' vérek meg-vész, és vízfketeges nyavalyát 's rühet kapnak, gyakran pedig meg-is himlödzenek.

§. 31. Ezek volnának leg-inkább a' szokott, de felette veszedelmes nyavalyáik a' juhoknak, a' mellyek miatt, ha egyszer erőt vesznek, ezeneként el-hullanak. Mivel pedig ezeknek a' nyavalyáknak okait-is egyszer 's mind elől-adtam, innen a' gon-

gondos Mezei Gazdák, és majorsági Tíztek, könnyen el-távoztathatják azon nyavalyákat, ha idejében vigyáznak a' dologra, és a' juhászokat-is meg-taníthatják, 's arra kötelezhetik, hogy a' juhokat mind attól, valami ezen nemes állatoknak veszedelmes, szorgalmatosan meg-örizzék. Ezen nyavalyáknak fokféle orvofságaikat lehet találni a' fellyul meg-nevezett könyvekben: de mivel a' nyavalya rend szerént már akkor, mikor a' Mezei Gazda észre vette, el-terjedett, és erőt vett, keveset fegethetnek.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A' Sertésekről.

§. 1.

Az ez előtt ki-botsátott Gazdaság-Nem kell ról való írásaimban már érdek-
lettem azt, hogy ámbár a' fertés
egy a' házi házsnos állatok közzül:
mindazonáltal nem kell a' Mezei
Gazdának fokot tartani. Igaz ugyan
az, hogy a' fertést holmi ollyas alá-
való eleséggel 's mostlékkel-is el-le-
het

het tartani, a' mellyet más oktalan állatok nem esznek: mindazáltal ezt el-hagyván, még-is mindenkor drágába kerül azoknak Hizlalása, kivált a' hol a' makkoltatás szokásba nintsen. Az Auszriai Mezei és Házi Gazdasági Kalendárium böven tant erről.

§. 2. A' szelid Házi állatok között egyedül csak az fertés az, a' mellynek, míg meg-nem ölik, vagy el-nem adják, semmi hasznát nem lehet-venni. A' kan disznókat nem kell két vagy más-fél Esztendős-koroknál elébb a' kotzák közzé botsátani; ha a' nyájban ilyenek vagnak, nagyobb és erősebb lészén a' nyáj; mintha nevedékeny malatzok volnának közöttök. Egy kan mellé 14. 's több kotzát-is lehet adni. De 4. Esztendő el-telvén ki-kell őket heréltetni, és szalonnának hizóba kell vetni.

§. 3. A' kotzák egy Esztendőben kétszer szoktak malatkozni. Tavaszal Mártiusban, és őszfel October-tájján kell őket meg-rihedztetni, és ennek-is, ha el-lehet kerülni, két Esztendős-koroknál elébb nem kell len-

lenni, hogy a' malatzok szebbek, és a' kotzák tartófbabak légyenek.

§. 4. Azok az apró fekete vagy Khiniai (a' mint nevezik) fertések, mellyeknek fajtája némelly itt való helyekre be-jött felette buja természetüek. Mert, a' mint ezt ide közel meg-próbálták, olyan semmire való malatzok meg-rihedzenek közöttök, a' mellyek még alig vagnak három Fertály - Esztendősök. És épen ez-is lehet egyik oka, hogy az ilyen nemü fertések miért olyan aprófok, és termet nélkül valók.

§. 5. De ha ezek a' Khiniai vagy idegen Országi kanok a' kotzáktól mind addig külön tartatnak, míg a' más-fél vagy két Esztendőt el-nem érik, és azután botsátatnak a' Hazabéli kotzákkal öszve, igen derék szalonnának való fertések válnak malatzaikból.

§. 6. Ha a' Mezei Gazda vagy Gazda Afzszony nem akarja, hogy a' kotzák tovább malatkozának: heréltesse-ki ahoz értő Herélő emberrel, 's így többet meg-nem malatkozhatnak; és azután hizóba vetheti őket, s el-adhatja, vagy a' Ház szükségére le-ölheti.

§. 7.

Azokról a' kanokról mellyeket Khiniai kanoknak neveznek

A' kotza-
malatzok-
kal való
bánás.

§. 7. A' kotzákat, 's malatzai-
kat különös olban kell tartani, és a'
többi közzé nem kell őket rekefzte-
ni. A' melly olban a' válú szabad
és alaton helyen légyen, hogy az
ollyan malatzok, mellyeket nyajba
akar hagyni az ember, fel-érhessék,
és az anyyoktól enni tanulhassanak.
Rend szerént hat Hétig szokták őket
anyyok alatt hagyni. Ez idő alatt
az ollyan malatzokat, vagy südö-
ket, *a' mint hívják*, mellyek el-adni
valók, a' piatzra fel-hordogatja az
ember, vagy ha tetfzik, tselédjei-
vel együtt meg-efzi.

A' ferté-
feknek
hizlalásá-
ról.

§. 8. Ambár ugyan a' fertések
igen erős, és kemény természetü-
ek: mindazonáltal télen és hideg
időben, az oljoknak melegnek kell
lenni, ha azt akarja az ember, hogy
meg-tesék rajtok az hizlalás, a'
melly ilyenkor szokott lenni. Ele-
inte mindenkor előttök kell tartani
az eleséget, de a' tsak közönséges
légyen, mert ők szüntelenül falnak:
de mihelyt a' hájjok és szalonnájok
köveredni kezd, nem kapnak úgy
az ételen. Erre nézve már ilyen-
kor a' leg-jobb, és ollyan eleséggel
kell őket tartani, a' mellytől szalon-

ná-

nájok kemény és ropogós lészén,
mint p. o. makkal, árpával és ku-
kuritzával. A' bik makktól pedig
mind szalonnájok, mind hájjok lágy
és olajos lészén. Felette reá kell
vigyázni, és a' Tselédnek - is meg-
parantsolni, hogy a' fertéseknek ita-
la lágy-meleg légyen, nem pedig
forró, mert ez nékiek halálos.

§. 9. A' fertéseknek leg-közön-
ségesebb nyavalyái a' has-menés,
merigy, és torok-gyék. A' has-
menést okozza nékiek az ollyan dud-
va' étele, a' mellyet vad-paréjnak
vagy Parasztofan bűdös labodának,
vagy portsinnak neveznek. De ez a'
nyavalyát hamar el-múlasztják, ha
száraz eleséget étetnek velek. A'
merigy ellen igen hafznos a' pis-
kóltz, és a' torok-gyék ellen a'
torkán való ér-vágás.

A' fertések
nyavalyái
ellen való
Orvosá-
gok.

§. 10. Sok Mezei Gazdák azért
nem kapnak a' fertés tartáson, mi-
vel mind Szántó-Földjeiket, mind
kaszálóikat fel-túrják, és ha oda
mennek legelni, károkat tesznek.
Mellynek el-kerülésére, némelly he-
lyeken a' fertésnek órra-tzimpájára
vas-peretzet szoktak vetni, a' melly
peretzre egy villa formájú vas va-

A' fertések
kárra teíz-
nek a' me-
zőbe.

K

gyon

gyon forrasztva, melly hegyesen kiáll az órra-vége felől. Máfok pedig még süldő-korokban meg-fzakasztják azokat az orrokban lévő fogláló inakat, mellyekkel orrokat mozgatják, és meg-keményítik. De legjobb a' fertéseket ólakba tartani, és leg-felgyebb avagy tsak a' vetés nélkül maradott ugar Földekre hajtani, mert itt a' dudva gyökereket feltúrják, a' mellyek el-száradnak, és a' Föld meg-puhul.

HATODIK RÉSZ.

A' Hafznos Szárnyas állatokról,
vagy apró marhákról.

§. 1.

Felette hafznos az ilyen oktalan állatoknak neme a' Mezei Gazdaságra, kiváltképen pedig az olyan helységekben, a' mellyek nagy Városokkal, vagy külömben olyan helyekkel határolók, a' hol fok elég szokott Esztendőn által el-kelni. Ezeknek az állatoknak tenyésztése, és gondvifélése egyedül a' Házi Gazda-Afzfzony' hivatala ugyan: de
azom-

azomban szinte úgy kell azokhoz tudni a' Gazdának, mint a' Gazda-Afzfzonymnak, miképen bányon vélek, hogy leg-jobb hafznokat vehesse.

§. 2. A' szárnyas állatok között leg-hafznofabbak a' lúd, puzka, rutza *vagy kátsa*, tyúk, és galamb. A' hattyú, páva, gyöngy *vagy Indiai* tyúk pedig, és ezekhez hasonlók, az udvarnak ékeféségére vagynak ugyan: de a' Mezei Gazdaembernek nints reájok semmi szükségé, mert nékie inkább a' hafzorra, mint az ékeféségre kell vigyázni.

§. 3. Az olyan határokon, és helyeken kell lúdat tartani, a' Hol kell a' lúdat tartani? hol folyó-vizek, patakok, tavak vagy motsáros helyek vagynak közel; leg-alább az ilyen helyeken bővebben lehetne őket tenyésztetni. A' hol pedig ilyenek nintsenek, ott nem javallom a' lúd tenyésztését. Tseh Ország Felsőleges Afzfzonymnak örökös Országainak az a' része, a' hol nem igen tenyésztetik a' lúdat, holott ritka helység az, a' mellynek ilyen vizei nem volnának.

§. 4. A' főt, *vagy sereg* lúdat párosan, az az, a' mennyi jértét, annyi gúnárt kell tartani. Mire kell a' libát körül vigyázni?

Mert a' gúnár a' libáknak igen szükséges vezetője, és mind ember, mind oktalan állat ellen, ha bántani akarják őket, felette ferény óltalmazója. Már Februáriusba, sőt elébb is gúnározni szoktak a' lúdak, ha gabona-fzemmel tartják őket.

§. 5. A' lúdak liba - korokban felette gyengék, és szorgalmatos dajkálkodást kívánnak. De leg - gyengébbek szoktak akkor lenni, mikor tolladzanak, *vágy pejheket hanyják*, és a' tollaik tele vagynak vérrrel. Ebben az időben száraz eleséggel kell őket tartani; mert a' tiszta pást-fütül mind el-döglénének. Hogy kell pedig a' lúdatat tenyésztetni, nyavalyáikat orvosolni, mellyesztetni *vagy meg-tépni* és hizlalni? ezekről a' már sokszor említett Gazdasági Kalendáriumot meg-lehet olvasni.

A' pujka
háznos a'
Mezei
Gazdának

§. 6. A' jól rendeltt Mezei Gazdaságra a' pujka felette szükséges, és ha meg-hizlalják, 's el-adják, jó nyereséget kaphat belőle a' Gazdaember. Olasz és Frantzia Országokban egész főttal tartják ezt a' madarat, és különös Páfstorral öríztetik. Mig ö nevedékeny, és növéseinek felébe vagyon, felette gyenge szokott

kott lenni, és ezért is kiváltképen való gondvifeléft kíván. A' hideget és nedves időt igen nehezen állja-ki. Erről-is nézd-meg az említett Ausztriai Kalendáriumot.

§. 7. Ez előtt egynéhány Esztendővel találtatott a' pujkák hizlalásának egy módja, a' melly dióval való tartásban áll. A' melly hizlás így megyen véghez: hogy első nap, a' mellyen hizóba vetik a' pujkát, az illyen dióból ötöt, még pedig nem meg-törve, hanem egészlen a' begyibe kell tömni, második nap hetet, harmadik nap kilentzet, és következésképen, mindenkor kettővel többet, mig 45re nem telik: az után vissza-felé megint mindennap kettővel kevesebbet kell le-tömni, mig ötre vissza nem kerül, és ekkor osztán vége vagyon a' hizlalásnak. De mivel a' mi Paraszt Gazda Afzfzonyaink szokatlan dologra nem igen adják magokat; olvassák-meg hát az igen sokszor említett Kalendáriumot: ott könnyebb és bátrabb módját találják pujkájok' meg-hizlalásának.

A' pujkák'
hizlalásá-
nak új
módja.

§. 8. A' rutzák *vagy kátsák* olyan faluba a' hol vizet találnak, és

A' rutzá-
kat viz-
nélkül

nem lehet és szüntelen való hápogásokkal, és
 tenyész- vizben való fáradhatatlan halászásokkal,
 tetni. 's keresgélésekkel kedvet tölt-
 hetik, valóságos hasznos Házi apró
 marhák: a' hol pedig ezeket fel-
 nem találhatják, keveset-is lehet biz-
 ni tenyészésekhez; mert apródon-
 ként mind el-döglenek, és a' belö-
 lök várt haszon-is füstbe megyen.

§. 9. A' tyúkok ellenben ezek-
 nél-is sokkal nagyobb ditséretre méltó-
 tok, és azoknak tenyésztése a' Me-
 zei Gazdának, mindenek felett hasz-
 nos, kivált olyan helyen, a' hol
 közel nagy Városok vagynak.

A' kaka- §. 10. Egy kakashoz lehet 14.
 fokról és 's 16. tyúkot-is adni. Négy Esz-
 tenyészö tendeiig jól bírja magát; de az után
 tyúkokról nagyon meg-erőtlenül, és a' mi
 tojást tsinál, ki-nem kél. A' köl-
 tetésre alkalmatofabbak a' két és há-
 rom Esztendős tyúkok a' jértzéknél;
 mert azok tsirkéjeket gondofabban
 hordozzák mint ezek. A' jértze
 tyúkok gyakran ideje előtt el-had-
 jak tsirkéjeket, és ismét a' kakas-
 hoz adják magokat. A' Hertziniái
 birtzeknek felső részében, *mellyet*
Obermanhartsbergnek neveznek, a'
 Házi Gazda-Afzfzonyok a' kappanok-

A' kappanok-
 nokkal
 hogy lehet

nokkal-is el-tudják fogadtatni a' tsirké-
 k'ket, melly által a' tyúkoknak an-
 nál több idejek vagyon a' kakással
 való tárfalkodásra, és gyakrabban
 tojhatnak.

§. 11. Ez a' Mesterség pedig
 igen könnyü és együgyü: t. i. mikor
 a' Gazda-Afzfzony előre meg-tud-
 ja, mellyik nap kell ki-kelni a' tsirké-
 kének a' tojásból, elő vészzen egy
 kappant, 's a' hasáról egy kevés
 tollat le-tép, és ott meg-dörgöli tsa-
 lánnal, vagy más szúros tüvel. An-
 nak utánna egy kevés égett-borba
 meg-áztatott kenyeret dug a' tor-
 kába, 's a' fejét a' szárnya alá dug-
 ja, és meg-tsóválja négyszer vagy
 ötször, a' melly miatt a' kappan e-
 gészlen el-bódúl, és el-fzedül. E'
 meg-lévén, a' sipogó tsirkéket a'
 ki-költt tojáról le-fzedi, és a' kap-
 pan alá rakja; de borító kosárral,
 vagy más egyéb szellős eszközzel
 bé-fedi, hogy fel-ébredvén el-ne
 szaladjon. Azomban ki-bújnak az
 apró tsirkék alólia, a' mellyeket ö
 osztán el-fogad, és gondofan hordoz
 és fel-nevel, mintha ugyan maga
 költötte volna őket, mind addig,
 K 4 mig

míg a' tsirkék nála nélkül-is el-lehetnek.

A' galambok legártalmasabbak.

§. 12. A' galambokat-is az hafznos apró marhák közzé számlálják. De ha azokat a' károkat, mellyeket ezek a' madarak a' vetéskor és aratáskor, külömbb-külobbféle Mezei gabonákban minden-felé tesznek, azzal a' tsekély magános hafzonnal, mellyet a' Gazdák belölök véfsznek, egybe vetjük ; meg - tapaszta-lyuk, hogy a' kár véghetetlenül nagyobb belölök, a' közönséges tárfaságra nézve, mind a' hafzon. Minek okáért fok külső Tartományokban világos rendelésekbe ki-vagyon szabva, kinek légyen szabad galambokat tartani, s kinek nem ?

HETEDIK RÉSZ.

A' Hafznos Bogarakról.

ELSŐ SZAKASZ.

A' Mébekről.

§. 1.

A' méh tulajdonképen nem az al-^{A' méh-tartásnak hafznai.} latok, hanem inkább a' bogarak közzé tartozik. Mindazáltal mindenképen szükség, ennek tartását minden Mezei Gazdának, a' leg-hathatófabb módon javallani. Mert ennek drágalátos hafznai fokkal többek és nagyobbak annál a' kevés fáradtságnál és költségnél mellyet a' Mezei Gazda az ő tartására szokott tenni. Ugyan-is ez a' kis Bogár, nem tsak az, hogy minden-féle há-táron, és mezön talál magának ele-delt, hanem a' Gazdának-is, a' ki az ő elelméről és lakásáról gondosko-dik, viafzfzával és mézzivel gazda-gon meg-fizet, és azt kárt vallani nem hadja.

§. 2. Tellyes reménységünk va-gyon, hogy rövid időn, amaz mé-hesztetben minden-képen jártás, és

tanútt Janschárd Uram erről tökéletes oktatófokat fog nekünk adni; a' ki Felsőges Afzfzonyunk' kegyelmes rendeléséből épen erre a' végre, t. i. a' méhészetnek a' mi boldog Ausfriánkba való fel-állítására és gyarapítására állittatott elő. Melly munka hogy ha el-készül, akkor fogja osztán a' Mezei-Gazda vóltaképen esmérni és érezni, melly igen boldogithatja ez a' majd számba sem mehető szárnyas bogaratska az ő alapottyát. Annakokáért én sem terjeszkedem itten meszfzire, hanem a' méhészetről való széles oktatást, tsak az említett munkára bizom. *

§. 3. Míg pedig a' lenne: én itten a' méheknek leg-közönségesebb és leg-ártalmasabb nyavalyáik ellen tsak némelly segítő eszközöket, *vagy orvosságokat* jedzek-fel. Az egyik nyavalyája vagy veszedelme azért a' méheknek, a' bűdös Raj, *vagy dög*; a' másik pedig a' has-menés *vagy fosás*.

§. 4. Az első külömbb-külömbb-féle okokból származik; mint p. o.
a'

* Ez a' munka már ki-jött, tsak épen fordítaná valaki magyarra.

a' raj nem ereszthetésből, éhségből hidegből, és a' fok nedves időtől. Ezek miatt a' gyenge raj meg-döglik, és bűdös nedves materiává válik, a' mellynek nehéz szagát az Anyaméh nem szenvedhetvén, még életben maradott rajját el-hadja, a' mellynek osztán hasonlóképen el-kell veszni. Ez a' nyavalya olly hathatós, hogy az továbbra-is ki-terjed, és több méhekre-is el-ragad, ha hirtelen elejit-nem veszik. Mellynek ez a' módja vagy on, hogy az ilyen meg-veszett méheket az egészségtől el-választják, és másuvá meszfze el-vizik; a' veszni tértt rajt pedig a' kasból lépestől együtt kivágják, és helyében egészséget raknak. Ezután még három napig ezen helyen a' leg-jobb mézzel kell őket tartani, míg az egészséges méhek közzé visszfa vitettetnének.

§. 5. A' másik nyavalyájok a' méheknek t. i. a' Has-menés *vagy fosás*, onnét származik, ha a' méhekafokat télen nem tisztítják-meg eléggé, és fokáig fok rusnyaságot hagynak benne; vagy ha a' kásokat nedves helyre rakják-le, és a' még benne meg-kél, *vagy megjavód-*

savózik. Néha pedig ebből az okból-is származik ez a nyavalya, ha közel a' méh-kosárhoz motsáros, vizes, vagy felette kövér rétek vagynak, mellyeken a' fű le-nyomul és meg-rothad; és az olyan fű virágjáról hordják a' mézet. De míg abból-is meg-esik ez a' nyavalya, ha a' méhek téli álmokból fel-találnak ébredni, és egyszerre felette fok mézet esznek.

§. 6. Ezen nyavalyák ellen jó idejében mind örző, mind fegítő eszközökkel kell értetni a' méheket, ha nagyobb része nélkül el-nem akar lenni az ember. Az örző eszközök ezek; hogy télire csak kevés mézet hadjanak nékiek, 's így a' rusnyaság nem gyülhet nagy rakásra; vagy Januáriusban és Februáriusban, ha szép Nap süt, ki-kell a' méhjáró lyukakat bontani, hogy a' kasból ki-repülheffenek, és magok rusnyaságától meg-tisztulhassanak. Martiusba továbbá a' leg-jobb mézzel kell őket tartani. A' méh kafokat vagy köpüket olyan száraz helyre kell rakni, a' hol szabad járáfok lehessen, és reggel, 's délbe ki-kanalíthatassanak. A' fegítő eszközök

vagy

vagy *orvofságok* pedig ezen nyavalya ellen ezek: Végy fél font leg-jobb féle mézet, fél mezfzely forrás-vizet, Fa-héjjat, gyömbért, szeretsen-dió-virágot, szeretsen diót, mindenikből két két köntingnyit, vagy fél fél Lótot: mind ezeket törd öszve jól, és keverd a' méz és viz közzé. De mivel még ez így igen sűrű; végy azért egy pohárnyi jóféle ó-bort, a' mellyben olvaszsz-el egy szeretsen Diónyi darabotska Kámfort, 's töltsd közzé, osztán meg-vékonyodik vagy *hig* léssen. Ebből tölts-meg egy tserép-tálatskát, és azt Februáriusba, Martiusba, és Aprilisbe mintegy 14. Napig vagy három Hétig tartsd mindenkor a' Méh-Kas' széken. Ezen kívül, a' tálon, mellyben már az ilyen elkészültt orvofság vagyon, rakj Zsúp-Szalma-fzálakat, vagy gyenge ágatskákat kerezttül-kasúl, hogy a' méhek ebbe az italba belé ne hüllyanak, és belé ne füllyanak. Erről reményelem többet fogunk látni Janfchárd Uramnak említett Méhész Könyvetskéjében.

MÁ-

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Selyem-erészto bogarokról.

§. 1.

A' selyem-
erészto
bogarak-
nak hasz-
nairól.

A' Selyem erészto bogaraknak a' mi Austriánkba való szerentsés tenyésztetése eléggé bizonyítja, melly rendkívül való nagy hasznát vennék ezeknek a' bogaraknak a' Mezei Gazdák, kiváltképen pedig a' Selyem Matériákra nézve, mellyeket az Uraságok viselnek. És ezért-is nem szükség a' Mezei Gazdát okokkal indítani, és ösztönözni arra, hogy Szederj vagy Eperj-fákat palántáljon, és Selyem-erészto Bogarakat tenyésztesien. Hanem ezt kell nékie értesére adni, hogy ez a' Mezei Gazdaságnak tsak mellesleg-való része, a mellyet egyedül a' Gazda-Alszony-is gyermekeivel együtt végeben vihet, és a' Gazda jövedelmét véle felette öregbitheti.

§. 2. Ezen bogarokról irtam én még 1759dik Esztendőbe egy kis munkátskár, mellyet így neveztem: A' SZEDERJ - FÁKNAK PALÁNTÁSÁRÓL, és SELYEM-ERESZTŐ BOGARAKNAK TENYÉSZTETÉSÉRŐL 'S ARRA

VALÓ FUNDAMENTOMOS OKTATÁSOK, mellyben mindent valami erre tartozik igen világosan és bőven előadtam: azért-is nem tartom szükségesnek, hogy azokat itten újjolag elő-befzéljem.

NYOLTZADIK RÉSZ.

A' Fábrikákhoz szükséges Palántákról.

§. 1.

Ezek rend-szerént a' Len, Kender, Dohány, Vad, vagy fel-magzó répa' magva, komló, vereft festő vagy búzér gyökér, fűrész levelü fü, mil, v. Gyapjú Festő fü, sáfrány, édes gyökér, és kerti mak' magva 's több ezekhez hasonlók.

§. 2. Ha azokat a' külömbb-kü-
lömbbféle Materiákat, mellyek a' Fábrikákban tsupa lenből készítettetni szoktak, 's egyszer 's mind a' körülötte dolgozó embereknek fokaságát, a' kik azokat dolgozzák, és belölök magokat taplálják, és az illyen Matériákkal való meszszire ki-terjedő, 's a' világnak fok részeiben hasznosan

A' lennek
derék
Haszna.

gyakoroltatni szokott kereskedést gondolóra veszfzük: bizonyára felette tsudálni lehet a' mi Mezei Gazdáinak e' részben való reftségeket, hogy még ez előtt régen reá nem kaptak, és hozzá nem fogtak e' mi boldog hazánkba a' len-termesztéshez.

§. 3. A' len-termesztés, minden ki-fogás nélkül, egy a' leg-hafznofabb mellesleg-való Mezei-Munkai között a' Paraszt Gazda-Embernek, mind azért, hogy azzal Jövedelmét derekafán faporithattya, mind pedig fő képen azért, hogy azzal maga gyermekeinek és tselédinek szüntelen dolgot adhat, melly nékiek épen nem únalmas, és a' fzorgalmatofsághoz 's munkához hozzá fzoktattya öket.

A' len-ve-rés nem foglalja-el a' gabona földeket.

§. 4. Hogy pedig ezt a' vélekedést ki-vegyem a' Mezei Gazda-Emberből, mintha a' len-vetés fok gabona-földjeit foglalná-el, és így kevesebb gabonát termesztethetne; erre nézve más Szantó-Földjeit nem kívánom, hogy lennel bé-vefse, hanem egyedül tsak, az Ugar földjeit hagyom nékie e' végre, mellyekről már oda fellyebb emlékeztem. Ezek közzül a' leg-jobbakat, és leg-alkal-

alkalmatofabbakat válafzthatja ezen Palántának termesztésére, ahoz tartván magát azomban, a' mit az Ugar Földeknek valóságos fekvésekről a' maga helyén elől adtam.

§. 5. Még 1767dik Efztendőben adtam vala én-ki egy kis munkátskát a' len-termesztésről, mellyet Trattner Uram nyomtatott-ki 122. Levélre Octávba, *vagy nyolctzad rész árkusnyi nagyságba*, és a' melly a' Mesterséges Gazdasági dolgokról ítéletet tenni tudó idegen Országi leg-keményebb Birák előtt is kedvet talált, és azok által a' Parasztságnak - is javafoltatott. Mint hogy tehát azzal ketsegtetem magamat, hogy ezen munkátskám újra ki-nyomtattatván, az oskolák igazgatóinak kezekben fog forogni, és az Országba esmértefebbé léfzen: erre nézve nem fzóllok én itten bövebben ezen Fábrikákhoz tartozó Palántákról, és azok helyett a' többit veszem-fel, mellyeket még nem annyira termesztenek a' miéink.

§. 6. A' kenderből ugyan nem dolgoznak úgy minden Fábrikában, mint a' lenből, és ezért-is nem szokták azt annyira termesztetni: L. mind

A' kendernek hatz-na.

mindazáltal igen hasznos fű ez a' Mezei Gazdaságra. Mellyre nézve minden értelmes Mezei Gazdának szorgalmatosfan kellene ezt termeszteni.

§. 7. A' kendernek munkája és készítése majd egy formán megyen a' lenével véghez. Hogy s mikor kelljen pedig ötvet vetni, fel-nyöni, és el-készíteni: ezekről az Auszriai Mezei és Házi Gazdasági Kalendáriomban már bőven tanítottam, 's azért-is szükségtelenek tartom itt azokról többet szólani.

§. 8. A' dohánnyal való kereskedésnek-is melly szép jövedelmei légyenek, mindenek előtt voltaképen tudva vagyon, és ennek hasznos voltát előre meg-bizonyítja tsak ez-is, hogy majd minden Országokban és Tartományokban az ezzel való szabados kereskedést igen nagy Summa pénzen szokták az Uralkodoktól ki-árendálni.

A' vad, vagy fel-magzó ié. §. 9. A' mi a' vad, vagy fel-magzó ié. zó répát illeti: ennek nem tsak Olajának magvából való ütéséről, melly leg-jobbnak tartatik, hanem vetéséről, aratásáról, és további véle való bánásáról-is bőv oktatást lehet ta-

lál-

lálni a' tanultt Mezei Gazdában, a' második darabnak 45dik levelétől fogva az 56dikig. Melly oktatást kevés fáradsággal ki-irhatnak magoknak az Oskolai Tanítók, és azt magok' tanulni kívánó Tanítványaikkal közelhetik: engemet pedig megmentenek az erről való további tanításról.

§. 10. A' komló felette szükséges Gyümölts a' serföző Házak' körül, és a' Paraszt Gazda-embernek egy olyan bizonyos hasznú Majorsága, mellynek szorgalmatos palántálásából, mint valamely különös forrásból, a' pénz erfényébe gazdagon mégyen, azért-is méltó, hogy minden Paraszt Gazda-ember ennek termesztesére reá adja magát. Azok az Oskolai Tanítók a' kik a' komló mivelésének, szedésének, szárasztásának és Vásárra való készítésének módjáról fundamentomos oktatásfokat kívánnak látni, és azokat kezek alá adott Gazdaságot tanuló tanítványaikkal közleni akarják; olvassák-meg a' már sokszor emlékezetben volt Auszriai Mezei és Házi Gazdasági Kalendáriomot, abban úntig eleget fog-nak találni.

A' komló-ról.

L 2

§. 11.

A' búzért
ról egy
verest fe-
stő gyö-
kérről.

§. 11. A' búzért *vagy verest* festő gyökeret, a' mi Auftriánkba alkalmasént kezdik esmérni, és már e-gész hold Földeket láthat az ember, mellyekben azt palántályák. A' festésre szinte olyan jó és tartós szine vagy onnak, mint az olyan búzér-nek, mellyet ez előtt idegen Országokról kellett hordani, és drága pénzen vásárolni. Annak okáért méltó a' Mezei Gazdának ezt a' mellesleg-való munkát, mint maga jövedelme szaporításának nem utolsó módját javallani.

A' búzért
minden fe-
le Föld
meg-termi

§. 12. A' búzér épen nem gyenge vetemény. Tseh Országban olyan Szántó-Földekben-is láttam a' búzérnak termesztését, mellyekben majd több volt a' kö mint a' Föld, s még-is ez a' vetemény mindenütt kövér volt. Mellyből ki-tetfzik, hogy a' búzér még a' rozsz Földet is szerezti: mindazáltal ha azt akarja az ember, hogy jól teremjen; olyan Földbe vesse, a' melly jó vastagon fe-küdjék a' kö felett, és lágymokkal elegyes légyen.

Annak
termeszté-
sének
módja.

§. 13. Minek előtte pedig a' búzér alá szántana az ember, szükség annak előtte való öfzfzel apró és jól meg-ért ga-

ganéjjal meg-trágyázni a' Földet, és szépen meg-boronálni. E' meg-lé-
vén, öfzfza-el az ember az ilyen Földet akár hozzfzára, akár kerefz-tül mint egy négy lábnyi szélefségű ágyakra. A' mellyekbe öfztán a' búzér gyökereket egy máftól egy lábnyira távol, és egy lábnyi mély-ségre dugdoffa-el; de úgy, hogy a' tsirája *vagy jövéje* ki-állyon a' Föld-ből.

§. 14. Első Esztendőben pedig szorgalmatosan kell vigyázni arra, hogy az ilyen ágyakat és Palántákat a' gyom 's dudva el-ne borítsa. Öfzfzel az ágyaknak mind két oldalait bé-kell vonni földel és az ágyakat fel-kell tölteni. Ezt pedig, ha az ágyak hozzfzára vagynak tsinálva, ekével-is, de ha kerefzthe vagynak, kapával lehet véghez vinni.

§. 15. Ha a' Mezei Gazda több Földjein-is kívánja termesztetni a' búzért, és azt akarja, hogy elég Palántája légyen: erre nézve a' búzér bokrokat még Juniusba hajtsa-meg és szárait egy tenyérsnyi mély-ségű gödrökbe nyomja-le. De mindazáltal egy vagy két szarát ki-hadja

a' Földből; mert tapasztalett dolog, hogy ha egész bokra bé-temetődött a' Földbe, a' szárai nem hogy gyökereket verték volna, hanem inkább meg-rothadtanak. Tavaszszal ofztán ezeket az új tsemetéket válaszszal a' tövétől, 's vegye-fel a' Földből, és a' mint fellyebb mondám, frifs Földbe ültesse-el.

§. 16. Két Esztendő múlva (de még jobb ha három múlva) fel-kell szedni a' gyökereket a' Földből, még pedig Septemberbe. A' nagyja ofztán el-adni való leszsz, az apraját pedig el-kell ültetni, és a' felyül meg-irtt mód szerént kell vele bánni. Az el-adni valókat minden Gaztól, levelektől, és más egyéb szeméttől, Földtől, és fővenytől, *vagy homoktól* meg-kell tisztogatni, az után szellős helyen gyengén meg-száraztván, utóljára kenyér-sütő kementzébe, vagy valami e' végre rendeltett különös aszalóba erőssen meg-kell aszalni, és a' Vásárra valami száraz de szellős helyre el-kell rakni. A' tövén lévő leveleket, vagy füvet, melly Palántának nem ültetődött-el, nyáron által a' szarvas marhával fel-lehet étetni. Hogy pedig

dig ennek a' fünek a' teje meg-verefednék, annak semmi fundamenta nintsen, söt a' tapasztalás ellen vagyon; azért-is ettől tsak annyit kell tartani, mint attól hogy a' zöld fütől zöld szint kap.

§. 17. A' mil *vagy gyapjú festő* füvet, mellyből a' kék festéket tsinálják, még Auszriába nem igen esmérik, de bezzeg Silesiába és Tseh Országba hődonként palántálják. Melly fünek Tseh Országba nagy tenyészése lévén, nem régibe egy kis munkátska nyomtatódott-ki Prágába, ennek hasznos vóltáról, mellyben erőssen javaltatik ezen fünek bővebb termeszése a' szarvas marhá' kedvéért, mellyeket igen jó véle tartani.

§. 18. Ez a' Palánt puha és jól meg-trágyázott Földet kíván. Lehet pedig ötet vetés által-is termeszteni, mint a' gabonát, ámbár né mellyek annak magvát kerti meleg ágyba szokták vetni, és a' Palántáját az után rakják-el a' mezön. A' melly ugyan több fáradsággal, és hofszafabb munkával esik: de ellenben a' levelei-is nagyobbak és gazdagabbak lésznek. A' magvát en-

A' mil
vagy gyapjú
festő füvet
főről.

Annak
termeszése-
séről és a'
körülbö-
vülő mun-
káról.

nek vagy öfzfzel az öfzi vetéffel együtt, a' mit Téli Mil fünek, vagy tavafzfzal, a' mit nyári Mil fünek neveznek, lehet a' Szántó-Földekbe vetni. A' vetését pedig ritkán kell tenni, hogy a' levelei annál szélefebben ki-terjedhessenek és bokrosodhassanak. Mind a' vetett, mind az ültetett gyenge Palántákat, minden dudvától tisztán kell tartani. A' hol felette sűrűk volnának, ott a' gyomlálás közbe ki-kell belőlök irtani.

§. 19. Mikor a' Mil fünek levelei egy jó tenyérnyi hoszfzaságra nevelkedtenek, és már fényes sárgálló színt mutatnak, azokat köröskörnyül görbe metsző-késsel, mind annyifzor le-kell vagdalni, míg mind meg-nem érik, de úgy, hogy a' belső héjja meg-ne sérüljön. Továbbá ezeket a' leveleket portól, földtől meg-kell tisztogatni, és szelős helyen gyakori forgatás által meg-száraztani, s az után tsumóba kötözvén, illendő árron el-kell adni.

§. 20. A' magvat ennek a' fünek leg-előzfzör második Esztendőben szokták meg-venni, még pedig illy móddal; hogy a' Földjébe meghágy az ember annyi Palántát a' mennyit

Hogy kell a' gyapjú festő fű magvat meg-venni.

nyit elegendőnek gondol, és annak nem szedi-le a' leveleit, hanem a' virágát meg-engedi érni. Azután le-vagdálja a' fejeit, vagy a' magtartó fürtjeit, de a' tokjából nem dörgöli, vagy nem tsépeli mindjártki, hanem jó darab ideig puhán rakáskákba hadja, míg eléggé meg-nem száradnak.

§. 21. A' zöld festéknek való fü-rész levelü füvet tudtomra még nem szokták termeszteni; hanem az Erdei és réti füvek' közzé számláltatik, és az illyen helyeken szedik. A' Morva vize mind két oldalai, kiváltképen Morvába és Austriába, rakvák ezzel a' Festo füvel, és felette gazdagon terem, úgy hogy Silefiába-is itt szedik, s innét hordják.

§. 22. Ha az ember ezt a' füvet előzfzör meg-fzedné a' réteken, és azután ennek magvat különösen kézfzítettett Szántó-Földbe el-vetné, gazdagon meg-jutalmaztatná körülötte tejendő fáradságát. A' mi felesleg termene, úgy hogy mind el-nem adhatná az ember, a' füve felette hasznos Házi-Elesége lenne a' szarvas Marhának. A' levele ennek közel olyan, mint az úgy ne-

A' fűrés levelü-fü Austriába és Morvába bővön terem.

Ennek hasznai, ha termesztenék.

vezett szarvas nyelvü fü, *avagy nagy lép fü*, vagy pedig a' vad madár sóska, és tsak ebben különbözik tőlök, hogy ezeknek a' levelei inkább simák, amazé pedig gyapjas vagy szörös, és a' töve vastagabb mint emezeké.

Az Auszri-
ai sáfrány
előbb - va-
lő a' más
fénel.

§. 23. Auszriába, kiváltképen pedig a' Hertziniai Birtzeknek felső részében, a' *mellyeket Obermanhartsbergnek neveznek* Maifa, Horn és több Városok körül, hasonlóképen a' Bétsi Birtznek, a' *mellynek Obervienerváld a' neve*, felső részében, Sz. Pöltentől fogva egész Ens-ig, földönként és nagy haszonnal termesztek ezt, a' sáfrányt. A' *mellyet* mindenek jobbnak tartanak a' Napkeleti sáfránynál. Annakokáért méltó volna ezt hires és betses völtáért, majd mikor a' marha-járó földek fel-osztattatván, ezzel-is szaporittatni fognak a' Szántó-földek, minden módon, valamint tsak lehet, termeszteni.

Annak üt-
retéséről
és véle-
való bá-
násról.

§. 24. A' sáfrány jó és puha földet kíván, a' *melly fővennyel vagy homokkal*, elegyes, és annak előtte két esztendővel meg-trágyázott. A' sáfrány-töveket Juliusnak

ko-

közepe tadjától fogva végdig kell ültetni apró ágyakba, mint-egy négy hüvelyknyire egy-mástól, és valami két hüvelyknyinél mélyebben. Az ágyakat idejében meg-kell gyomlálni, és a' gyomtól meg-tisztítani.

§. 25. Mikor a' sáfrány virágzik, a' *melly* Sz. Mihály Havába izokott esni, minden nap jókor reggel meg-kell vigyázni az ágyakat, és az egészlen ki-nyíltt Sáfrány bimbókat, *vagy virágokat* okosan le-kell vágni, s rendel kosárba rakni, de úgy ám, hogy a' bimbóknak ki-nyíltt részei fel-felé légyenek. Ott-hon osztán a' tokjából, a' bimbó körül lévő veres szalatskákat, *mellyekből leszfz a' valóságos sáfrány*, gondosan ki-kell fzedni, és vagy szelős helyen, vagy pedig gyenge melegen lassan-lassan meg-fzárognatni, és Skatulyákra rakván vásárra tartani.

§. 26. Továbbá, a' töveit télen által az ágyakba kell ugyan hagyni, de azomban az erős hideg ellen alól szalmával fellyül pedig ganéjjal be-kell takarni, hogy a' kemény fagy a' tövekre le-ne hathasson. Negyedik Esztendőbe Sz. Iván Ha-
vá-

vába vagy *Juniusba* ezeket a' sáfrány töveket fel - kell a' földből szedni; az új fattyú töveket pedig, mellyek az Anya tövekből az alatt nőttenek - ki, el - kell azoktól választani, és Kis - Afzszony vagy *Augustus* Haváig szellős és árnyékos helyen kell tartani; a' mikor osztán ezeket is új Sáfrány ágyakba el - lehet ültetni.

Az édes fa gyökérnek használatára.

§. 27. Az édes - fa gyökér tulajdonképen orvofságnak való és a' Patikákba, vagy Materialistáknál, *avagy fü - szerzám - árrosfóknál* bizonyos szükségekre tartatik. Annyival inkább szükség tehát ennek termesztését, mint a' Mezei munkának mellesleg - való részét, az olyan Mezei Gazdáknak, a' kiknek elég földjeik vagynak, javallani, mivel kevés munkát kíván, 's még - is szép hasznot ad.

§. 28. Az édes Gyökérnek való földet, a' mellynek puhának és valamennyire fővenyesnek kell lenni, meg - kell elsőben televényes, vagy erdei földel (mellyben leg jobban tenyészik) jól elegyíteni. Es az ilyen földbe kell osztán a' gyenge gyökereket, a' mellyek egy arasznyi

nyi hofzfzúságúak legyenek, fél lábnyi mélységű gödrötskébe, egy kevéssé félre dütve, vagy *hardntékoson* rakni. Továbbá a' gyökereknek azokat a' végeit, a' mellyeken ki - fakadt szemek vagynak, fel - felé kell hagyni, de úgy, hogy a' föld szine felett még két hüvelyknyi magfagságra bé - leheffen földel takarni. A' gödrötskéket pedig, mellyekben ilyen gyökerek ültettetnek, lehet könnyen más fél lábnyira egy - más - tól tsinálni.

§. 29. Lehet az ilyen édes gyökeres földeknek egyszer 's mind más hasznokat - is venni, és mindenféle konyhára való zöldséget, mint kerti labodát, vagy *Paréjt*, salátát, 's ezekhez hasonlókat rajtok palántálni, a' mellyeknek nem szokott hofzfzú gyökerek lenni. Ennek a' palántásnak pedig ez a' haszna vagyon, hogy az által a' földnek felső részén, vagy *szinén* lévő szellözö lyukatskái gyakrabban meg - nyilnak, és a' levegő, égből, ködből, esőből, és harmatból annál több tápláló nedveségeket szivhatnak vagy *vehetnek* - bé.

Hogy kell ezt termeszteni.

§. 30. Négy esztendő el-telvé, a' gyökereket fel-keil fzedni, és a' nagyobbakat *vagy vastagabbakat* el-adni, az apróbbakat *vagy vékonyob-
bakat* pedig ismét a' földbe el-dugni a' tenyészésre. Ha az édes gyökér-
nek természetihez való a' föld, négy
's öt esztendő alatt az Anya gyö-
kereket leg-alább - is egy Klafternyi
vagy ölnyi hozzfzúságra, és egy hü-
velyknyi vastagságra meg - szoktak
nevelkedni.

A' mák
magnak
hasznos
váltáról,

§. 31. A' mák ugyan kerti ve-
temény, mellynek minden szorgal-
matos Házi Gazda-Afzfzony előtt
esméretesnek kell lenni. De ha egy-
szer ezt a' mezön és különös Szán-
tó-Földeken-is, a' mint Tseh Ország-
ba szokásba vagon, termeszteni
kezdte az ember, és kereskedik
véle: a' Paraszt-Gazda hasznának
nem kevés öregbitésére szolgál, hogy
annak annyival nagyobb szorgalma-
tossággal lehető termesztésére ötet
itten nógafsuk, és ha elegendő
Szántó-Földei vagynak, arra ö né-
kie kedvet tsinállyunk.

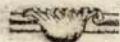
Kivált
Tseh és
Morva or-
szágokba.

§. 32. A' mákból felette jó olajt
lehet tsinálni, a' mellynek mind a'
Háznál, mind a' Patikában derék
hasz-

hasznai vagynak. Egész Tseh Or-
szágba és Morvába, olly közönsé-
gefsé lett már a' mák - mag, hogy
majd femmi oda való sülemény, mint
kaláts, mákos rétes *vagy Béles* nem
igen készülhet - meg nála nélkül, a'
melly-is a' parasztság között egy kü-
lönös kereskedésnek neme. Jól tud-
ják azok - is a' kik ezekben a' Tar-
tományokban, és Magyar Orzágnak
a' Morva-Vize mellett lévő részein -
jártanak, mitsoda hires a' Tseh - ka-
láts, és a' Pofonyi Mákos-Rétes.

§. 33. A' mák magot Aprilis vége <sup>A' mák
magnak
termeszté-
séről.</sup> felé, vagy Májusnak elein szokták
vetni, szép tiszta és fel-szántott
Ugar-földbe. Mint hogy pedig ez
a' mag felette apró, erre nézve szük-
ség ötet vagy derekafon meg-rostáltt
Földel, avagy fővényel, vagy pe-
dig hamuval meg-keverni, hogy egy
helyre igen sűrűn, másuvá pedig fe-
lette ritkán ne essen, hanem min-
denüve egyaránt szóródjon. Azom-
ban mindenkor ollyan mák magot
tartson a' Paraszt Gazda-ember ve-
teti, a' mellynek tellyes virága, és
nagy feje szokott lenni, mert az
illyen felette gazdagon terem,

Hogy kell
meg-ven-
ni a' mák
magvát?

§. 34. Semmi egyéb gondvifelés nem kell pedig e' Palánta körül, hanem hogy a' földét minden dudvától tiszttan tartsa az ember. Meglehet továbbá esmérni a' mák magnak meg-érését erről, ha a' feje a' szára felé sárgállik, fellyül pedig a' Rósája, *vagy teteje*, verhenyösen fénylik. A' mák' bimbók le-vagdálásával, nem szükség arra várakozni, míg azok tettzin színűek lesznek, és meg-keményednek. Mert ha igen el-érik, a' Rósa alatt a' feje meg-haladozik, és így vagy a' szél miatt, vagy mikor le-vágják, felette fok mag vész kárba. A' le-vagdaltt fejeket osztán valami kendőbe *vagy Abroszba* rakják, 's abba viszik haza, otthon pedig valami szellős Ház-héjján egészlen meg-afzalják.

§. 35. Nem kell a' mák magot ki-tsépelni, hanem kézzel kell a' fejéből ki-fejteni *vagy ki-dörgölni* illy móddal: Hogy estve vagy más alkalmas időben vegyen az ember öt 's hat szál mákot a' bal-kezébe, és a' Jobb-kezébe lévő késszel vágja-el mindeniknek a' Rósáját vagy tetejét, annakutánna botsálla-ki valami edénybe a' kupakjának minden ze-
ge-

ge-zugából a' magot, a' melly mint-hogy a' maga üregjében szabadon, *vagy nem-tömötten* vagon, a' legutolsó magig ki-húll. Ezzel pedig mind addig úgy bányon, míg minden mák fejekből a' magot ki-nem botsátja. Utólyára a' szárai tsak a' földbe maradjanak, valamig egészlen meg-nem száradnak, és az után felkell szaggatni őket, 's tsonókba kötöztvén, a' sütő kementze fütésére fordítani; mert az illyenekkel, mivel igen kemény természetek vagon, nem jó trágyát szaporítani.

KILENTZEDIK RÉSZ.

A' Kertekről.

ELSŐ SZAKASZ.

A' Konyha vagy Veteményes
Kertekről.

§. I.

Minthogy a' Mezei Gazdának tsak két-féle kertye szokott lenni, úgy mint Konyha *vagy veteményes*, és gyümöltös kertye; az illyenek gondvifelését-is pedig, maga több

M

ter-

terhes foglalatofságai miatt, a' maga szorgalmatos Házi Gazda Afzszonyára, vagy *Feleségére*, kell biznia: erre nézve én-is tsak azokat az Oktatófokat adom itten elői, mellyek az ilyen kertek' hasznára valók.

§. 2. A' leg-első meg-kivántató szükséges dolog minden Kert körül ez, hogy sem ember sem oktalan állat bé-ne ronthatson. Ezt pedig eleven, vagy száraz sövény *avagy kerítés* által lehet el-kerülni; amazt tövissel vagy vefzszövel tsinállyák; emezt pedig kö-kerítéssel, Berénával, Palánkal, vagy más egyéb száraz ágokból fonnyák. A' kö-kerítés után az eleven Sövény leg-jobb, a' mellyre olyan tövifeket *vagy vefzszöket* kell választani, a' mellyek hamar és sűrűen egymásba nőnek, tartófok, és ágaik 's gyökereik nem terjednek szélesen.

§. 3. A' galagonya, mivel igen erősen áll a' földben, és kemény szúrós tövifei vagynak, erre a' végre leg-alkalmatofabb, és ha mindjárt eleinte körülötte járnak, 's *igazgatják*, igen sűrűen lehet egymásba nevelni. A' galagonya után kell tenni mindjárt a' sóska-fát, hanem ez a'
kü-

külömbőség vagyon közöttök, hogy ez nem tart olyan foká, mint amaz, és hamarébb ki-szárad. A' fagyal-fa hirtelen nő ugyan, és igen sűrű sövényt lehet belöle nevelni; de nintsen nékie semmi szúrós fegyvere, *vagy tövissé*, a' mellyel a' vad és szelid állatokat a' kár-tételtől megtartóztathatná. Mindazáltal még-is mindenkor jobb a' fagyal-fa kerítésnek, mint az olyan vefzszö-tseméték, a' mellyek enni-való gyümölcsöt teremnek, mint p. o. a' mogoró, vad tserefsznye, pöszméte, 's több ezekhez hasonlók, mellyek után a' Paraszt Gyermeknek nagyon ólálkodnak.

§. 4. A' Kökény tövis igen tartva, vagy lassan nő. A' füz és égerfák tsak a' patakok körül és vize-nyös helyeken teremnek. A' bodza-f nem a' Konyha kertek' kerítésének való; mert a' hangya és más egyéb féreg az ilyen fa-környékeit nagyon állya, a' melly olasztán a' veteményt - is meg - emésztené. A' tölgy, bik, szil, hárs, és több ilyen fáknak igen vastag torsiökei *vagy derekai*, és kemény gyökerei
M 2 vagy-

vagynak, a' mellyért-is épen nem eleven sövénynek valók.

§. 5. Hogy kellefien pedig az eleven sövényt ültetni és nevelni, ennek módja eléggé le-vagyon írva a' tanultt Mezei Gazdának 1 idik Részében a' 254dik Levéltől fogva a' 266kig a' honnan az iskolai Tanítók, a' magok tanítványaik' számára, az erre tartozókat könnyen ki-kereshetik, és nékiek elől-adhatták.

A' Konyhára való Palántáknak szükséges öntözéséről vagy lőtőlásáról.

§. 6. A' Konyha-Kertnek felette szükséges az öntözés *vagy Lőtőlás*. Ha azért az ilyen kert mellett semmi patak, vagy folyó-viz nintsen, szükség egy, vagy a' kertnek nagyságához képest, több kútakat-is benne ásni; mert a' Kert viz nélkül csak olyan, mint a' test lélek nélkül. És a' nélkül a' leg-nagyobb körülötte való munka-is, de még a' föld-is haszontalanná lenne.

Mellyek a' Konyha Kerti Palánták.

§. 7. A' Konyha kertekhez tulajdonképen tartozó Palánták rész szerént gyökerefek, rész szerént fejekek *vagy tövekek* és egy részént fűzarak és hüvelykefek. A' fűzarak *vagy torsák*, és leveles Palánták közzé tartóznak, a' fejekek káposzta, a' Fodor káposzta, a' kék

és

és Barna káposztának különbb-külömbbféle nemei, Olasz, és Kauli káposzta, Kártifiola, haraszt-káposzta, kerti Laboda *vagy Spindz*, fehér Tzékla, *vagy Mangold*, Saláta Kárdi-fű, Spárga, Kömény-Mag 's a' t. hasonlóképen fok féle fűszerfűzamos *vagy szagos* fűvek, mint Majoránna, Temjén, Bafaikom, 'Salya, Ruta, Bors-fű, és fok ezekhez hasonlók.

§. 8. A' gyökeres vetemények' közzé tartóznak a' veres Répa *vagy Tzékla*, sárga és fehér Répa, Pászternák *vagy Olasz Répa*, Káposzta-Répa, kerek *vagy Bétsi* Répa, Frantzia Répa, Petrefelyem, Zeller, Tzúkor *vagy édes* Répa, Skorzonéra-Gyöker, *vagy kígyó-fű*, fzelid Rapontz, Kolompér, Arpa Répa, *vagy Tsitsóka*, és ezekhez hasonlók.

§. 9. A' fejes *vagy Töves* vetemények' nemei közzé tartóznak a' közönséges veres Hagyma minden nemeivel együtt, Pár-Hagyma, Mogyoró Hagyma, tavaszi Fok-Hagyma, Német Hagyma, *vagy Snitzli*, 's ezekhez hasonlók.

§. 10. Az Indás és hüvelykes vetemények közzül valók minden-

M 3

féle

féle Bab vagy Pafzúly, nagy és kicsiny Belend-fü, vagy *Olasz Bab*, tzuikor- és más kerti borsó, hártatlan borsó, csitseri borsó, és több ezekhez hasonló hüvelykes Palánták. Ezeken kívül ide tartóznak még a' Tök, Dinnye, a' mellyeknek véghetetlen fok nemei vagynak, és utóljára az ugorkának külömbb-kü-lömbbféle nemei.

§. 11. Tudom én ugyan azt, hogy a' Kerti Vetemények közzé ezeknél fokkal többet-is lehetett volna számlálnom, ha azokat nevek szerént rendelt, és a' mint a' jó Kertészek előtt esméretesek, akartam volna itten elől-adni. De attól tartok, hogy mind az Olvasók, mind pedig a' Tanítók tanítványaikkal együtt meg-unatkoznak tőle, a' mint ez némelleyeken a' kik Gazdaságról való könyveiket, majd csak a' füvek' neveivel töltik-bé; holott az ő Iráfaiknak tulajdonképen csak a' Paraszt-Emberek', és Házi Gazdák számára valóknak kellene lenni, a' kik nem hogy azokat meg-tanúlnák, hanem inkább beléjek bódúlnak.

§. 12. Mivel azért én ezen könyvetskét épen nem a' füveket esmé-

esmérőknek, hanem egyedül a' Paraszt-Embernek kedvéért irtam: erre nézve elégnek tartottam csak azokat a' Kerti veteményeket fel-jegyezni, a' mellyeknek a' Házi Gazdaságban, bizonyos hasznai vagynak, és mindenek előtt esméretesek. Mert ugyan-is mit használ az a' Paraszt-Embernek, ha nékie egész Linnakust minden Palántájával együtt deakül és németül ki-irják, és otet ezer meg ezer tudós szókkal inkább el-ijesztik, mint azokkal tanítják?

§. 13. Hogy kelleffen pedig mind azokat a' fellyebb-említett Konyhára való veteményeket, vagy Magról, vagy Töröl, vagy pedig ültetés által nevelni, tenyésztetni, megértelni, és több munkákat körülötök véghez vinni? ha ezeket-is itten le-akarnám írni; ez felette fokra menne, 's azomban pedig a' Paraszt Ifjúságnak, mind halgatónak keveset használna. Csak ezt jegyzem azért meg önékiek, hogy ha ök egyszer magok Gazdái lesznek, szorgalmatos Feleségeiknek szerezze-meg azt a' nem régen esméretesé lett Auszriai Mezei és Házi Gazdasági Kalendáriumot, és ez abban e-

löl-adott Oktatásokban gyakorolják őket. Mert ebben a' kis Könyvetskében többnyire minden-féle Konyhára tartozó vetemények eránt, kiváltképen pedig az eránt való oktatás böven meg-vagyon, miképen leheszen egy szorgalmatos Házi Gazda-Afzszonynak a' maga Gazda-Afzszonyságából leg-több hafznot venni?

MÁSODIK SZAKASZ.

A' gyümölsös Kertekről vagy Bigetsekről.

§. 1.

A' Gyümölsös Kertek körül való munka egy a' nem foglalátófságok közül.

Ellenben a' gyümölsös kertek körül való foglalátófság inkább a' férjfiak' tiszte, mint az Afzszonyoké, a' melly mindenkor a' leg-nemesebb mellesleg való részének tartattatott a' Mezei Gazdaságnak; úgy annyira, hogy Tsáfzarok és Királyok sem sajnállották kezeiket tőle. Ugyan-is a' ki fákat ültet, az a' maradékról-is gondoskodik, és az ő emlékezete leg-alább addig fenn marad, míg tőle palántáltatott vagy ültettetett fa él.

§. 2.

§. 2. A' gyümölsös kerthez alkalmatos, és a' Paraszt Gazdának hafználatos fák a' szelid gyümölsös fák. A' mellyek akkor neveztetnek szelideknek, midön a' már az előtt be-öltött fának vagy öltovány ágait, vagy magvát valami vad fába öltják, a' mellyek már most gyümölsöt teremnek. Ellenben az olyan fák, a' mellyeket magról ültetnek, és neveltenek, ha mindjárt szelid fa gyümölsös magról valók-is, mindazáltal még-is vad tsemeteknek neveztetnek mint addig, míg ezekben-is hafonlóképen szelid ágakat nem öltanak.

Mitsoda a' szelid gyümölsös fa?

§. 3. Mindazáltal nem épen szükséges, hogy minden gyümölsös termő fákat a' kertbe bé-öltson az ember. És nem-is minden fának természetete az, hogy emberi kéz által öltattassanak. A' leg-közönségebb fák, a' mellyek az ültetést vagy öltást leg-inkább szeretik, és szerentséffen ki-állják, az alma, körvély, birs-alma, baratzk, tengeribaratzk, mondola, noszpolya, minden-féle tserefznye, és minden-féle szilva, szederj-fák, 's több ezekhez hafonlók.

M 5

§. 4.

^{A gyümölcs-fának külsőbb-külsőbb-féle nevei és nemei.} §. 4. Jól-lehet pedig átallyába ízólván, minden gyümölcs-fának a' maga neme szerént magva vagyon: mindazáltal mindeniknek az ő gyümölséhez és annak magvához képest különös neve vagyon, úgy mint a' kopátsos hajú, húfos, kemény - magú és lágy - hajú gyümölcs, *a' mellynek mind húsát, mind magvát meg-eszik.* A' kopátsos hajú gyümölcs az, a' mellynek csak a' bélit lehet meg-enni, mint p. o. a' diónak minden neme, minden-féle mogyoró, mondola, gesztenye 's a' t.

§. 5. A' húfos gyümölsön értetnek kiváltképen az alma, a' körtvénynek fok nemei, birs-alma, füge és egy szóval minden-féle gyümölsök, mellyeknek lágy magvok, és hajók vagyon ugyan, de femmi kopátsok nintsen. Ellenben a' baratzk, tengeri-baratzk, minden-féle szilva, tserefznye, noszpolya, az úgy nevezett lazarolli gyümöls, berekenye, fom, és fok ezekhez hasonlók, a' kemény magú gyümölsök közé tartóznak. A' lágy hajú gyümölsöknek mind húsát *vagy bélit*, mind haját meg-lehet enni, mint

mint p. o. a' szederjt, málnát, Sz. János gyümölsét, *vagy tengeri szölot*, pófzmétét *vagy fái egrest*, szölot, és ezekhez hasonlók.

§. 6. Minden vagy gyümölsös kertben, a' melly bé-vayon ültetve, és a' fáknak benne femmi héjjok nintsen, két fa-oskolának *vagy tsemetés kertnek* kell lenni. Az egyikben az olyan vad tsemeték vagy-nak, a' mellyeket gyümölsről ültettek; a' másik pedig arra való, hogy abban ugyan azon tsemetéket 3. vagy 4. Esztendő múlva által ültessék, a' mellyben eléggé meg-gyökerezvén, ofztán bé-öltani leheszen őket.

§. 7. A' Földnek pedig, mellyben a' vad tsemetéknek való gyümölsöket ültetik, soványabbnak kell lenni, mint annak, a' mellyben ofztán a' bé-öltásra vagy Okulátzióra által ültetik. De még ennek-is soványabbnak kell lenni, mint egyébütt a' kert Földjének, hogy a' tsemeték *vagy öltoványok*, mint vad fák, mint egy még kitsinységektől fogva, a' kemény Földhöz hozzá szokjanak, és az ő derekaik *vagy törsokjeik* annál tartófabbak légyenek. Így ofztán fokkal könnyebben által

által lehet őket ültetni a kemény Földből a lágyba, mint a lágyból keménybe.

Mikor és
hogy keii
a fákát
óltani?

§. 8. A fák oltásának tavaszszal, midőn a fákban a nedvességek meg-indúlnak, és a fagytól többet nem lehet tartani, mint egy Februáriusban Mártiusnak végéig, vagy Aprilis' elejéig vagon ideje. Bé-is lehet pedig őket ez idő tájján szemre-is oltani, ámbár ezt későbbre szokták hagyni, hogy mind az holt, *vagy vak*, mind pedig a már bimbózdó szemek jól ki-fakadhassanak. Holt, *vagy vak* szemeknek nevezem azokat, a mellyek még a bimbóban lévő leveleken belől vagnak. A bimbózdó szemeken pedig azokat értem, a mellyek már fakadozni kezdenek, és abban az Esztendőben való gyümölcsozésről reménységet nyújtanak.

§. 9. Az oltáskor a termő-ágakat a tsumókon *vagy bötökön* alól, mellyekben a gyümölcstre szolgáló nedvességek meg-készülnek, mint egy két vastag hüvelyknyire el-kell metszeni. Azt a vélekedést pedig, hogy az ilyen oltoványokat nem vágni, hanem törni kell, már
alkal-

alkalmasént hagyogattyák az emberek; mert magok-is látták, hogy a törés által a nedvességnek tsüvetskéi fokkal inkább meg-fzakadoznak, 's meg-sérülnek, és a tsemeték azután alkalmatlanabbakká léfznek a bé-oltásra mint a vágás által. Az oltó-ágat két felől a béléig meg-kell faragni, úgy hogy egy felől t. i. a hatúlsó részben a Héjja meg-ne sérüllyön, a két oldala pedig egy fzegeletre faragódjon, és az oltó-ágnak meg-faragott vége három fzegeletü légyen. Fellyülről továbbá, és belölről-is, az éles oldala felől bé-kell vágni az oltó-ágat, hogy a tökére egyenesen reá feküdjön. Annak utánna a bé-oltani való tökét *vagy vad fát* jó magafan (legjőbb egy lábnyira a tövitől fogva) egyenesen el-kell fűrészelni, és a metfző-késsel a közepét egy hüvelynyi mélységre meg-kell hafítani. A melly hafadékba oltán az oltó-ágat úgy kell belé-botsátani, hogy a meg-faragott része belől, a héjjas része pedig kívül essen; még pedig olly vigyázással, hogy az oltó-ágnak Héjja a tökének héjjával egyaránt légyen, az oltó-ágnak tso-
moja

módja *vagy böttye* pedig a' tökéhez közel ellen. Mind ezeket igen szükség az óltásban meg-tartani: de főkkal könnyebben meg-tanúlhattya a' Parasz Legény ezt a' Mesterséget a' látásból, ha egynéhányszor nézni fogja hogy óltanak, mintha könyvben még bővebben-is elől adná nékie az ember.

Hogy kell szemre óltani, vagy oklálni?

§. 10. Szemre való óltásnak *vagy Okulátzió*nak azt hívjuk, mikor a' termő Szemet, *vagy bimbót*, három szegeletü pais formára ki-kerekített héjjával együtt, mint egy egy létz-szegnyi nagyságra a' termő ágatskáról le-vonnyák, és azután azt szinte annyi helyen a' bé-óltani való ágnak, *vagy tökének* héjjára reá-húzzák. A' tökéről a' mellybe óltani akar az ember, szinte annyi héjjat kell le-vonni, mint a' mennyit az óltó ágról ki-vágott, hogy az ág héjja mindenütt bé-foglalja a' tökét, és annál könnyebben öszve forradhassanak egymással.

§. 11. Némellyek jobbnak tartják, ha az olyan tökének, mellyet szemre akarnak óltani, nem metszik ki a' héjját, hanem az óltó ág ki-metszett héjjának szélefsége szerént

ke-

kerefztül, és onnon hofzfára a' héjján egyenesen fel-hasítják egy vízszla fordúlt deák J formájára. Azután a' fel-hasított héjnak mind két oldalát el-vágják, és az óltó ágatskának pais formára ki-vágott héjját reá borittyák, de úgy hogy ez a' kerefzt-metszéssel tökéletesen meg-egyezzen, és azután illendöképen öszve forhassan véle.

§. 12. Sok-féle módon szokták még a' két-féle tsemetéket, vagy ágakat egy másba óltani: de az itt nálunk nem igen vagyon szokásba. Tsapra szokták óltani, midön két egyenlő vastagságú tsemetét egymásba óltanak, a' melly így esik-meg: az alsót, vagy vad tsemetét, a' mellyben óltani akarnak, derékba olly magassan, a' mint tetfzik, el-vágják, és azután alólról fel-felé két hüvelyknyire túl-felől hárántékofan a' héjja erányába fel-metszik, hogy az a' metszés hasonlóló legyen a' síp hoz. Hasonlólóképen tselekesznek a' másfik tsemetével-is, a' mellyet abban akarnak óltani. Mind a' két hárántékofan le-faragott tsemetét, t. i. *mind az óltót, mind a' bé-óltottat* szorosan egy-máshoz foglalják;

A' tsapra való óltásról.

jak; a' midön reá kell vigyázni, hogy mind a' kettő héjjanak széle egymást érje, és szorosán egymáshoz feküdjön. Ennek utánna a' febet, *vagy vágást* óltó-viaszfal békell kenni, és mind alól, mind felül valami vászon rongyal erőssen békötni, és egy póznát *vagy karót* mellé verni, hogy a' fzel ki-ne törje, vagy más egyéb kárt ne tégyen benne; és mig öfzve nem forrad tsak úgy hagyni.

Hogy kell
hajrás ál-
tal óltani?

§. 13. Szoktak még hajtás által is óltani, midön a' fzelid gyümölts fának ágát más vad fa' derekába hajtják. A' melly így esik-meg: a' vad fát vágd-el derekába olly magassán, a' mint a' fzelid fa ágnak magassága kívánja, hogy lassánként reá lehessen hajtani. Azután hafitsd-meg a' vad fát azon módon, mint ha óltó ágat akarnál belé-tenni. Továbbá a' hajtani való fzelid ágát, mind szintén az óltó ágát, mesd-bé, de tsak félig ám, hogy abban az Anya fából a' nedveség szabadon foroghasson, *vagy belé szívároghasson*. Ekkor ofztán az ágnak hegyét vágd-bé, és azt a' hé-vágott részét, botsásd úgy belé a' vad fának

nak hafadékjába, hogy a' héjja minden felöl bé-lepje, annakutánna óltó-viaszfal kösd-bé. Mikor ofztán mind a' vad fa, *vagy töke*, mind pedig az ág eléggé öfzve forradtak, akkor vágd-el az ágát a' forradásánál épen, és válafzd-el az Anyafájától. Ez a' hajtással való óltás leg-alkalmatosabban esnék, ha vagy a' vad fa, vagy a' fzelid fa, a' mellynek ágát amabba akarod óltani, valami edénybe, *vagy kádba* volna ültetve, hogy úgy bánhatna az ember véle, s úgy forgathatná, valamint akarná. A' több mesterségei az óltásnak, mint a' fúrás, s az ágaknak abba való által húzása, és belé nevelése, a' Sipra való óltás. és ezekhez hasonlók semmit nem érnek, és inkább tsak elme' futtatásra, mint valóságos Gazdaságra valók.

§. 14. Mind a' közönséges, mind pedig a' fzemre, tsapra, és hajtással való óltást, a' vad fával *vagy tökével* egy nemü Fából kell tenni, és a' természet rendit meg-kell tartani, mikor a' rozszabb tökébe jobb-féle ágát akarunk óltani. Ugyanis az a' nyughatatlan vágyakodás, melly fzerént valaki ugyan

Minden
tökébe
azon egy-
féle gyü-
möltsöt
kell óltani.

azon egy fáról fok-féle gyümölcstöt kívánna szakasztani, merő azon híjában valóság; mert egy 's két esztendő alatt az ilyen külömbb-külobbféle gyümölcstel bé-óltott fa el-vész, és az a' haszontalan gondoság-is tserbe marad. Ha azért a' gyümölcst fadat meg-akarod javítani, hogy jobb-féle gyümölcstöt teremjen, ugyan azon nemü ágakat ólts belé, ha azt kívánod, hogy a' gyümölcst fad tartós légyen. Söt ezen kívül héjját, nedveségét, nevelkedésének idejét, erejét, és nagyságát, mint óltó, mind a' bé-óltani való fadnak jól meg-visgáld, mert külömbben az óltásod el-vész.

§. 15. Az alma-ágát igen jó ugyan, és könnyen lehet birs-alma fába óltani: de idővel osztán 6. 's 8. Esztendőre az óltó ág szemlätomást vastagabban fog nöni, mint a' töke. A' melly ezután keveset vastagodhatik, mivel a' nedveséget mind az alma-ágba kell botsátania, 's magának keveset hagyhat; és így mind a' kettő el-tsenevéfzik 's végre ki-is vész. Használóan jár az ember a' körtvély ággal-is, a' mellyet birsalmába ólt. A' noszpolyának-is hason-

fonló forsa vagyon, ha galagonyába óltják. Több példákat-is lehetne ezeken kívül elől-hozni, a' mellyeket a' tapasztalás bizonyít, ha szükséges volna.

§. 16. Az óltó flastromot, vagy az úgy nevezett óltó viazfizat, mellyel a' molt le-irtt óltas' nemeiben élnek, így készítsd: Végy olvasztott viazfizat, szurkot, Terpentint-Olajt, sárt, vagy agyagot, és hasonló mennyiségü frífs tehén gánéjt. A' három első rendbélieket egy lábasba pár-fzénen olvaszd-meg, vesd belé az agyagot és tehén gánéjt, 's keverd öfzve véle, és mind addig kavargasd, míg vastag kenőtsé *avagy sirrá* nem válik. A' tiszta viazfizat, szurkot és Terpentint a' darás, here, és méh felette dongják, a' fáról le-fzedik, és magok odújokba el-hordják, 's a' febet pulztán hadják.

§. 17. A' bé-óltott fákat az oskolából, vagy tavaszfal, míg a' nedveség benne meg-nem újjul vagy öfzfzel, midön a' leveleket el-hüllatták, kell a' gyümölcstös Kertbe vagy *Bigetsbe* által-ültetni. De még-is jobb, ha mindenkor csak öfz-

Az óltó viazfizat készítéséről.

Mikor kell a' fák által-palántálni.

re hagyják az ilyen által palántálást. Mert ugyan-is a' gyökereknek elég idejek marad télen által, hogy magokat a' Földben illendően ki-terjeszthessék, és a' földel egyesülhessenek, hogy ofztán tavaszszal annyi-val előbb ki-fakadhassanak, és mi-nekelötte új ágakat vernének, el-ne nyomorodjanak.

§. 18. De a' nagy élő fákat tél-ben kell által palántálni, és földes-től együtt kell a' Földből fel-ven-ni. Hogy kellesen pedig ezt véghez vinni, és kiváltképen miképen kell-jen a' gyümöls fákkal bálni, azo-kat irtani, és a' ki-irtott fákat Pén-zé tenni, vagy házi szükségre for-dítani? ezekről böven irtam a' fok-szor említett Auszriai Mezei és Házi Gazdasági Kalendáriumomban, a' mellyre itten a' Paraszt Ifjaknak Gazdasági Tanítóit igazítani elégnek tartom.

HARMADIK SZAKASZ.

A' Vad vagy Erdei Fáknek neve-léséről.

§. I.

Minekutánna mindeneket, vala-mellyek a' gyümöls fák körül szükségesek, elől-adtuk: nem léfzen hafzontalan a' Paraszt Gazda-embert a' Vad, vagy Erdei fákkal-is, *t. i. a' mellyek épületre, vagy tűzre va-lók*, meg-esmérkedtetni. Mert a' napról napra öregbedő fa-szükség, és annak azzal együtt nevelkedő drágasága erre hiv minden Gazda-embert. Majd minden Paraszt Gazdának vagynak a' maga tulajdon Föld-jei között üres *vagy Puszta* helyei, mellyeket minden Mezei és Kerti veteményinek meg-tsonkulása nél-kül, tüzi fáknek való tsemetékkal be-ültethetne, 's bé-is kellene ültet-ni; de egyedül az áll ellent, hogy a' módját nem tudja.

§. 2. Erre a' végre leg-alkalma-tosabbak volnának ugyan az Erdő tsöfzök, és Erdei Vadász-Emberek, a' minémüek majd minden Erdős faluban találkoznak, a' kik a' Pa-

A' Vad, vagy Erdei fáknek ültetésér sem kell el-ültetni.

rafzt-Gazda-Embert leg-jobban megtanithatnak arra, mitsoda féle tsemeték, vagy fák ültetésére volna jó ez vagy amaz Földje. De ezeknek az embereknek minden ezek kedvek még eddig csak a' vadak kergetése, koránt sem pedig az Erdők körül való szorgalmatofság volt, t. i. hogy nevelhetnék és szaporithatnák az olly felette szükséges tűzre és épületre való fákat. — Mindazáltal reménylem, hogy ennek az hazának ártalmas henyeségnek, a' mostan ditsőségefen Uralkodó Felsőségnek Föld Népe eránt való gondoskodása ma-hólnap nyakát szakasztja.

§. 3. Addig - is pedig, míg ez lenne, szükségesnek tartom, hogy itten mint - egy tóldalékul egy kis rövid oktatást tégyek, és csak azt határozzam - meg, hogy mitsodás Föld mellyik nemét szzereti inkább azoknak a' fáknak, mellyekből a' Parafzt Gazda - ember maga Házát tüzi fával tarthattya. A' tölgy - fa, mint a' mi Erdeinkben a' fáknak Királya, majd minden-féle Földet szzeret, csak épen egyedül a' Homokos vagy fövényes, és követses Földet nem szzenvedi. Hogy pedig ez a' fa annál in-

Mitsodás Földbe. és miképen kell a' tölgy-fát ültetni?

inkább fel-nevelkedheffen, szükség, hogy a' Parafzt Gazda azt a' Földet, a' hová az ilyen tsemetéket ültette, első és második Esztendőben zap-bal vagy tatárkával bé - vesse; mert ezen hirtelenfel-növő vetések között a' rekkenő hévségeken, mindenkor árnyékban és hivesben maradnak. Harmadik esztendőbe osztán erre a' mesterségre nints szükség. De azokat a' Darab-földeket, mellyek ilyen Erdei fák' tsemetéivel bé - vagynak ültetve, mindenféle Marha-Legeléstől meg-kell óltalmazni.

§. 4. A' Bik-fa leg-inkább szzereti az Iszapos, vagy lágy agyagos Földet, ámbár a' homokos és követs Földtől sem irtózik. A' kemény agyagos Földben pedig, ha más féle Földel belől meg - elegyedett, a' Bik-fa ifzonyú magafságra és vastagságra nevelkedik. A' nyir - fának minden-féle Föld jó; mert tapasztalni lehet, hogy ez a' fa még a' sivatag Homok halmokon-is, és szinte úgy a' mély völgyekben, kiváltképen a' Folyó-Vizek mellett böven terem. A' Hárs-fát majd minden faluba ültetik; mellyre nézve a' nélkül-is tudhatja a' Parafzt Gazda - em-

A' Bik - nyir, és hárs-fát hol kell palintálni?

ber, mitsoda Földet szeret leginkább.

§. 5. A' Jegenye, Körös, Szil, Juhar, vagy Javor, a' fejer és fekete nyár, füz, rekettye, és éger fák nedves Földet kívánnak. Mert az ilyen Földbe felette hamar felnevelkednek, más Földbe pedig fokáig csak nyavalyognak, s tsenevéznek, és növésnek nem veszik magokat.

1' fáknek
öbbs
nemiről.

§. 6. Az úgy nevezet töviffes vagy fekete fakon, mellyeknek levelek helyett vékony száros töviffeik vagynak, értetnek azok, mellyek szurkot teremnek. Ezek a' főenyves, követses, vagy száraz Földet kedvellik: mindazáltal a' veres fenyő-fa a' nedves Földben is szinte olly derekafon gyarapodik.

§. 7. Ezt a' véget pedig igen könnyen eléri a' Mezei Gazdaember, mihelyt a' marha-járó Földek vagy puszták is, a' mint az igyekezet vagyon, fel-ofztattnak; mert a' meg-lévén, kétség kívül üntig elegedendő Földje lészzen, a' mellyben, ha ugyan nem restelkedik, vagy egy, vagy más nemü Erdei-fakat minden bizonnal palántálhat. Így ofztán

egy

egy szorgalmatos Parafzt Gazdának egész Gazdasága nem ér-é-fel egy kis Nemefi jószággal, ha a' maga tulajdon Földéből Szántó-Földet, kaszállót, kertet, és szőlő-hegyet, és utólyára erdőt-is tsinálhat?

TIZEDIK RÉSZ. ELSŐ SZAKASZ.

A' Szőlő-Hegyekről.

§. I.

A' Gazdaságnak ezen hasznos részéről, a' mellyel ezen munkátskámát bé-rekesztem, fokkal többet is lehetne irni, mint én ide alább irok. De úgy reménylem, hogy a' mi hijjánofság abban lészzen, azt amaz jutalmat ígérő munka, melly 1770dik Esztendőben ujjolag kiadattatott, és annak esméretesé való tétele egészlen ki-fogja potolni. Melly munkában e' vagyon fel-téve: „Hogy „leheszen az Auftriában már rész „szerént romlásra jutott szőlő-mi- „velést, a' szőlő-hegyek fekvését, „és Földjét előre szorosan meg-vis-

N 5

„gál-

„ gálván, leg-jobb móddal ismét jó
 „ lábra állítani, és a' leg-jobb-féle
 „ szőlő-vefzfzöket, a' fzfzántásnak
 „ és marha-tartásnak meg-tsököné-
 „ se nélkül, mennél inkább palán-
 „ tálni és fzfaporítani. 's a' t.?

§. 2. Mellyekhez ezek a' kérdések
 vagynak ragasztva: „ Mi az oka, hogy
 „ a leg-jobb hegyeken lévő szőlők
 „ többnyire el-parlagofodtak, és ár-
 „ rok olly temetefen alá ment? és
 „ miből fzfármazik ez a' kár, a' ka-
 „ pásnak resttségéből-é, vagy a'
 „ meg-rögzött bál vélekedésekből
 „ (*praejudiciumokból*) vagy pedig
 „ mástól egyébtől? Mi módon le-
 „ hessen ezt a' két kárt el-fordítani,
 „ és el-kerülni? Vallyon ártalmas-é
 „ a' szőlő-hegyeknek a' más-féle
 „ Palántáknak bővebb termesztése,
 „ a melly ezen Tartományba an-
 „ nyira lábra kapott, mint sem a'
 „ szőlő ültetés, avagy nem? Mi-
 „ tsoda nemü szőlő-vefzfzöket leg-
 „ hasznofabb ültetni? A' mustnak
 „ jó el-készülésére nem lehetne-é
 „ valami különös hasznos módot ta-
 „ lálni? és utóljára, vallyon nem
 „ leg-jobb vólna-é, ha az ollyan
 „ Földes Urak, a' kiknek jószága-
 „ ik-

„ ikban, szőlő-hegyek vagynak,
 „ és a' Hegy-Birák, vagy Hegy-
 „ Gazdák, mind ezekről egy közön-
 „ séges és minden szőlő-hegyekre
 „ ki-terjedő munkat irnának.

§. 3. Mivel azért bizonyosan re-
 ménylem, hogy ezekre jutalmat igé-
 rö kérdésekre, azok, a' kik a' szőlő-
 művelésnek mesterségét fundamento-
 mosan értik, olly hasznofan meg-
 fognak felelni, hogy ofztán ebbe a' rész-
 be több oktatásra semmi szükség nem
 léfzen: annak okaért én-is itten elég-
 nek tartom, ha a' szőlő munkáról
 és azzal való bánásról tsak egy ke-
 veset fzfóllok, és a' többi eránt a'
 Mezei Gazda-ember az említett ju-
 talmat igéző kérdésekre lejendő fe-
 leletekre igazitom.

§. 4. Tsak ebből a' fzfóból Szö-
 lö HEGY, már eléggé világosan
 meg-tetfzik, hogy a' szőlőt nem
 a' fik Földön, a' hol az ekével
 is lehet dolgozni, hanem háta-
 s magas helyeken, halmokon, vagy
 dombokon, és hegyeken kell ül-
 tetni. Mert a' szőlőnek minden
 munkáját kézi-efzfközökkel kell vég-
 hez vinni, és a' szőlőnek természe-
 te-is

A' szőlő
 tsak a'
 magas és
 fel-emel-
 kedett he-
 lyeken fze-
 reti.

te-is azt kívánja, hogy háttas és fel-emelkedett fekvése legyen.

Nem pe-
dig a' fik
Földet.

§. 5. A' fik helyen fekvő szőlők fokkal inkább ki-vagynak tettetve a' nedvességnek, dérnek, és több vízontagságoknak, a' mellyek mind a' tökének, mind a' szőlőnek ártalmasok, mint az olyan szőlők, a' mellyek fel-emelkedett helyeken, vagy hegyeken, fekszenek. Mert a' köd, és Föld' gőzölgései, mellyek tavaszszal, kivált Májusba a' Föld színe felett ki-terjednek, és nehéz vóltok miatt a' Levegő - Égbe fel-nem szállhatnak, az alafon fekvésű szőlők' gyenge jövéseiket és leveleiket meg-efik; a' hideg északi szél pedig ezeket a' vékony nedvességeket Nap fel-költte táján meg-fagylalja. És e' már az, a' mit mi öfztán dérnek nevezünk, a' mellyet abban az Esztendőben, söt gyakran tovább-is a' szőlők tövek meg-sinlenek. De még a' bora-is az ilyen alafon fekvésű szőlőknek lágy, és hamar meg-romlik.

Hol és
hogyan kell
ültetni a'
szőlőt.

§. 6. A' hegynek, a' mellyet szőlővel bé-akarunk rakni, olyan fekvésűnek kell lenni, hogy egyik oldalra Déltre és Nap-nyúgotra, másik pe-
dig

dig Nap-keletre és északára düljön. Ezt az utólfobb oldalát, úgy a' te-rejét-is a' hegynek bé-lehetne leveletlen vagy szurkot termő fákkal ültetni, hogy a' kemény szelek bennek meg-ütközzenek, és a' hegyen kár nélkül által meheffenek. A' leveles Fáknek igen erős gőzölgései vagynak, és ködöt botsátanak, a' melly mikor le-fzall, a' gyenge jövéseket meg-efi, és a' hideg éjtszakán, a' mint fellyebb megjegyzettem, dérré válik. Hasonló kárt tesznek, a' közel lévő tavak, vizenyös és motsáros helyek-is.

§. 7. Minek előtte a' szőlő-vefz-fzőket el-rakná a' Parafzt Gazda-em-ber: szükség hogy vóltaképen meg-visgálja a' Földet, vallyon meg-vagyon-é más Földekkel annyira ele-gyedve, a' mennyire a' szőlőnek haszonnal való mivelésére meg-kiván-tatik. A' lágy Földbe ugyan kedves izü és szelid bor terem, de a' melly mindenkor, gyengén vagy lágyan marad, a' kemény Földben pedig kemény és erős bor terem. De ha vagy egyik vagy másik Föld máffal öfzve nem elegyítettik, az igen lágy Földnek bora ugyan izetlen, a' fe-
lette

A' szőlő
Földjének
kü ömbs-
séget.

lette kemény Földnek pedig fojtos és savanyú lészén.

§. 8. Az elegyíteni való Földet pedig így keresheti ki az ember; ha valami kinn-álló köfziklához közel széles vermet ás, és a' köfziklát emelő-efzközökkel *vagy hébérekkel* abba belé süllyeszti. Az ilyen kiásott Földnek egy részét ofztán a' köfzikla' helyének bé-töltésére, a' többit pedig a' szőlő Földjének meg-elegyítésére fordítja. Fel-tézfem én itt azt, hogy a' Föld, a' mellyet szőlővel be-akar valaki rakni, nem köfziklás, a' melly a' nélkül-is nem szőlőnek való. De ha olyan a' melly lágy, *vagy porhányos* követ terem, a' mellyet könnyen széllyel lehet verni, már az ilyen mind a' tökére, mind a' borra nézve, annyival alkalmatofabb volna.

Hogy kell
a' rozfsz
szőlőt
meg-javi-
tani?

§. 9. Mivel a' bort a' Földnek természetiből a' mellyben termett, lehet meg-esmérni: azért a' Mezei-Gazda-ember tsak egy közel lévő szőlő-hegyet szemléljen jól-meg, a' melly igen jó müben vagyon, és annak Földje, azzal a' Földel, a' mellyet szőlővel bé-akar rakni, egy forma, hogy ki-tanúlhasssa, mennyire egyez-

egyeznek-meg a' két Földnek belső részei egy-mással. Hasonló vigyázással légyen a' Mezei Gazda az ilyen szőlő-hegyeken lévő tökékre, hogy meg-tudhassa, mitsoda féle szőlő-vefszök kövérebbek rajtok, és leg jobb féle szőlőt teremnek.

A' szőlő
vefszök-
nek ki-vá-
logat afa.

§. 10. Auszriában a' fejer bort inkább kedvelik, mint a' vereset. Mert amaz tartófab, és a' bor vásárlók-is inkább kapnak rajta; ámbár a' veres bort sem lehet illendő ditséretitől és betsitől meg-fosztani. Szabad akarattyától függ a' Mezei Gazdának, mitsoda féle szőlő-vefszökkel rakja-bé a' maga szőlőnek szántt hegyét; tsak hogy, a' mint elébb meg-jegyzém, a' két-féle vefsök között a' leg-jobbat válaszsa. Meg-választhatja pedig, ha meg-tanúlja elsöben, mellyek a' jó-féle Vefsök, és azokat maga keresi-ki, nem pedig idegen és béres szőlőkapás emberekkal keresteti. Mert az ilyenek elégnék tartják, ha a' vefsöknek reájok bizatott számát meg-szerzik, és keveset gondolnak véle, ha az ilyen vefsök jó-féle szőlőt teremnek-é, vagy rozfsz félet.

§. 11.

A' fekete
porhajás,
és homli-
tás, ha-
szontalan
módja a'
szülő ra-
kásnak.

§. 11. Nem tanátsos a' mi szö-
lö mivefeink' nagyobb részének szo-
káfokat követni, a' kik az el-rakni
való vefzfzöket, mellyeknek 2 $\frac{1}{2}$.
Lábnyi hozzfzúságok szokott lenni,
vermetskébe, vízzel együtt tso-
mónként el-dugják, hogy azokban
a' szemek gyökereket verjenek ma-
goknak, a' minémü vefzfzöket ofz-
tán fekete porhajafoknak neveznek.
A' homlitás-is hasonlóképen keveset
ér; söt a' szölo rakásnak ezen két
módját tellyesféggel meg-kell vetni.

§. 12. Ugyan-is azok a' szölo-
vezfzök, mellyeket vermetskébe
vízzel együtt el-dugnak, erőszakos,
lágú, és vizes bojtoknál vagy gyö-
kereknél egyebet nem nevelhetnek.
Már ha az ilyen vefzfzök újra el-
rakattatnak, kétség kívül fokkal e-
rötelenebbek lesznek, mint sem a'
Földbe bé-nöhetnének, és magokat
azzal egyefithetnék. És így tsak
Első ne légyen egy darabig tavasz-
szal a' vefzfzö rakáskor; majd nem
egyéb lesz a' vége, hanem hogy
felének, az ilyen újjonnan el-rakott
vezfzöknek el-kell vefzni, és így
a' pénz, idő, és munka fűftbe men-
nek.

§. 13.

§. 13. Nem kevésbé ártalmas a'
Mezei Gazda-embernek a' homlitás.
Mert az a' képzeltt Gazdaság *vagy ta-
karékoság*, a' mellyet ő abban kép-
zel lenni, tsak épen felére terjed-ki
a' vefzfzöknek, mivel az ilyen vefz-
fzöknek való vermetskéek olly távol
esnek egy máftól, hogy minden ket-
tő között egy egy üres hely marad.
Midön már az ilyen újjonnan el-ra-
kott vefzfzök, három 's gyakran
még először négy esztendő múlva e-
léggé meg-gyökereztek, és az el-ra-
kásra alkalmas fát vertek magok-
nak: ekkor ofztán az üres helyeken
szinte ollyan vermeteket tsinálnak,
mint először, és a' Fialtal szölo-tö-
veket, vefzfzejekkel együtt beléjek
által dütik, el-választják egy máftól,
és rendel el-rakják, 's a' vermets-
kékből ki-áfott Földel bé-takarják,
hogy azok a' tökéek, mellyeket ez
után vernek magoknak meg-örököd-
hessenek, 's *meg-nöheffenek*. Az
Anyá tökén pedig tsak egy vefz-
fzöt, és ritkán szoktak kettőt hagy-
ni, a' mellyből hasonlóképen állan-
dó tökének *vagy örökségnek* kell
lenni.

Ö

§. 14.

§. 14. Ezekből azért látni való, hogy az olyan szőlő-hegyet, a' mellyet homlitással raknak - bé, 3. vagy 4. Esztendő múlva, a' midőn már a' termésről reménységet nyújtott, ismét új vefzfzökkel kell e-gézfzen bé-ültetni, a' mellyek megannyi idővel későbbén fognak teremni, és így leg-alább két 's több Esztendő - is el - vész.

A' szőlő
vezfzö
Oskolá-
nak vagy
agyaknak
szükséges
vólta.

§. 15. Hogy azért ezen károk, mellyek a' takarékság rofzfzúl való értésének gyümöltsei, el-távoztat-talának, és az új szőlő - hegyek mindjárt az első bé-ültetéskor elege-dendő veres vefzfzökkel bé-rakattat-talának; erre nézve szükség vólta a' Mezei Gazda - embernek egy szőlő-vezfzö Oskolát, *vagy veres vefzfzö ágyakat* kertében, vagy valami bé-kerített helyen, mindenkör kéfzen tartani. A' holott a' jó-féle vefzfzö-
ket öfzfzel, különösen arra kéfzi-
tett vermekben $1\frac{1}{2}$. lábnyi mélység-
re, és egy arasznyira távol egy más-
tól el-kellene rakni, a' hol ofztán a'
jövö tavafzfzal, és nyáron, ha
szárazság lenne, öntözéffiel kellene
öket fegíteni. Mellyből könnyü által
látni, hogy azok a' gyökerek, mel-
lyek

lyek természet fzerént formáltatnak a' Földben, véghetetlenül tartósfabbak azoknál, a' mellyek a' vermekben vízzel és nedvefség által erőfzakofan verik-ki magokat. És minden Gazdaságban magát gyakorlott ember eb-ből meg-esmérheti, hogy az új szőlő-hegyeknek palántálására, sem a' fe-kete porhajast, sem az homlitást nem lehet javafolni; hanem ezek helyet valóságos veres vefzfzö Oskolát *vagy ágyakat* kell tartani.

§. 16. A' szőlő - vefzfzöket akár új szőlő - hegyek tsinálására akár a' régi tökének meg-javítására for-dittya az ember, leg - bátorságofabb öfzfzel rakni, és ezt a' munkát mind addig lehet gyakorolni, valameddig a' Föld fagy nélkül mivel-tethetik. Az új vefzfzöket puha Földbe kell ül-tetni, hogy azok a' gyökerek, mel-lyeket magoknak alól vernek, min-den akadály nélkül bé-nöheffenek a' Földbe. Annak okaért a' vermeket leg-alább két lábnyi mélységre kell vájni; de a' vefzfzöket $1\frac{1}{2}$. lábnyi mélységre 's $2\frac{1}{2}$. lábnyi szélefségre, még pedig forjába kell a' hegyen kerefztbe el-rakni. Ha a' Föld egy könyöknyi magafságra fekfzik a' gyö-
ke-

Hogy és
mikor kell
a' szőlő
vezfzöket
rakni?

kereken, így jól -meg-rothadt kövér trágyával kell a' Földet bé-hinteni, és azt megint a' veremből kifótt Földel bé-kell teríteni. Ez pedig magában - is világos, hogy a' gyökerek a' leg-jobb féle földet kívánják, a' fovanabbat pedig el kell rólok háritani.

§. 17. A' vefzszöknek foronként való el-rakásának igen fok-féle hafznai, és könnyebbségei vagynak. Mert a' tökéket előfzször jobban és könnyebben lehet mivelni. A' szölő fürtök továbbá nem olly könnyen verődnek-le; de még a' kárókban-is a' mivelés közben kevesebb kár esik; sőt a' Levegő-Ég-is fokkal szabadabban hozzá férkezhetik a' tökékhöz, és a' Nap-is hasonló erővel dolgozhatik benne.

§. 18. Mitsoda móddal kellefien, továbbá az új szölő-hegyeket forjába szölővel bé-rakni: ebben Austriának azok a' szölő-hegyei, mellyek a' Dunának Déli mellyékén, vagy abban a' birtzben feküsznek, mellyet Unter-manhartzbergnek neveznek, fok szölös Tartományoknak mustrául lehetnek. Mert azoknak forjai, barázdái, és tövei olly szépek, és egyenlok,

lok, hogy leg-kissebb hibát sem lehet benne találni: ellenben pedig a' Dunának északi mellyékein, a' Bétsi Birtzeknek azon a' részén, mellyet Untervienervaldnak neveznek, még fok rendetlenségeket lehet látni a' szölő-hegyekben. Mert ezen jó-féle hegyeknek többnyire majd minden részeiben, a' szölő tövek minden rend nélkül szerte széllyel vagynak palántálva.

§. 19. És ez a' szembe tűnő különbség könnyen származhatik valami régi meg-rögzött szokásból, és talám a' Dunántúl gyakoroltatni szokott szölő mivelés találóji, nem a' leg-jobban értettek a' szülőhöz; a' midőn ellenben a' Dunán innét való szölő mivelést valami tanultt és próbáltt ember állithatta-fel. A' Paraszt-ember soha se távozik meszfze a' maga honnyától és Földjétől: de ha el-távoznék-is, mindazáltal kéfzebb volna az ő Paraszti böltselkedéséből származó bal vélekedését, mindenkor el-vinni, 's vízfza hozni magával, mint sem Gazdaságának valami meg-jobbitásáról gondolkozna: hanem ez az egy még-is szoká-

fa, hogy ha valaminek hafznát szem látomást tapasztallya, azt ofztán szereti ki-majmolni.

MÁSODIK SZAKASZ.

A Szőlőnek Mivelésről.

§. I.

Mind a' régi, mind az új szőlő-hegyek Földjének kapálása és mivelése, a' gabona Földeknek mivelésével alkalmasént egy formának látszik, a' mit a' mi Auszriai szőlő mivefink-is igen jól tudnak. Tsak hogy vajha a' szőlő-hegyeknek mivelése-is olly rendesen mehetne véghez, a' mint természet szerént kelleni lenni, és meg-is lehetne; mert ez igen fokot tenne a' bornak mind fokosságára mind jóságára.

A' nyitá-
ról.

§. 2. Az első kapálását, vagy a' mint hívják, nyitását a' szőlőnek, a' melly Martius Havának vége táján vagy Aprilisbe szokott esni, a' Szántó-Földeknek első fel-szántásával, vagy ugarlásával, igen meg lehet egyeztetni. Ezt a' kapálást mélyen kell tenni, és a' göröngyöket

ket a' mennyire tsak lehet, szélllyel kell a' kapával verni. Ollykor-ollykor pedig ezen kapáláskor, meg kell a' szőlőt egyszer 's mind trágyázni, ha t. i. az előtt való öfzfzel ezt végben nem lehetett vinni, a' melyről mindjárt fogok szólni.

§. 3. A' második kapálása, vagy a' mint hívják, bé-vágása a' szőlőnek, melly Május Havában szokott esni, hasonló az ugar Földeknek keveréséhez vagy másodszori szántásához. És ez a' kapálás felette hafznos a' szőlőnek; mert ez által nem tsak a' dudva ki-vágódik, hanem maga a' töke-is az ártalmas és hafszontalan fattyú jövéfektől, vagy sarjú veszfzöktől, mellyeket szőlő kaptainak, vagy kattainak neveznek, meg-tisztul.

A' bé-vá-
gástól.

§. 4. Ezek a' fattyú veszfzök, mellyek utóljára szőlő kaptainak vagy kattainak válnak, onnan léfznek; mivel egynéhány Esztendő alatt nem igen tisztogatták meg a' tökéket, és a' Földet egészlen a' tökéig, vagy a' leg-alsó Anya gyökerekig nem háritották-el, hogy ezen gyökerek, és a' Föld szine között kiverödött bojtos részeiktől vagy szakál-

Hogy léf-
nelt a' fat-
tyú veszf-
zök.

kállaitól őket meg-tisztíthatják, és azokat le-metszhefsék. Mert ebből a gondatlanságból esik-meg, hogy az ilyen bojtos, vagy szakallas részei a' gyökereknek valóságos gyökerekké válnak, a' mellyek osztán az Anya gyökereket el-nyomják, azoktól a' tápláló nedvességet el-fzivják, és azokat el-erötelenítik, végre pedig annyira meg-fojtják, hogy osztán el-kell nékiek rothadni és veszni.

Hogy kell azokról meg által-mazni a' tökéket és hogy kell azokat le-katsozni?

§. 5. Ha már a' Mezei Gazda-ember, vagy Földes Ur, a' ki a' maga szölejében illetén fattyú veszföket, vagy szölo-kaptsokat veszen észre, vizsgálja tsak-meg a' most elő adott mód szerént szölejét; minden bizonnyal azoknak okait a' képen fogja találni a' mint én most elő adám. Es ezek szerént magában elég világos, hogy a' szölös Gazdának kiváltképen való vigyázással kell lenni szölo-kapásai után, akár magatseledí, akár pénzen fogadott Napszámofok légyenek azok, ha vallyon a' tökéket tetejektől fogva egészlen tövekig eléggé meg-tisztíttják e' minden szakallaktól és fattyú gyökerektől? Hafonlóképen a' szölös Gazda mind a' bé-vágáskor, mind a' keve-

keveréskor különöfen reá parantsoljon a' maga kapásaira, hogy a' tökéken ki-bújtt levelekre reá vigyázzanak. ha azok között nintsenek e' öszve kutzorodott vagy gömörödött levelek; a' minémüket ha észre vennének, azokat mindjárt le-kell metszeni, nem pedig szaggatni, 's oda haza tüzre kell vetni. Mert az ilyen levelek holmi féregnek, mellyeket a' Gazda-ember szölo levél tekerő féregnek nevez, tojáfaikkal, vagy néha magokkal a' már kiköltt féreggel-is rakva vagynak, a' mellyek ha eröt vehetnek, rettenetes pusztitást tesznek a' szölo-fürtökben. Ugyan és a' fürtöknek kotsánnjai, vagy szárjai, mellyeket ök meg-rágnak, el-száradnak, és a' szölo-szemek, mellyek között lakoznak, igen egészségtelenné, és felette roszisz izüekké lésznek.

§. 6. A' szölo keverés, melly Julius Havában esik, az ugar Földeknek másodszori keverésével egyenlő természetü, és utóljára az a' hazna vagyon, hogy az által a' dudva ki-vész, és a' Föld a' töke körül meg-puhúl, és meg-nyilik, hogy

A' harmadik kapásról vagy keverésről.

a' Levegő-Ég és Nap annál jobban dolgozhatnak benne.

A' negyedik kapálástól vagy harmallástól.

§. 7. Hátra vagyon még utólyára a' szölőnek negyedik kapálása *vagy a' mint nevezik a' hármallás,* a' melly Augustus Havának végén, vagy Septembernek elein szokott véghez menni; és ezt az öfzi mag alá való szántáshoz lehet hasonlítani. A' Németek azon negyedik kapálását a' szölőnek, kötésnek-is nevezik, mint hogy ekkor szokták mindenek a' szölőt fel-kötni, mellynek tsak a' karó felett fel-nőtt hegyeit, *vagy gyenge jövéseit* katsozzák-le. E' mellett a' felesleg való leveleket-is, mellyek a' fürtöktől a' Napot el-zárják, le-hányják, hogy így a' szölő-szemeket a' köd és harmat szabadon meg-szállhassák, a' mellyek azokat érlelik.

§. 8. Ezekből áll tehát a' szölőnek minden műve, a' melly t. i. kapával, és igen az ugarlás ideje alatt mégyna véghez. A' trágyának le-kapálása *vagy bé-vágása* a' dütés *vagy* homlítás és örökség rakás-is hasonlóképen kapa által esik ugyan-meg; de ezek nem Eszten-dönként való rendes munkák, hanem

nem tsak akkorra valók, mikor a' szölő-hegynek szüksége vagyon reájok.

§. 9. A' szölőt vagy késő öfzfel a' szüret és karó fel-fzedés után, Mikor és hogy kell a' szölőt trágyázni? vagy tavaszszal nyitáskor kell trágyázni. Itt-is szinte úgy, mint a' Szántó-Földekben a' Földnek, és azzal meg-elegyítendő trágyának természetére izükség vigyázni. A' lágy Föld jól meg-rothadt siros marha, és fertés ganéjt kíván; a' kemény Föld ellenben hasonlóképen jól meg-rothadt juh, vagy ló ganéjt szeret. Nem kell pedig a' szölő-hegyeket felette trágyázni, hanem tsak módjával, és három vagy négy Esztendő alatt egyszer. Hogy pedig az embernek a' trágyázásban bizonyos mértéke légyen, és tudhassa egy tökének mennyi kívántatik: szükség meg-tartani, hogy minden hat tökének egy jó tele putton trágyát kell adni, a' minémüt tudniillik egy jó izmos ember a' hátán el-bir.

§. 10. A' trágyának le-kapálásakor pedig reá kell vigyázni, hogy a' trágya a' gyökereket ne érje; mert külömben a' tökének bora keferü és izetlen lészzen, és a' szölő für-

fürtök-is könnyen meg-rothadnak. Annak okáért mikor a' szőlő-tővéről a' Föld el-hárítatik, leg-alább egy tenyéryni, vagy négy hüvelyknyi vastagságra kell a' gyökér felett a' Földet hagyni, és ilyen módon a' trágyát széllyel venni, 's a' ki-hárított Földel fellyül be-húzni.

A' szőlő-
nek dűrés
által való
bé-földo-
zása.

§. II. A' dűtésre vagy homli-
tásra akkor vagyon szükség, midőn
a' szőlő forjába némelly tökéek ki-
vesznek. A' hol egy vagy két tö-
ke hijja esik a' szőlőnek, a' hijjai fe-
löl némelly vermetskéket ásnak, 's
azon üres helyhez egy közel való
tökét, mellynek egészséges és szép
veszfzei vagynak, ki-választanak.
Ehez a' tökéhez közel ismét egy
vermetskét vagynak, mellybe ötet
el-dűtik. Az után a' veszfzöket tö-
kéftől együtt a' vermetskén által oda
húzzák, a' hol hijja vagyon a' for-
nak, és a' veremnek hátulsó végén
a' veszfzöket fenn hadják, 's ekkor
ofztán a' Földből ki-álló hegyeit el-
vágják. Ennek az el-dűtött tökének
helye' eránnyába, a' honnan el-dü-
tődött, hasonlóképen egy szál vesz-
fzö fenn hagyódik, a' melly ofztán
a' régi helyet-is bé-földja, a' mint már

ezt

ezt oda fellyebb, a' hol az új szőlő
hegyeknek homlitással való bé-ra-
kásáról szóllottam elől adtam.

§. 12. Az örökség rakásra - is u-
gyan azon okokból vagyon szükség.
T. i. ha a' szőlő forjában, egy 's

Az örök-
ség rakás-
ról.

több töke veszni térne: a' leg-köze-
lebb való tökétől, az üres helyig
egy vermet kell vágni, a' melly ott,
a' hol a' veszfzö el-húzódik, vala-
mennyre hárántékofan mennyen-ki.
Ezen a' helyen az örökség vesz-
fzö a' Földből ki-hagyódik, hogy
tökére formállya magát. Ezután
a' verem Földel bé-töltődik, és 'a
veszfzö a' tökéjén rajta marad, a'
melly ötet mind addig táplálja ned-
vességgel, mig a' rajta lévő fzemek
a' Földbe meg-nem gyökereznek,
és ofztán magától-is élhet. Két Elf-
tendő múlva az ilyen örökség vesz-
fzö az Anyától el-választatik, és a'
Földben, a' mellybe el-húztatott
el-metsződik, mivel már magának-
is vagyon tökéje. Ez az örökség
rakás ugyan mi nálunk nem igen
esméretes; de a' rend szerént való
dűtésnél még-is mindenkor haszno-
sabb. Mert ezzel a' móddal az A-
nya töke a' maga természetében és
épsé-

épségében meg-marad: ellenben a' dütés által egészlen bé-temetődik a' Földbe.

A' met-
széssel
nem kell
feleltet-
etni.

§. 13. A' szőlőnek több mellesleg való mivélései között, a' melyek a' szőlő hegyeken rész szerént késsel, rész szerént kézzel mennek véghez, leg-első a' metzés. A' mellyhez soha nem kell Martius' Havának közepe előtt fogni, mint a' mi béres szőlő kapásaink tselekefsznek, a' kik gyakran több szőlő' munkáját vállalván magokra, mint sem emberi lehetnének, már Februáriusba el-kezdik a' szőlőt metzíteni, a' mellyből a' leszfz; hogy a' következő fagy, a' mellyet senki előre el-nem láthat, a' meg-metfzet vefzföbe bé-hat, és a' benne való nedvefséget meg-fagylalja, és így a' vefzfzöknek bötykeiben meg-hagyott szemek meg-feketednek, *vagy meg-vakúlnak*, és egészlen el-vefz-
nek.

Mire kell
abba vi-
gyázni?

§. 14. A' metzéskor a' ki-álló egéséséges tökén nem kell három tser, *vagy termö* fánál többet hagyni, a' többit mind töbe le-kell vágni, úgy hogy egy szemetske se maradjon rajta. A' tser vagy termö fákon

nem

nem szükség egy vagy leg-fellyebb két szemnél többet meg-hagyni a' termésre. Arról az oldaláról vágja pedig el a' Metfzö a' vefzfzöt, a' honnét termö szem Metfzö kése alá nem esik; mert külömbben a' vefzfzöböl ki-szirvargó nedvefség a' szemet meg-vakittyta. Ennek felette a' metfzést alólról fel-felé és háránté-kofan tegye, hogy sem valami nedvefség rajta meg-ne fenekelhesfen, sem pedig valami szárazság oldaláról belé ne férkezhesfen.

§. 15. A' több mellesleg való munkái-is a' szőlőnek szükségefek ugyan, de nem olly foképen mint azok, mellyeket eddig le-irtam. A' szőlőt akkor szokták karózni, midön a' tökéek kezdenek fakadni. A' gyakori gyomlálás-is szükséges, mert a' Gaz a' Földet meg-eröte-niti, abban a' nedvefséget meg-szorittya, és a' Napot, Levegö-Eget a' tökétöl 's szőlő-fürtöktöl el-zárja. Ugyan ezen okokból nem kell semmi-fél leveles és torsás veteményeket, mint fös és olafz, *vagy kéhl* káposztát, karalábét, kukuritzát *vagy tengerit*, 's ezekhez hasonlókat, a' már termö szőlő-hegyen

A' karó-
zástól. és
szorgal-
matos
gyomlá-
ástól.

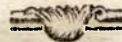
gyen meg-fzenvedni, és leg-fellyebb-
is holmi gyökeres, és föld színén
tsak el-terjedő veteményeket lehet
rajta termeszteni. Mikor kelleffen
pedig a' karókat fel-fzedni, 's azok-
nak miképen kellyen gondját vifelni,
és a' tökéket az erős Télben, a'
kemény hidegtől meg-óltalmazni?
mind ezeket, s ezekhez hasonlókat
böven ki-lehet tanulni az Auszriai
Mezei és Házi Gazdasági Kalendá-
riomból.

HARMADIK SZAKASZ.

A' Szőlő fzedésről vagy a' Szü-
retről.

§. 1.

Hátra vagyon még a' szőlő-fzedés
vagy szüret, a' Préselés vagy
Sajtolás, *avagy a' mint sok helyeken
szokásban vagyon a' szőlőnek zsákba
való ki-nyomása*, és utólyára a' must-
tal és borral való bánás a' pintzébe.
De ha ezeket külön-külön annak ren-
di fzeréért fel-fzedni, 's mind azo-
kat, mellyek ide tartoznak, elől a-
karná adni az ember, alkalmas
könyv-

könyv lenne belőlök. Mivel pedig
már oda fellyebb-is említettem, hogy
ezek eránt reménységbe vágyunk,
hogy ama jutalmat ígérő kérdések-
nek vártt meg-fejtésében, mind eze-
ket fel-fogjuk találni: azért -is én e-
zen dolgokról rövideden szóllok, és
tsak a' leg-fzükségesebb jegyzéseket
fogom a' mi tanulni kívánó iffjaink'
kedvékért fel-tenni.

§. 2. A' szüretre mindenek felett A' szüres-
hez való
edények-
nek.
füzükséges, hogy az öszve-tsomosz-
lott szőlőnek és mustnak való tse-
berek és kádak *vagy desák*, Putto-
nok, rotskák és kártok, főképen pe-
dig a' présnek *vagy sajtonak* minden
zegezuga, a' hova tsak a' Must el-
hathat, elsöben meleg vízzel, és
annakutánna hideggel gondosan meg-
mosattassék, és meg-tisztattassék.

§. 3. Különösen őrizkedni kell to-
vábbá attól, hogy a' Hordók, mellyek-
ben mustot akarunk szürni, pené-
szefek, dohosok, vagy büdöflek ne
légyenek; mert az ilyen nehéz
szagokat a' friss Must magához szívá-
ja, mellyeket osztán meg-forrása u-
tán lehet észre venni rajta. Annak
okáért fenekeket fel-vervén, felette
szükség a' hordókat a' szabad leve-

P

gö-

gö-égen ki-fzellöztetni. Vizzel, és éles mosóval vagy kemény seprüvel emberül ki-mosni, és az után meg-mofott fenekeiket beléjek tsinálván, tiszta friss vizzel ki-öblögetni, és a' szokott Einschlaggal *vagy Budes köves Flastrommel*, avagy Sze- retsen-Dióval ki-füstölni (*vagy a' mint a' Magyarok-is mondják meg-einschlagolni*) hogy semmi nehéz szag, vagy bűdőség benne ne maradjon, a' melly a' bornak igen ártalmas lenne. Ez a' nehéz szag pedig akkor üti-ki magát a' boron, mikor osztán egészen ki-forrotta magát, és már meg-tsenededvén bor kezd lenni. Annyival szükségesebbek azért a' most meg-jegyzett gondvifélések.

A' must-
nak forrá-
sikor
meg-eshe-
rő vesze-
delmek
vagy ká-
rok.

§. 4. Minekelötte a' must a' hor-
dókba töltödnék, jól meg-kell abron-
tsolni és erősiteni azokat; mert a'
mustnak felette erős forrása *vagy*
Sze/ze vagyon, melly miatt a' hor-
dóban lévő levegő-ég mód nélkül
ki-fzélefiti magát, és ha tsak a' hor-
dó nem eléggé erős, izibe széllyel
rugja, vagy fenekét ki-üti. Mitso-
da szomorú eseteket *és károkat* o-
kozhasson, és óh fájdalom! igen
gyak-

gyakran okozott-is a' mustnak szefze,
vagy forrása, kétség kívül min-
den szőlös-helyeken a' nélkül-is elég-
gé tudva lehet; a' mint hogy fok
embereknek a' must körül való gon-
datlanságokat és *vigyázatlanságokat*
halálokkal kellett meg-fizetni.

§. 5. A' mi a' szüretelésnek ide-
jét illeti: ezt a' külső *vagy politzi-
ai* igazgató Rendek külömbben meg-
nem határozhatták, hanem ha vala-
mi szőlőhöz jól értő embereket elő-
re meg-kérdeznek; hogy így a' szü-
ret se igen idején, se pedig felette
későn ne esék, a' melly mindenik
a' bornak ártalmas lenne.

§. 6. A' szüretelésnek, vagy szö-
lő-fzedésnek rendes módját, a' mi
Hazánkba mindenek eléggé tudják,
hogy t. i. ez October Havában, még
pedig a' közepe tájján szokott esni.
De arra; hogy ennek bizonyos rend-
tartás szerént, és úgy kell meg-
esni, hogy a' mit a' természet ab-
ban az Esztendőben a' tőkétől el-
vont, vagy az időnek mostohasá-
ga a' termésből el-rontott, azt szor-
galmatofsággal és mesterséggel, a'
mennyiben tsak lehet, ki-pótollya
az ember, a' mi Hazánk-fiai ugyan
P a keve-

Kiváltké-
pen a' bor-
nak jósa-
gára kell
nézni.

keveset hajtanak. Mert ők inkább bövségére mint a' jóságára néznek a' bornak, a' melly-is egyik oka annak, hogy az Austria borok annyi fok Kül-földi borokkal egybe hasonlítottván, a' Kül-földiek előtt nem nagy betsben vagynak.

A' fűrtök-
nek okos
meg - kü-
löm - böz-
teréle.

§. 7. A' fzüretkor, ha t. i. úgy kívánnya a' dolog, e' következendő három rendbéli külömbbséget kell meg-tartani, úgy mint: hogy a' tökéletesen meg-értt fűrtöket külön, a' rohadttakat ismét külön, és utólyára az éretleneket hasonlóképen külön kell fzedni. A' jó és tökéleteségre ment fűrtöket sem ködben, sem harmaton, annyival inkább esőben nem kell fzedni, hanem száraz időben, hogy annál tisztábban lehellen füzni. Ellenben az utolsó két féle fűrtöket mindenféle időben meg-lehet fzedni.

§. 8. A' bölts Frantziák tökéletesen ezt a' mesterséget követik a' magok hires Burgundiai, és Kámpániai borok körül, sőt a' Rhenus-Vize mellyékén lévő szőlös Gazdák - is így készítik a' jó féle Rhenusi Bort, és ez az oka, hogy ezek a' borok Európába leg-hirefebbek, sőt majd

min-

mindenféle az egész Világon szerte-fzéllyel vitettetnek; a' midön azonban az Ausτριαi Borok, mellyek szereintséfebb Klima, *vagy levegő-égnek Tartományja* alatt teremnek, a' határon kívül számba - is alig mennek.

§. 9. Tellyefséggel nem jó fzo-
kás az, midön a' fűrtöket kézzel té-
pik-le, úgy hogy a' hüvelykén lé-
vő körmével szakaszfa-le a' szárá-
ról az ember. Mert ezen erőszakos
szaggatás által a' tökéek felette igen
meg-rázódván, a' leg-jobb szemek-
nek kell le-hüllani, mellyeket ofz-
tán kevés fzedök szoktak fel-fzede-
getni. A' Kéffel való fzedésnek-is
szinte az a' kára vagyon, és eképen
a' fűrtöknek igen hofzfü kotsán-
nyai maradnak. Leg-jobb volna te-
hát e' végre kitsiny, de erős ollót
fordítani; mert így nem tsak az hogy
fokkal könnyebben és rövidebbre le-
het vágni a' szőlő fűrt kotsánnját;
hanem a' Földre-is kevés szemek,
's a' fzedő-edénybe-is kevesebb szö-
lő-levelek hullának, a' mellyek
azután a' törkölyel, *vagy montal* meg-
elegyedvén, idővel a' bort keferü-
vé és izetlenné téfzik.

Hogy kell
a' fűrtöket
le-fzedni?

P 3

§. 10.

A' must-
nak lassan
kell for-
rani.

§. 10. A' szüret véghez men-
vén, nem kell a' kádakban a' mus-
tott fokáig a' napon hagyni, hogy
igen hamar forrásnak ne vegye ma-
gat. Mert mennél később, 's lassan
forr a' must, annál jobb bor
lesz beköle. Erre nézve igen
szükséges volna, a' szőlő alatt vala-
mi bor-házat, vagy tsak tsupa szint,
szalma, gyékény, vagy nád fedél-
lel, vagy egészen deszkából állita-
ni, a' mellyben a' mustos kádak és
hordók árnyékba lehetnének. E'
mellett ennek ez a' haszna-is lenne,
hogy ha eső találna lenni, nem es-
ne belé a' mustba, a' melly, a' mint
tudni való, a' bort nagyon meg-
gyengíti.

§. 11. De mivel fokban a' mi szö-
lős Gazdáink közzül, még szüret e-
lőtt jóval, mustyokra pénzt szoktak
előre fel-fzedni, hogy abból élhesse-
nek, és így a' szükség miatt, mi-
helyt szölejeket be-szürük, mustyo-
kat mint egy még a' kádról kén-
telenek adótságba adni: ezen okon
kevés reménység lehet az ilyenek
eránt, hogy az eddig elől-adott hasz-
nos tanácsok közzül tsak egyet-is
munkába végyenek. Ellenben pe-

ig

dig a' tehetősebb szölös Gazdától,
kiváltképen pedig a' Papi és Világi
Földes Uraságoktól könnyen ki-
telhetnék, 's vajha meg-is tselekednék!
hogy a' magok jószágaikban lévő
szöleikben, mind a' töke; mind ki-
váltképen a' szőlő-fürtök; és must
körüli való munkákat, Tisztjeik és
szolgaik által mentül szebben és
tisztábban vitetnék véghez. Eképen
a' mi Auszriai Borainkat-is, a' kül-
földiek lassan lassan jobban meg-ize-
litenék. Mert ugyan kérlek! a' mi
szép Hazánk miért nem teremhetné-
meg a' leg-nemesebb borokat, ho-
lott mind a' levegő-ég áldott, mind
pedig a' szőlő-hegyeknek a' leg-szebb
fekvéseik vagynak. Nints erre fem-
mi egyéb hijjunk a' szorgalmatos-
ságnál, és a' munkának reudesen va-
ló tételénél.

§. 12. Nem jó a' mustnak a' ko-
tsánnyan és törköllyén fokáig ál-
lani, hanem mennél hamarébb ki-
kell sajtolni, vagy préselni. Mert
tudja-meg minden, hogy a' must
szinte úgy, mint a' víz, a' zöld
kotsányokból keferü izt, és nyerse-
séget szív magához, melly miatt a'
bor,

A' szölő
fürtnek
szára és
kotsánya
ártalma-
sok a' bor-
nak.

bor, a' mint oda fellyebb emlitém, rozfsz izü léfzen.

§. 13. A' jó és meg-értt fürtöknek ki-fajtolásában, *vagy ki-nyomá-sában* kiváltképen arra kell vigyázni, hogy a' ki-húllott szölö-fzemek, mellyek a' nagy szürö kafon által mennek, minden szártól és kotsánytól meg-tisztitva mennyenek fajtó *vagy prés* alá; a' kotsányát-is pedig a' többivel, úgy mint a' rothadtt, vagy éretlen fürtökkel együtt ki-kell fajtólani.

§. 14. Esmérek fok olyan nagy jószágos Uraságokat, a' kik magok italára tsupan tsak a' szölö-fzemet minden szára és kotsányja nélkül szokták ki-fajtoltatni, és e' módon a' leg-jobb féle borokat készitenek a' magok hegyeiken. Söt fok helyeken tapasztaltam, hogy azok, a' kik régtől fogva a' Burgundiai bort tartották rendes italoknak, az olyan Ausriai veres borral, a' melly a' most le-irtt móddal készítettett, Burgundiai borokat örömeft fel-tserélték.

Eleinte
nem kell

§. 15. A' ki fajtolás *vagy prése-lés* után a' mustot olyan jól meg-abron-

abrontsoltt és el-kefzültt hordókba tele szíte-
ni a' hor-
dókat. kell szürni, a' minémüket már oda fellyebb javallottam. De azomban nem kell a' hordókat épen szinig tölteni, hogy ha igen erőssen forrana a' must, mindenkor egy-egy kevés frifs mustot leheffen közzé tölteni, melly által mint a' forró viz, mindjárt meg-tsendesedik. Mondám már oda fellyebb-is, hogy menél tovább és lassabban forr a' must, annál jobb bor leszsz belöle.

§. 16. Ha ki-telhetik a' házi Nem jó a'
mustnak
olly hel-
lyen, a'
hól ó bo-
rok is
vagnak,
forrani. Gazdától, hogy valami hives és száraz kamarát tsináltasson, a' mellybe ó borait mind addig tartsa, míg mustya egészlen ki-nem forrja magát: igen okosan fogja tselekedni, ha ó borait pintzéből, mellybe musttyát akarja rakatni, ki-hordattya, és akkor rakattya viszszá, midön a' must forrását egészlen el-vegezte; vagy meg-forditva, mustyát ki-forrása előtt pintzéjébe bé-nem szállitja. Mert az az erős Göze *vagy Szesze* a' mustnak, a' mellyet a' forrás okoz, meg-árt az ó boroknak, és a' miatt fokat el-vefztenek természeti jóságokból.

A' forrás-
kor, és az-
után mit
kell csinál-
ni?

§. 17. Ha észre vészi a' Gazda-
Ember, hogy musta meg-tsendefe-
dett a' hordó szájára való karikákat
tisztá rongyal bé-tekervén, reá te-
heti az aknákra; csak hogy addig
le-ne szorittsa, míg a' must jól ki-
nem forrja magát, hogy a' meg-du-
gúltt levegő-ég a' hordókban vala-
mi kárt ne tégyen, vagy a' fene-
két ki-ne üsse. Mikor pedig egy-
szer a' forrásnak vége vagyon; ek-
kor osztán meg-kell töltogetni a'
hordókat, és mint a' meg-készültt
borokkal szokás, erőfen le-kell ö-
ket aknázni, vagy karikázni 's hadd
feküdjenek áfzkokon tsendefen.

§. 18. A' prést vagy sajtot min-
den hozzá tartozó részeivel együtt,
szüret után mindjárt, mihelyt t. i.
dolgát végzi vele az ember, szin-
te-úgy mint szüret előtt, emberül
és tisztán meg-kell mosni, és ki-
szellöztetni. Ha pedig ezt a' tse-
kély munkát el-múlattya az ember;
a' fajtó fájában bé-férkezett must
etzetes savanyúsággá válik benne,
a' melly a' következendő szüretkor
fel-ázik, és a' mustal meg-elegye-
dik, melly miatt osztán az új bor-
is könnyen meg-romlik.

§. 19.

§. 19. Hogy kelleffen pedig a'
borral a' pöntzébe banni, és min-
den héten, vagy leg-fellyebb min-
den két hétbe a' hordókat valami
vastag erős posztó-darabbal meg-tö-
rölgetni, 's a' penésztől tisztán tar-
tani, és egyszer 's mind bizonyos
időben, vagy a' mikor szükség meg-
tölteni? mind ezekről böv oktata-
fokat lehet találni az Auszriai mezei
és Házi Gazdasági Kalendáriumban.
Hanem itt csak ezt az egyet jegy-
zem-meg, hogy a' jó bort minden-
kor jó borral kell tölteni, mert a'
roszsz töltelék a' jó bort mindenkor
roszszabbá téfzi.

A' tölte-
lék bor-
ról.

§. 20. A' kemény és vad borok,
a' más hordóba való le-vonás által
mindenkor kedvesebb izüek léfznek,
a' mit egy Elszendöbe egyszer, 's
kétszer-is meg-lehet tselekedni.
Hasonlóképen a' gyenge és lágy bo-
rok-is, ha kemény borral töltődnek,
vagy a' mint nevezik, jó borral fel-
szülik őket, erősebbek, és frif-
febb izüek léfznek.

A' bornak
le-vonásá-
ról.

§. 21. Utólyára erre intem még
a' Mezei és Házi Gazdákat, a' kik
jó és tisztá borokat akarnak Pin-
meg-kell

Minden-
le biüdös
szágtól
meg-kell

tzé-

örizni a'
pintzékét.

tzéjekbe tartani, hogy Gazda-Afz-
szonyaiknak, vagy *Felésegeiknek* tel-
lyességgel meg-ne engedjék, hogy
holmi eleséget vagy *zöldséget* tar-
tsanak a' boros pintzébe. Kivált-
képen pedig bé-tsináltt savanyú ká-
posztát és Répát, értt-fajtott, és
femminémü nehéz szagú dolgot pin-
tzéjekbe meg - ne szenedjenek:
mert ezek a' boroknak felette ár-
talmafok.

§. 22. Ha én már eddig-is által
nem hágtam volna a' rendes határt,
a' meddig a' Paraszt iffjúság szá-
mára való Könyvnek ki-terjedni
szabad: itt esnék-meg igen alkal-
matofan az áldott Magyar Ország-
nak, melly majd mind azokat a'
borok' nemeit egyedül maga termi,
mellyeket Európának több Tartó-
mányiban iminnen amonnan öfzve
szereznek, nemes borairól némelly
jegyzéseket tenni. De mivel a' mit
magamba fel-tettem, azt el-végez-
tem; azért csak ezeket jegyzem ide
fel: hogy a' híres Tokai bor, min-
den Európai boroknak Királya. A'
Sopronyi bor-is pedig Német Or-
szágnak többnyire minden Tartomá-
nyiban

A' magyar
Országi
boroknak
első ége.

nyiban régtől fogya méltán tartatik
nagy betsbén. És utólyára a' Sz.
Györgyi és Rétsei boroktól fem ve-
hette még-el, egy szomszéd Tartó-
mányban termett bor-is elsősege-
ket.

§. 23. Vólnának tsak ebben a'
Felséges birodalomban-is olyan al-
kalmatos és gondos szőlő-mivefek,
mint azokban a' Tartományokban,
a' mellyeknek boraikat még most-is
olly drága pénzért szálllyittyák hoz-
zánk; az ilyen drága költségektől
mindjárt meg-szabadulhatnánk. A'
Szekszárdi, Sikkósi, úgy fok Hor-
váth és Tóth Országi hegyek-is,
a' leg-jobb féle nemeit termik az
úgy nevezett punták boroknak. A'
Budai, Károlovitzi, Pétfi és ezekhez
hasonló borok a' Burgundiai borok-
kal egy forma betsbe lehetnének,
ha azokkal-is úgy bännának, mint
ezekkel. A' Somlyai borban a' Kam-
pániainak minden minémüségei meg-
vagynak, tsak hogy nem az oda
való módon készittetik. Az egri
fakó bort a' leg-kedvesebb izü Ta-
che bor gyalánt, a' mint nevezik,
lehetne inni, ha olyan kézbe ke-
rül-

rülhetne, a' melly az oda való mód
szerént bánhatna véle. Egy szó-
val méltán lehet kételkedni, ha
vagyon - é Európába olyan nemű
bor mellyet ebben az Országban fel-
találni, és borhoz értő emberek ál-
tal készítetteti nem lehetne.

§. 24. Véget vetek már én itten
ezen tanulni kívánó Paraszt ifjúság
számára jó indulatomból irtt Okta-
tásimnak, szivemből ohajtván, hogy
azok által azon tziel, mellyből ezen
egész munka irattatott, kívántt
végét el-érhesse,

V É G E.

MU-

MUTATÓ TÁBLA.

A.

ABRAKOT a' Kosnak mikor kell adni, és mennyit? 128.

AGYAG FÖLD és annak nemei miért Terméketlenek? 3.

APRÓ MARHÁKNAK mitsoda nemei hasznosok a' Paraszt Gaz-
dának. 147.

A' Lúd tenyésztetésről. 147.

A' Pujka hizlalásának különös módja. 148.

Rutza vagy Kátsa. 149.

Házi vagy Szeléd Tyúk. 150.

Hogy kell el-fogadtatni a' Kappannál a' Tsirkéket. 151.

A' Galambok többet többet ártnak mint használnak. 152.

ARATÁS előtt és idején mire kell vigyázni? 71.

És a' Tavasz Vetések Takarása körül? 69. 72.

ÁRPA nemére mellyek tartóznak? 60.

Mellyik a' leg-jobb neme? 60.

A' Takarásban mennyi vész-el belőle? 66.

ÁR-VIZ ellen mit kell tsinálni? 33.

B.

BABÓ. *Lásd* Három Levelü-fü.

BÁRÁNYOZÁSNAK ideje. 123.

A' Bárányokat hogy kell Tssetsre kaptani, ha még nem
tudnak szopni? 120.

Hogy kell ételre kaptani, 's miből kell állani annak? 130.
Meddig kell hagyni szopni? 131.

BARNA-FÖLD. *Lásd* Föld.

BÉRES-JUH. *Lásd* Juh.

BÉ-vágása a' Szőlőnek. *Lásd* Szőlő.

BIGETS. *Lásd* Gyümölcstös Kert.

BIKA-BORJÚT meddig kell hagyni szopni. 114.

Mikor

Mikor kell ki hérélni? 114.

A' jó féle Bikának meg-esmértető Jelei. 116.

BIR-FA mitsoda Földet szeret? 19.

BIR-MAKX ldgyá téfzi a' Sertésnek Szalonnáját. 145.

BOGÁR. *Lásd* Selyem ereztő Bogár.

BOR. Hogy kellene az Auszriai Borból, az idegen Országokhoz hasonlót készíteni? 227.

A' jó Bort nem kell rozsfal tölteni 235.

Hogy lehet mind az erős, mind a' Gyenge Bort mér. sékelni? 235.

A' Magyar Orizági Borok minden Európai Boroknál fellyebb valók lennének, ha úgy tudnának velek bánni, mint amazokkal. 236.

BORJÚ. A' kis Borjúkkal hogy kell bánni? 117.

BORONA. A' Fa-fogú Borona mellett Vas-Fogut-is kell tartani. 42.

Annak le-irása. 42.

Hafzna. 43.

A' Fa-Boronának le-irása. 43.

Borsónak Takarása. 72.

BOSZORKÁNY Kása. *Lásd* Harmat Kása.

BÚZA-FÉREG. *Lásd* 'Susok.

BÚZÁT jobb 'Sarlóval aratni. 67.

BÚZÉR GYÖKÉR, annak természeté, és természetésének, s véle való bánásnak módja. 164. 166.

BÜDÖS RAJ. *Lásd* Méh.

D.

DÉR mi okon lefész? 204.

DISZNÓ. *Lásd* Sertés.

DOHÁNYT hafznos természetni. 162.

DUDVA mindenféle ártalmas a' Vetéseknek. 63.

Melleyek a' leg-ártalmasabbak. 63.

DÖG.

DÖG. *Lásd* Marha-Dög.

DÜRÉS. *Lásd* Homlítás.

E.

ÉDES-GYÖKÉR, annak hafzna és természetésének módja. 172. 174.

EGERER. *Lásd* Gabona.

Eke majd minden Tartományba különböző vagyou. 39.

A' mellynek a' Kormány-Deizkája mozogható, és Tso-roizlyája forogható, mindentéle Ekenél leg-jobb. 40.

Annak hafzna. 41.

ELEGYÍTÉSE egyik Földnek a' málikkal. *Lásd* Föld.

ELESÉG. *Lásd* Takarmány.

ELET. *Lásd* Gabona.

ELEVEN-SÖVÉNY, miért jó Kert-Kerítésének. 178.

Miből kell tsinálni, és hogy kel tartani. 178. 180.

EMÉSZTŐ VEREMNEK mindenkor illendő nedveségének kell lenni. 18.

A' Marha-Vizelletét-is Emészttöre kell botsátani. 20.

ERDEI FÁKAT szükség a' Paraszt-Embernek ültetni, és hol? 197.

Melleyek azok? 198. 200.

F.

FA-BORONA. *Lásd* Borona.

FÁBRIKÁKHOZ szükséges Palánták. 159.

FAGYAL-FA jó Kert Kerítésnek. 179.

FA-OSKOLA két féle, és hogy kell azokban a' Tsemetéket és Fákat ültetni? 18.

Mikor és hogy kell az Oskolából a' Fákat a' Bigetsbe által-ültetni? 19.

Lásd Öltani

FÁRADTT-FÖLD tsak képzelődés, 's honnan származik. 38.

FATTYÚ VESZSZÖK a' Szőlő-Tökén, mi okból léfznek. 215.

Q

FENE.

FEKETE-PORHAJAS. *Lásd Szőlő.*

FEL-TÖLTÉSE. Az Ugar Földökben vetett Palántáknak, mit használ a' Földnek? 53.

FENYŐ-FÁKAT jó-ültetni a' Szőlő-Hegyeken, és mellyik oldalon? 204.

FÉRGENNEK a' Szántó Földeken való el-vefztésének módja. 46.

FESTŐ-FÜ. *Lásd Buzér, Mil, és Fűrész Levelü Fű.*

FÖRRÁSA a' Mustnak. *Lásd Must.*

FÖLD, mindenféle Föld, ha tsak más Földel meg-nem elegyitetik, terméketlen. 1.

A' Földnek természeti terméketlenségének okait nem tudja Paraszt-Ember. 3.

Mitsoda a' Lány vagy Puha és Meleg, Kemény és Hideg Föld? és mindenik miért terméketlen? 4.

A' Fekete vagy fetét barna színü, vagy Ikrás, avagy Kert Föld a' leg-jobb, ennek belső részei, mellyekből áll és tulajdonságai. 5.

Hogy kell minden sovány Földet Elegyítés által megjavítani és Termékennyé tenni. 9.

FÖRÖSZTENI hogy kell a' Juhokat? 135.

FÖVENYES-FÖLD. *Lásd Homok.*

FÜ, a' Fűvet nem kella' Kafzállókról Nyáron fel-étetni? 90.
Lásd Széna.

FÜRÉSZ-LEVELÜ-FÜ, annak tenyélztése, véle való bánás, és Magva-vétele. 169.

G.

GABONA, hogy kell az új Gabonát a' Tsiirbe be-hordani. 64.

Hogy kell meg-esmérni, ha meg-értt-é? 60.

A' Gabona Száraz meg-töredezésének mitsoda kára vagyon? 66.

Mitsoda Gabonát kell aratni? mitsodát kaszálni? 's mitsodás Kaszával? 67. 68.

A' Tavasz Gabonák Fel-takarásában mikre kell vigyázni. 69. 72.

Hogy

Hogy és mitsodás időben kell mindenféle Gabonát tsé-
pelni? 74.

A' Gabonának fel-tisztításáról. 76.

Hol nem jó, és hol jó 's hogy kell a' Gabonát tartani? 77. 80.

A' Férgektől és Egerektől hogy kell meg-óltalmazni a'
Gabonát, és az Egeret el-vefzteni? 78. 81.

GALAGONYA-fa-is jó Eleven Sövénynek. 178.

GALAMB. *Lásd Apró Marha.*

GAZDAG-ROS. *Lásd Ros.*

GIZ-GAZ. *Lásd Dudva.*

GÚNÁR, hány Jértzéhez hány kell? 147.

GYAPJÜ. *Lásd Juh.*

GYAPJÜ-FESTŐ-FÜ. *Lásd Mil-fü.*

GYEP-FÖLDNEK mit hívnak? 37.

GYÖKERES-VETEMÉNYEK' nemei. 181.

GYÖNGY-TYÚKOT nem szükség tartani a' Paraszt-Gazdá-
nak. 147.

GYÜMÖLTs, hány féle, és mindenek nemre mellyek tartoznak?
180.

Gyümölts Fáknek külömb-külobb féle nemei. 185. 186.

Mit hívnak Szelid-Fának? 185.

Gyümöltös Kertnek Gondvisélése Férjfiakat illet. 184.

GÖRGÖ-FA, vagy **GÖRÖNGY-RONTÓ-TÖKE** két féle, és min-
denik mire való? 44. 46.

H.

HAGYMÁNAK nemei. 181.

HAJDINA. *Lásd Tatárka.*

HAJTÁSSAL-VALÓ ÓLTÁS. *Lásd Óltás.*

HÁRMÁLLÁSA a' Szőlőnek mikor esik? 's mire való? 218.
Lásd Szőlő Hegy.

HARMAT-KÁSA, Árpa nemére tartozik. 60.

Hol terem és hogy szedik? 61.

Q 2

HÁROM

- HÁROM-LEVELTŰ-FŰ. Vagy Here hura hány-féle? 91.
 Mitsodás földet szeret mindenik? 92.
 Hogy kell termeszteni? 94. 95.
 Szorgalmatos Gyomlálást kíván. 97.
 Hogy kell magvát venni? 98.
 Mindenik-félét Etztendőben hányszor lehet, 's hogy
 kell kaszálni? 99. 100.
 Hogy kell a' Here-hurával tartani a' Marhát. 99.
 Hogy kell a' mi meg-maradott Szénának tsinálni? 100.

HAS-MENÉS MÉHEK NYAVALYÁJA. *Lásd* Méh.

HATTYÚT nem szükség tartani a' Paraszt-Embernek. 147.

HEVES FÖLD. *Lásd* Föld.

HEVERTT FÖLD. *Lásd* Ugar-Föld.

HIDEG-FÖLD. *Lásd* Föld.

HOMLITÁS miképen esik? 220.
Lásd Szöő.

HOMOK Terméketlenségének oka. 7.
 Hogy kell a' Homokot Vájogos Földet, és ezt amazal meg-elegyíteni? 11.

HÜVELYKES VETEMÉNYEKNEK nemei. 181.

I. J.

- JÁROM, különbb-külömbb-féle, melyik a' leg jobb. 114.
 JÁRMAS MARHÁT, hogy kell nevelni? 114.
 JÁVOR, vagy JUHÁR-FA nedves Földet szeret. 200.
 JEGENYE-FA, nedves Földet szeret. 200.
 JERKE-BÁRÁNY, Jerke-Juh. *Lásd* Juh.
 JERTZE-TYÚK meddig alkalmas a' Költésre. 150.
 IGÁS BAROM, *Lásd* Jármas Marha.
 IKRÁS-FÖLD Lágy és meleg természetű. 3.
 ILGOVÁNYOS FÖLD. *Lásd* Ikrás Föld.
 INDÁS, vagy fel-futó Veteményeknek nemei. 181.

INDI-

INDIAI TYÚK. *Lásd* Gyöngy-Tyúk.

ISZAPOZ-FÖLD. Miért Terméketlen? 7.

JUHOT mitsoda Eleséggel kell tartani. 106.

A' Juh-tartáson miért nem kaptak eddig az embe-
 rek? 121.

A' Béres Juhon mit kell érteni? 122.

A' Gyapjúnak meg-vékonyodásáról. 122.

A' jó-féle Jerke Juhnak meg-esmérterető Jelci. 125.

Es a' jó-féle Kosnak 126.

A' Kosnak változtatásáról vagy el-tsereléséről. 127.

Mikor kell a' Kofokát a' Jerkékkal ölzve-botsátani?
 és egy Koshoz hány Jerke elég? 127.

A' Juh meddig tölgellyik? 128.

Mind a' Bárányokkal mind a' Szoptató Juhokkal, hogy
 kell binni, 's gondjokat viselni? 128. 132.

A' Kos Bárányoknak hereléséről, és a' Jerke Bárányok-
 nak Farkok el-nyiréséről. 131.

A' Kofokát és Öruket külön kell legeltetni a' Jerké-
 től. 122.

A' Nyirésben mit kell meg-tartani? 134.

Hogy kell a' Juhokat förözteni? 135.

Hogy kell a' Juhokat Ölzfel meg-visgálni? 136.

A' nedveség árt a' Juhoknak. 137.

A' Juhoknak különös Akol vagy Istálló kívánta-
 tik. 138.

A' Juhoknak Nyavalyáiról. 139.

K.

- KAKAS, egyhez hány Jértze elég, 's meddig jó Tojóz-
 ni? 150.
 KAN. *Lásd* Sertés.
 KANTZÁT mikor és hogy kell hágatni? 111.
 KÁPOZTÁNÁK mitsoda nemeit kell a' Paraszt-Gazdának ter-
 meszteni? 180.
 KAPPAN. *Lásd* Apró-Marha.
 KAPTSA a' Szőlőnek mi okon lefűz. 215.
 Meg-kell a' Tökét töle tisztítani. 216.

Q 3

KARÓZ-

KARÓZNI a' Szőlöt mikor kell? 22.

KASZÁLLÓ. Hány féje? 83.

Mitsodák a' Természeti Kaszálólok? 83.

Hát a' mesterséggel tsináltak? 84.

A' Természeti Kaszálóknak két nemei, és mindennel
hogy kell bálni? 84. 87.

Öntözése a' Kaszálóknak. 88.

Semmi-féle Tövis Bokrokat és Fákat meg-nem kell
szenvedni a' Kaszálóba. 89.

Kaszálósnak ideje és módja. 101. 102.

Mit kell az olyan Kaszálóval tsinálni, a' mellyet a'
Víz elborított? 106.

Fel kell gyepözni a' Kaszálókat. 89.

Kaszálóba nem kell füvetetni a' Marhát. 89.

A' Mesterséggel tsinált Kaszálólok miért neveztetnek
úgy? c.

Mivel kell bé-vetni? *Lásd* Három Levelü fü.

KENDERNEK haszna, és Nyövésének módja. 161. 162.

KÉVÉBE mikor kell kötözni a' Gabonát? *Lásd* Gabona.

KEVERÉSE a' Szántó Földnek. 48.

A' Szőlő Hegynek. 217.

KERT-FÖLD. *Lásd* Föld.

KERT KERITÉSNEK mi leg-jobb. 178.

KERTI-VETEMÉNYERNEK nemei, és azoknak szükséges ön-
tözése. 180. 181.

KHINIAI KAN, *Lásd* Sertés.

KOLOMPÉR, jó a' Fejős Marhának. 52.

Az Ugar Földön kell termesztetni. 52.

KOMLÓ, termesztésének haszna. 163.

KONYHA KERT. *Lásd* Kert.

KÖRMÁNY DESZKA. *Lásd* Eke.

KOS. *Lásd* Juh.

KOTZA. *Lásd* Sertés.

KRÉTÁS FÖLD, miért terméketlen? 3.

KRUP-

KRUPPA. *Lásd* Tatarha.

KUKURITZA. *Lásd* Tengeri.

KÖRÉNY-FA, lassan nevelked k. 179.

KÖLESNEK ARATÁSÁRÓL, 's véle való Bánásról. 71.

KÖMÉNY. *Lásd* Kerti Vetemény.

KÖVES ÉS KÖVETSES FÖLD miért terméketlen? 3.

L.

LÁNY FÖLD. *Lásd* Föld.

LEGELŐ MEZŐ. *Lásd* Marha-Járó-Föld.

LEN-TERMESZTÉS hasznos, és hol kell vetni? 159. 161.

LENTSE takarásnak módja. 71.

LEVELES FÁRAT miért nem jó a' Szőlőbe ültetni. 204.

LE VONÁSA a' Bornak *Lásd* Bor.

LIBÁNAK jó Páztora a' Gunár. 147.

Hogy kell vélek bálni? 148.

LÓ, mitsoda munkába, és hol jobb a' Parafzt-embernek az
Ökörnél? 109.

A' Ló-vételbe mire kell vigyázni? 110.

Jobb ha maga nevel a' Parafzt-Gazda Lovat, mintha
vélzen, és hogy kell nevelni? 110. 111.

A' Tsödör Tsikót mikor kell ki-herélni? és hogy kell
a' Tükő Lovat Hámba szoktatni? 112.

Hogy kell bálni a' Lovakkal? 112.

Mitsoda nyavalyái vagynak? 113.

LÓ GAZDÁJ. *Lásd* Trágya.

LÓ-HERÉ, vagy Lutzerniai Here. *Lásd* Három Levelü fü.

LÚD, *Lásd* Apró Marha.

LÚG, *Lásd* Pár-lúg.

M.

MAG. *Lásd* Vetni-való Mag.

Q 4

Mák-

- MÁKNAK** hafzna. 174.
 Mikor és mitsoda Földbe kell vetni? 175.
 Hogy kell Magvát venni? 176.
- MALATZ.** *Lásd* Sertés.
- MARHA** nevezete alatt mitsodák érretnek és melyek izücségeitek a' Mezei Gazdaságra. 112.
- MARHA DÖGRÖL** hogy lehet meg örözni a' Marhát. 119.
- MARHA-JÁRÓ** vagy Pufzta Földekből hogy kell Szántó vagy Kafzáló Földeket tsinálni? 26.
 Egészlen, hány nemei vagynak? 27.
 Az Erdőkből irtott Pufzta Földeket hogy kell mive-
 lökké tenni? 29.
 A' Száraz sivatag Homokosokat hogy? 30.
 A' Motsáros és Tó-állásos Pufztákról hogy kell el-ven-
 ni a' Vizet? 31. 33.
 És az után fel-kell ásni, 's mint kell velek bányi? 34.
 A' Jó fekvésű Pufztákkal mit kell tsinálni? 35. 36.
- MARGA** mitsoda? 13.
 A' Jegyzésbe hafzna 14.
 Nem tartozik a' Trágya nemére. 22.
 Mitsoda ízinei vagynak, és hol lehet találni? 23.
 Hogy kell meg-próbálni ha jó-é? 24.
- MÉHLKNEK** hafzna, Nyavalyái, és azok ellen való Orvof-
 ságok. 153 digtől fogva 157-edigik.
- MELEG-FÖLD.** *Lásd* Föld.
- Mész-is** jó a' Trágya közzé. 20.
- MEZEI GAZDÁNAK** mit kell főképen tudni? 1.
- MEZEI VETEMÉNYEK.** *Lásd* Ugar.
- MOH,** hogy kell a' Réteket tőle meg-tifztitani? 84. 85.
- MONT,** *Lásd* Törköly.
- MOTSÁROS FÖLD.** *Lásd* Marha-Járó-Föld.
- MUST.** *Lásd* Szüret. 1
- MUSZKA-ROS,** *Lásd* Rós.

N.

- NEDVESSÉG** árt a' Méheknek. 155.
- NYÁR-FA** nedves földet szeret. 200.
- NYÁRI PALÁNTÁK.** *Lásd* Ugar.
- NYIRÉSE** a' JUHOKNAK, *Lásd* Juh.
- NYIR-FA** mitsodás földet szeret? 31.
- NYITÁSA** a' Szőlőnek. *Lásd* Szőlő-Hegy.
- NYUGOTT-FÖLD.** *Lásd* Fáradt-Föld.

O.

- O BORNAK** árt az Új Bor Szelte. 233.
- OKULÁTZIO.** *Lásd* Óltani.
- OLAJ-FA** Gyümölts Sonkolya. *Lásd* Trágya.
- OLLÓVAL** jobb a' Szőlő-Fürtöket le-fzedni, és miért? 229.
- ÓLTANI,** mitsoda Fa állya-ki leg-jobban az Óltán. 185.
 Mikor és hogy efik-meg? 188.
 A' Szemre való Óltásról vagy Okulátzióról. 190.
 Tsapra való Óltásról. 191.
 Hajtással való Óltásról. 192.
 Fúrással és Sipra való Óltás nem tanátsos. 193.
 Külömb-külömb-féle Agakat egy fába óltani nem jó.
 193. 194.
- ÓLTÓ-VIASZT** hogy kell készíteni? 195.
- ÖKÖR** jobb a' Parafzt-Embernek mint a' Ló. 113.
 Hogy kell azt nevelni és Járomba szoktatni? 114.
 Meddig lehet Járomba járnai? 115.
- ÖNTÖZÉSE** a' Kafzálóknak. *Lásd* Kafzáló, és a' Keleti
 Veteményeknek, *Lásd* Keit.
- ÖRÖKSÉG** RAKÁS. *Lásd* Szőlő.
- ÖRÜ.** *Lásd* Juh.

ŐSZI GABONA alá hogy és mikor kell szántani? 47. 48.
Vetésének idejéről közönséges Rágula. 55.

P.

- PALÁNTA, minden-féle miből áll? 16.
Kerti Palánta. *Lásd* Kert.
Fának palán alása. *Lásd* Gyümölcs.
- PARASZT-GAZDA. *Lásd* Mezei-Gazda.
- PÁR-LÚGBA meg-ísztatni a' Vetni való Magot házfantalanság. 21.
- PINTZÉT MITŐL kell óltalmazni? 236.
- PIPATS, a' leg-ártalmasabb neme közöül-való a' Dudvának. 63.
- POSVÁNYOS-VIZ. Nem jó a' Juhoknak. *Lásd* Juh.
- PRÉS, *Lásd* Szüret.
- PUJKA, hasznos házi Majorság. 148.
Hizlatásának módja. 149.
- PUSZTA. *Lásd* Marha-járó Föld.
- PÖSZLEK-IS jó Trágya közzé. *Lásd* Trágya.

R.

- RAGASZOS FÖLD. *Lásd* Vájogós Föld.
- RAGYA mitsoda, mi okból leszli? nints ellene orvosság. 73.
- RAJ nem ereszítés veszedelmes a' Méheknek. *Lásd* Mész.
- RAKÁSRA nem jó tölteni a' Gabonát. *Lásd* Gabona.
- RÉPA, Karó Répát hová kell vetni? *Lásd* Tarló Föld.
- RÉT, *Lásd* Kaszálló.
- RÉTZE, *Lásd* Rutza.
- RINGY-RONGY-IS jó Trágya közzé, *Lásd* Trágya.
- RISKÁSA, Arpa nemére tartozik, 's miért kedves? 60.

ROSTÁ-

- ROSTÁLÁSA a' Gabonának. 77.
- ROS-VETÉSÉRE mitsoda időt kell választani. 59.
Leg-jobb neme a' Gagdag vagy Mufzka Rós. 60.
- ROTHADTT SZÖLŐ. *Lásd* Szőlő.
- RUTZA, mitsodás helyet szeret? 149.

S.

- SÁFRÁNY, melyik leg jobb? 170.
Termesztésének és meg fzedésének módja. 170, 171.
- SAJTÓ, *Lásd* Szüret.
- SALÉTTROM, hasznos Orvosság a' Marhának. 120.
- SARJÚ SZÉNÉT mikorra kell hagyni? 90.
Mitsoda Marhának kell tartani? 104.
- SÁR KELEP *Lásd* Három leveleü fü.
- SÁSAS Rettekkel hogy kell bálni? 84. 85.
- SELYEM-eresztő Bogaraknak haszna. 158.
- SERTÉST nem kell fokot tartani a' Parafzt-Embernek. 141.
A' Kannak mennyi idős korában kell meg-rihedzeni? 12.
A' Kotzákkkal mitsoda idő tájba kell öfzve botsátani, és akkor a' Kotzákknak-is mennyi idősöknek kell lenni? 142.
A' Kotza hányfzor malatsozik efszendöbe? 142.
A' Khiniai Kanokról. 143.
Ha az ember nem akarja tovább Kotzóját malatsoztatni, mit kell tsüdni? 142.
A' Malatsozokkal hogy kell bálni? 144.
A' Sertéseknek hizlatása. 144.
Nyavalyái és orvoslásai. 145.
A' Mezőknek ártá mafok a' Sertések, és azért-is jobb öket Ólba tartani. 145.
- SIKKÁ hogy kell a' Dombos, 's Halmos Helyeket tenni?

SIKERES AGYAG, *Lásd* Ifzapos Föld.

SIPRA

- SIPRA való Óltás, *Lásd* Óltani.
 Só hasznos a' Matháknak. 120.
 SOM-FA nem jó Eleven Sövénynek. 178.
 SOVÁNY Föld, *Lásd* Föld.
 SZALMÁT minden Takaráskor frisset kell hordani a' Tsürbe
 a' Gabona alá. 64.
 SZALONNA mitől kemény, mitől lágy? 144.
 SZÁNTANI, *Lásd* Ugar Föld.
 SZÁNTÓ Eszközök. 39.
 SZÁRA a' Gabonának, *Lásd* Gabona.
 SZÁRAS Palántáknak nemei. 180.
 SZÁRAZ-FÖLD. *Lásd* Marha-járó Föld.
 SZÁRNAS HÁZI ALLATOK. *Lásd* Apró Marha.
 SZARVAS Marha, *Lásd* Marha.
 SZARU-is jó Trágya közzé. 20.
 SZEMRE Óltani, *Lásd* Óltani.
 SZÉNÁNAK mikor és hogy kell kaszálni, és fel-takarai.
 101. 102.
 A' Szénát három Szakaszba kell osztani. 103.
 Ennek hasznai. 104. 106.
 SZÉRÜNEK el-készítésének módja. 64. 72.
 SZIL-FA mitsodás Földet szerez? 200.
 SZÓRÁSBAN mit kell meg tartani? 76.
 SZUROK TERMŐ-FÁK mitsodás Földet szereznek? 200.
 SZÖLÖT Hegyen kell ültetni és nem lapályba. 203. 204.
 Mitsodás Fekvésének kell lenni? 204.
 Hogy kell a' Földjét meg-vizsgálni, és meg-javítani?
 208. 206.
 Mit kell a' Fekete Porhajásról és Homlitásról meg-
 tartani, 's mindenikkel hogy rakják-bé a' Hegyet?
 208. 210.
 Szőlő Vesző Agyakat szükség tartani, 's hogy kell
 azokkal bánni? 210. A'

- A' Szőlő Rakásának leg-jobb módja. 211.
 A' Nyitásról. 214.
 Bé-vágásról. 215.
 Katsa a' Szőlőnek mi okon lesz? 's hogy kell azt
 le nyezni? 215. 216.
 Az ölzve gömörödött Leveleket le-kell vágdalni. 216.
 A' Szőlő Levél/tekerő Féregéről. 216.
 A' Keverésről 217.
 Harma lásról, 218.
 A' Szőlőnek Trágyázásáról. 219.
 A' Dűtésről. 220.
 Az Örökség rakásról. 221.
 A' Mettszésről. 222.
 A' Karózásról, és Gyomlálásról. 223.
 A' Szőlőbe femmi Palántát nem kell ültetni. 223.
 SZÜRET előtt minden Szüretlő Edényeket, meg-kell embe-
 rül tisztogatni. 225.
 A' Sajtót különösen tisztán kell tartani. 225. 234.
 A' Mustnak forráfokor és utánna mit kell tselekedni?
 226. 234.
 Szüretnek ideje. 227.
 A' Fürtök között mitsoda külömbseget kell tenni? 228.
 Ollóval jobb a' Szőlőt fzedni 229.
 A' Mustnak lassan kell forrni. 230.
 A' Szőlőt Kotsánnyan és Törkölyén nem kell foká
 hagyni. 231.
 A' Szürő-Káson ki-hullott Szőlő-szemeket minden szá-
 rától és kotsánnjától meg-tisztítani. 232.
 Elsöben nem kell a' Hordókat tele tölteni. 232.
 A' Bornak le-vonásáról. *Lásd* Bor.

T.

- TAKARMÁNYNAK szaporítása. 100.
 TARLÓ-FÖLD. Mitsoda, 's hogy lehet leg-jobban hasznát
 venni? 49. 50.
 TATÁRA, jó a' Fejős Marhának-is Abrak gyalánt. 52.
 TAVASZ-FÖLD mitsoda? 38.

TAVASZI VETÉSEK Igás és Fejős Marhák számára. 52.
Tavaszi Vetés Idejéről való közönséges Régula. 55.

TAVAS-HELYEK. *Lásd* Motsáros helyek.

TEHÉN, mitsodás a' jó-féle? 115.

Jobb a' Teheneket Jázlon tartani, és miért. 118.

Az Űző Fejős Tehenről mit kell meg-tartani? 119.

TÉLI-Takarmány. 90.

TENGERIT hogy kell vetni? 53.

TERMÉKETLENSÉGnek okái. 3.

TOROK-GYÉK. *Lásd* Sertés.

TORFF-is jó Trágyának. 20.

Mitsoda a' Torff? 20.

TRÁGYA szükséges és hasznos a' Mezőn. 15.

Mitsoda részekből áll? 16.

A' Trágyának hogy kell hasznát venni? 17.

És szaporítani 's javítani? 19.

Mitsoda a' Mesterséges Trágya? 20.

A' Trágya Sóról és Lúgról mit kell tartani? 21.

TSEMETÉS KERT. *Lásd* Fa-Oskola.

Tséplésnek ideje és módja. 74.

A' Tséplők körül mire kell vigyázni? 75.

TSERÉS HELYEK. *Lásd* Marha-járó Föld.

Tsikó. *Lásd* Ló.

TSIRKE. *Lásd* Kappan.

TSOROSZLYA. *Lásd* Eke.

TYÚK. *Lásd* Apró Marha.

TÖLGY-FÁT hogy és hol kell ültetni? 198.

TÜZI-FA. *Lásd* Erdei-fa.

V. U.

VAD-TSEMETE mitsoda? 185.

VAJOGOS-FÖLD. *Lásd* Agyag.

VAK-SZEMEK a' Tsemetéken mitsodák? 188.

VEREST-FESTŐ Gyökér. *Lásd* Búzer.

VETEMÉNY. *Lásd* Kert.

UGAR-FÖLDEK mi okon lettek? 38.

Hogy kell azokat mesterséges Kaszáliókká tenni? 46.

Az Ugarlásba mit kell meg-tartani? 47.

Hogy kell a' Száraz és Nedves Földeket ugarlani? 48.

Mitsoda hasznokat lehet venni? 50.

Mitsoda Veteményeket kell rajtok termeszteni? 51.

VIZ-FOGÓ BARÁZDÁKAT hol szükség tsinálni? 48.

ÜSZÖGTÖL lehetetlen meg-örizni a' Gabonát. 72.

Némely Gazdáknak Jegyzése az Üszögről. 72.

Z.

ZAB hány-féle? és melyik a' leg-jobb neme? 62.

ZÖLD-FESTÉKNEK való fü. *Lásd* Fűrész-Levelü fü.

A' többi Könyvek között, ezek az új Magyar
Könyvek-is találatnak

Pofonyban, Kaffán, és Peften

Landerer Mihálnál.

- A** mi Urunk Jéfus Kriftnak Elete; mellyet a' négy
Evangyeliomból egyet tsinálván, rendbe fzedett, és
fok idvelséges Tanúságokkal meg-bövitett, Fö-Tifzte-
lendö Vajda Samuel, Sz. Benedek Szerzetén-lévö Tiha-
nyi Kalaftronnak Apátura. 4to három Kötés 4 fl 30 kr.
- Az Oltári Szentségről és Aldozatról a' Reformátusok' Paita
ellen Hármás Könyv, írí Molnár János a' Györi Megyé-
nek Papja 8vo. 30 kr.
- Uj Füves, és virágos Magyar Kert, mellyben mindenik
Fünek és virágnak neve, neme, ábrázarja, természete és
ezekhez képeft külömbféle hafznai értelmefen meg-jegyez-
tettek, Csapo Jofef N. szabad Királyi Debretzen Várof-
sának Phyciffá által. 8vo. 1 fl 15 kr.
- A' böltsefégnek, és jó erköltsnek Könyve, a' Kegyes ifjú-
ságnak a' tifztelendö öregfégtől nyertt ajándéka 8vo 24. kr.
- Troja Vefzedelme, mellyet a' régi Vers-Szerzőknek írífí-
ből egybe fzedett, és Verfekbe foglalt Dugonics András.
4to. 51. kr.
- Böltfés és Figyelhetes Udvari Ember, 300. mély értelmü
Maximákat foglal magában, írta Spanyol nyelven Gracián
Boldisár, fordította Faludi Ferentz. 8vo 1 fl.
- Molnár Jánosnak 15. Levelei, midon ötet a' jó nevelés-
ről való írásra öfztönözne. 8vo 30. kr.
- Mindennapi közönséges és barátságos Levelek, a' Levél
írásban Gyakorlatlanoknak kedvekért, 's hafznokért kö-
vetésre való például ki - botsáttattanak. Femer Kilián
által, 8vo. 30 kr
- Fedra és Hypofitus, fzmorú Játék. 8vo. 7 kr.
- Gyermekek Fífikája, avagy olly fzeép és hafznos 'Sengéje,
mellyben kevés példák által meg-mutattatik, mint kellef-
sék fzoztatni a' gyermekeket az Iftennek fok féle teremté-
feiről való Ifteni böltseféséget, hatalmat, jófágot vélek es-
mértenni, és tsudálatni Magyar nyelvre fordította Szönyi
Benjamin, 8vo. 20. kr.
- A' Juh-tartásról való rövid oktatáfa, mellyhez adatott a' Do-
hány Termefztésnek Mefterfége, 8vo. 24 kr.

